

Akdeniz Üniversitesi Yayınları
No: 124

**ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİ
KILAVUZ KİTABI**
**OMÜ Engelli Öğrenci Birimi ve AÜ Engelli Öğrenci Birimi
işbirliği ile hazırlanmıştır.**

Editörler

Dr.Öğretim Üyesi Serpil ALPTEKİN

Dr.Öğretim Üyesi Nesrin SÖNMEZ

Antalya, 2019

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÖĞRENCİ KILAVUZ KİTABI

OMÜ Engelli Öğrenci Birimi ve AÜ Engelli Öğrenci Birimi işbirliği ile hazırlanmıştır.

Akdeniz Üniversitesi Adına Sahibi

Prof. Dr. Mustafa ÜNAL

Akdeniz Üniversitesi Yönetim Kurulu'nun 23/10/2019 tarih ve 19 sayılı kararı ile basılmıştır.

Yayın No: 124

ISBN: 978-605-4483-56-3

Editörler

Dr. Öğr. Üyesi Serpil ALPTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ

Grafik Tasarım

Eren KESER

Katkıda Bulunanlar

Öğr. Gör. Dr. Sinan KALKAN, Öğr. Gör. Arife BÜYÜKADA YILDIRIM, Dr. Öğr. Üyesi Ömür GÜREL SELİMOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi Meryem VURAL BATIK, Dr. Öğretim Üyesi Gönül VURAL, Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANGÖKÇE YAŞAR, Öğr. Gör. Hakan METİN, Doç. Dr. Salih RAKAP, Öğr. Gör. Murat VURAL

İÇİNDEKİLER

Önsözler	IV
Bölümler ve Yazarları.....	VIII
Yazarlar Hakkında.....	X
Kavramlar.....	1
Yasal Düzenlemeler	5
Görev ve Sorumluluklar	16
Bedensel Yetersizliği Olan Öğrenciler	29
Görme Yetersizliği Olan Öğrenciler	50
İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler	60
Süreğen Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler	69
Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler	87
Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrenciler	96
Psikolojik Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler	105
Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivitesi Olan Öğrenciler	126
Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler	138
Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Öğrenciler	145
Başvuru Kaynakları ve Yönlendirme	149

Önsöz

Akdeniz Üniversitesinin Değerli Çalışanları,

Bir toplumun gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden biri, özel gereksinimli bireylerin toplumun diğer üyelerinin ulaşabildiği hizmetlere ne kadar ulaşabilip ulaşamadığı, o hizmetlerden faydalanması için ne tür önlemler alındığıdır. Özel gereksinimli bireylerin herkes gibi, yaşaması, öğrenim görmesi, meslek sahibi olması, seyahat etmesi, parkı kullanması, sosyalleşmesi, iletişim kurması kısacası bağımsız şekilde yaşaması için gerekli hizmetleri sunmak yani bireylerin eşit ve adil koşullarda yaşamasını sağlamak o toplumun görevidir. Bunun için de öncelikle toplumdaki bireylerin farkındalığının oluşturulması gerekmektedir.

Toplumsal farkındalığı artırmanın ilk adımının bilgilenme olduğunun bilincinde olarak, Akdeniz Üniversitesi ile Ondokuz Mayıs Üniversitesinin Engelli Öğrenci Birimlerinin ortak çalışmasıyla hazırlanan “Özel Gereksinimli Öğrenci Kılavuz Kitabı” ile özel gereksinimli öğrencilerimizin, herkesle aynı ortamda, eşit ve adil bir biçimde eğitim almalarını sağlayacak bilgiler sunulmaktadır. Özel gereksinimli öğrencilerimizin yükseköğretimin sunduğu imkânların tümünden yararlanarak, mutlu bir şekilde öğrenim görmeleri, özgüvenlerini geliştirmeleri ve akranlarıyla eşdeğer nitelikleri kazanmış bir şekilde mezun olabilmelerini sağlamak en önemli hedeflerimizdendir. Öğrencilerimize engelsiz bir eğitim sunmak üzere hem akademik hem de idari personele yönelik hazırlanan bu kılavuz kitap ile Akdeniz Üniversitesi'nin engelsiz bir üniversite olma yolculuğunda bir adım daha öne ilerlediğini görmekten dolayı son derece mutlu ve umutluyum.

Engelsiz üniversite olma hedefine ulaşabilmemiz için sadece binaların engelsiz olması yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda özel gereksinimli bireylere yönelik farkındalığın artması, özel gereksinimli bireylerle doğru şekilde iletişim kurmanın öğrenilmesi, bilgiye, öğrenme materyallerine,

teknolojiye erişimin engelsiz olması kısacası eşit fırsatların sağlanması için tüm niversite ğrenci ve çalışanlarının sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluğun bilincinde olarak hazırlanmış olan bu kitabın ortaya çıkışında, her iki niversitenin Engelli ğrenci Birimlerini, editör ğretim üyelerini ve kitabın bölümlerine katkı sağlayan değerli ğretim elamanlarını yürekte kutluyorum.

Toplumsal farkındalığın gerçekleştiği, toplumdaki her türlü engelin ortadan kalktığı, eşit, erişilebilir ve adil koşulların sağlandığı bir dünya dileğiyle saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Mustafa NAL
Akdeniz Üniversitesi Rektörü

Önsöz

Değerli OMÜ çalışanları,

Türkiye’de yeni nesillerin ve ülkenin ihtiyacı olan insan gücünün yetişmesi gibi önemli bir görevi üstlenerek toplumda yaşayan bireyleri topluma faydalı üretken bireyler haline getirmek amacıyla el ele vermiş hep birlikte çalışmaktayız. Böyle önemli bir görevi üstlenmiş çalışırken en temel prensibimiz, yetersizlikten etkilenmiş ya da etkilenmemiş tüm öğrencilerimizin eğitime katılımında fırsat eşitliğini sağlamaktır.

Özel gereksinimli öğrencilerimizin konforlu ve huzurlu bir üniversite yaşamına kavuşması için üniversitemizin en küçük biriminden en büyük birimine kadar üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu öğrencilerin üniversitemizdeki yaşamlarını kolaylaştırmak için fiziki mekânlara ve bilgiye erişimlerini sağlayacak düzenlemeler yaptık ve yapmaya devam etmekteyiz.

Özel gereksinimli öğrencilerin fiziki mekânları rahatça kullanabilmelerini sağlayacak düzenlemeler maddi imkânlar çerçevesinde planlamakta ve gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede yapılması gereken eğitsel düzenlemeler nispeten daha yavaş ve sınırlılıklar içinde yürümektedir. Bu noktada, özellikle akademik personele önemli görevler düşmektedir. Eğitsel düzenlemelerin tam ve doğru bir biçimde yapılabilmesi, akademik personelin özel gereksinimli öğrenciler hakkında yeterli bilgiye sahip olması ve olumlu tutum sergilemesi ile mümkün olacaktır. Bu amaçla, özel gereksinimli öğrencilerimize destek veren, onların akranlarına sunulan hizmetlerden benzer şekilde yararlanmaları konusunda önlemler alarak, çalışmalar yapan OMÜ Engelli Öğrenci Birimi, akademik personelin farkındalığını artırma hedefi doğrultusunda birtakım çalışmalar yürütmektedir. OMÜ Engelli Öğrenci Birimi ile Akdeniz Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi arasında imzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan “Özel Gereksinimli Öğrenci

Kılavuz Kitabı” eğitsel dzenlemeler kapsamında yaptığımız çalışmalardan bir tanesidir. Merakla beklediğim bu çalışmayı benim de gözden geçirme fırsatım olmuştur. Yol gösterici rehber niteliğinde hazırlanmış bu kitabın, “yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerle karşılaştığımızda ne yapmalıyız?” ve “ğrencilerin eğitsel, sosyal ve fiziki ortamlara tam katılımı sağlamak için ne tür uyarlamalar yapmalıyız?” sorularının yanıtını verme konusunda önemli bilgileri içeren faydalı bir kitap olduğunu düşünmekteyim. Hazırlanmasında emeği geçen her iki niversitenin zel Eğitim Bölümlerinde görev yapan editörler ve yazarlara ve Engelli ğrenci Birimi çalışanlarına verdikleri katkılardan ötürü teşekkür ederim.

Daha iyiye ve daha güzele ulaşma arzusuyla hep birlikte yapacak çok işimiz var.

Saygılarımla...

Prof. Dr. Sait BİLGİ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

EDİTÖRLER:

Dr. Öğr. Üyesi Serpil ALPTEKİN

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ

1. Kavramlar

Dr. Öğr. Üyesi Serpil ALPTEKİN/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

2. Yasal Düzenlemeler

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ/Akdeniz Üniversitesi

3. Görev ve Sorumluluklar

Öğr. Gör. Dr. Sinan KALKAN/ Ondokuz Mayıs Üniversitesi

4. Bedensel Yetersizliği Olan Öğrenciler

Öğr. Gör. Arife BÜYÜKADA YILDIRIM/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

5. Görme Yetersizliği Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Ömür GÜREL SELİMOĞLU/Akdeniz Üniversitesi

6. İşitme Yetersizliği Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ/Akdeniz Üniversitesi

7. Süreğen Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Meryem VURAL BATIK/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Gönül VURAL/Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

8. Dil ve Konuşma Bozukluğu Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANGÖKÇE YAŞAR/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

9. Zihinsel Yetersizliği Olan Öğrenciler

Öğr. Gör. Hakan METİN/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

10. Psikolojik Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Meryem VURAL BATIK/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

11. Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivitesi Olan Öğrenciler

Dr. Öğr. Üyesi Serpil ALPTEKİN/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

12. Öğrenme Güçlüğü Olan Öğrenciler

Doç. Dr. Salih RAKAP/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

13. Otizmli Olan Öğrenciler

Doç. Dr. Salih RAKAP/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

14. Başvuru Kaynakları ve Yönlendirme

Öğr. Gör. Murat VURAL/Ondokuz Mayıs Üniversitesi

YAZARLAR HAKKINDA

Dr. Öğr. Üyesi Serpil ALPTEKİN

1996 yılında Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Kırıkkale Mehmet Işıtan Eğitim Uygulama Okulunda öğretmen olarak göreve başladı. 1997-2011 yılları arasında Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde Öğretim Görevi olarak görev yaptı. 2010 yılında doktorasını bitirdi. 2011 yılından itibaren Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde yardımcı doçent olarak göreve başladı ve halen bu göreve devam etmektedir. Aynı bölümde 2011-2015 yılları arasında bölüm başkanlığı yaptı. 2014 yılından bu yana OMÜ Gelişimsel Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi'nde müdürlük görevini yürütmektedir. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere beceri ve kavram öğretimi, sosyal beceri ve matematik becerilerinin öğretimi, matematikte akıcılık, uygulamalı davranış analizi, öğretmenlik uygulaması ve öğretmen yetiştirme uzmanlık alanları arasındadır.

Elektronik Posta Adresi: serpil.alptekin@omu.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin SÖNMEZ

1996 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü Zihin Engellilerin Eğitimi Programından mezun oldu. 1996-1997 öğretim yılında Sivas Ahmet Kutsi Tecer Meslek Okulunda özel eğitim öğretmeni olarak çalıştı. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim/Zihin Engellilerin Eğitimi Programında 2000 yılında yüksek lisans, 2008 yılında doktora eğitimini tamamladı. 1997-2007 yılları arasında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak çalıştı. 2007-2009 yılları arasında Antalya’da özel bir kurumda eğitim koordinatörü olarak görev yaptı. Sönmez, 2011 yılında yardımcı doçent olarak atandığı Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü’nde öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Aile eğitimi, zihinsel engelli bireylerin eğitimi; okulöncesinde kaynaştırma; tuvalet eğitimi; öğretmen yeterlikleri bilimsel ilgi alanları arasında yer almaktadır. Evli ve iki çocuk annesidir.

Elektronik Posta Adresi: ndilersonmez@gmail.com

Öğr. Gör. Dr. Sinan KALKAN

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fatih Eğitim Fakültesi Zihin Engelliler Öğretmenliği programından 2003 yılında mezun olmuştur. Kalkan, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kurumlarda 2012 yılına kadar öğretmen ve yönetici olarak görev yapmıştır. Kalkan, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yetişkin Eğitimi yüksek lisans programına 2004 yılında kabul edilmiş ve 2007 yılında yüksek lisans derecesiyle mezun olmuştur. Aynı yıl Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Zihin Engelliler Öğretmenliği yüksek lisans programına başlamış ve 2009 yılında yüksek lisans derecesiyle mezun olmuştur. Kalkan, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümünde 2012 yılından itibaren öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam eden Kalkan, 2019 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Zihin Engelliler Öğretmenliği doktora programını tamamlayarak doktor unvanını almıştır.

Elektronik Posta Adresi: sinan.kalkan@omu.edu.tr

Öğr. Gör. Arife BÜYÜKADA YILDIRIM

1985 yılında Giresun’da doğdu. Orta öğrenimini 2003 yılında Giresun Anadolu Öğretmen Lisesinde tamamladı. 2007 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Zihin Engelliler Öğretmenliği bölümünden lisans derecesini aldı. İki yıl Giresun’da özel özel eğitim kurumunda çalıştıktan sonra Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı okullarda, öğretmen olarak beş yıl görev yaptı. Bu süre içinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının yürüttüğü EDES projesinde görev aldı ve Milli Eğitim Bakanlığında çalışan sınıf öğretmenlerine yönelik seminerler verdi. 2013 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen aynı üniversitede görevini sürdürmektedir. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programları, Beceri ve Kavram Öğretimi, Sınıf Yönetimi, Zihin Engellilerde Günlük Yaşam ve Sosyal Beceri Öğretimi, OSB Olan Öğrencilere Temel Becerilerin Kazandırılması, Özel Yetenekli Öğrenciler İçin Program Geliştirme vermiş olduğu lisans dersleridir. Yanlışsız öğretim yöntemleri, uygulamalı davranış analizi ve özel eğitimde bilimsel dayanaklı uygulamalar bilimsel ilgili alanları arasındadır. Evli ve bir çocuk annesidir.

Elektronik Posta Adresi: arife_28_06@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Ömür GÜREL SELİMOĞLU

1980 Çorum doğumlu Ömür Gürel Selimoğlu, lisans öğrenimini 2002 yılında, yüksek lisansını, 2007 yılında Gazi Üniversitesi, Özel Eğitim Bölümü Görme Engellilerin Eğitimi Anabilim Dalı'nda tamamlamıştır. 2015 yılında Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Anabilim Dalı'ndan doktora derecesini almıştır. 2002-2006 yılları arası resmi özel eğitim kurumlarında ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı görme engelliler ilköğretim okulunda özel eğitim öğretmeni olarak görev yapmıştır. 2006 yılında Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde araştırma görevlisi olarak göreve başlayan Gürel Selimoğlu, 2017 yılında Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde öğretim üyesi olarak görevine devam etmektedir. Görme yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu olan çocuklarda ebeveyn-çocuk etkileşimi, sosyal etkileşim becerilerinin gelişimi, erken müdahale ve okuduğunu anlama-yazma becerileri alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir. Evli, bir çocuk annesidir.

Elektronik Posta Adresi: omur-gurel@hotmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Meryem VURAL BATIK

2006 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik programından mezun oldu. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında rehber öğretmen olarak görev yaptı. 2010 yılında Uludağ Üniversitesi'nde yüksek lisans eğitimini, 2017 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde doktora eğitimini Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik bilim dalında tamamladı. 2011-2018 yılları arasında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalıştı. 2018 yılından itibaren aynı bölümde doktor öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Özel gereksinimli bireylerin ailelerine yönelik psikolojik destek çalışmaları, aile eğitimi ve evlilik danışmanlığı ilgi alanları arasındadır.

Elektronik Posta Adresi: meryem.vural@omu.edu.tr

Dr.Öğretim Üyesi Gönül VURAL

2003 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Bölümü'nden mezun oldu. Aynı yıl Çorum Mecitözü Devlet Hastanesi'nde pratisyen hekim olarak göreve başladı. 2006-2012 yılları arasında Ankara Atatürk Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde Nöroloji alanında uzmanlık eğitimi aldı. 2012-2013 yılları arasında Diyarbakır Gazi Yaşargil Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde Nöroloji Uzmanı olarak görev yaptıktan sonra 2014 yılında Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı'nda yardımcı doçent olarak göreve başladı. Epilepsi, multiple skleroz ve elektrofizyoloji ilgi alanları arasındadır.

Elektronik Posta Adresi: gonulvrl@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Özlem CANGÖKÇE YAŞAR

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dilbilim Bölümü mezunudur. Aynı bölümde yürüttüğü yüksek lisans eğitimi ile beraber Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dil ve Konuşma Terapistliği (DİLKOM) bölümünde de yüksek lisans eğitimi yapmıştır. Üç yıl Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Fakültesi Kulak Burun Boğaz Anabilim dalı Odyoloji Konuşma ve Ses ünitesinde poliklinik hizmeti vermiştir. Ardından Anadolu Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dil ve Konuşma Terapistliği bölümünde doktora eğitimini tamamlamıştır. Kısa bir süre Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi İşitme Engellilerin Öğretmenliği bölümünde Anabilim dalı başkanı olarak görev yapmıştır. Bu görevin ardından Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dil ve Konuşma Terapistliği bölümünün açılması aşamasında yer almış ve 2015 yılında Sağlık Bilimleri Fakültesi altında kurulan Dil ve Konuşma Terapistliği bölümünde bölüm başkanı olarak görevini sürdürmektedir. Dil ve Konuşma Terapisi hizmetine Ondokuz Mayıs Üniversitesi bünyesinde devam etmektedir.

Elektronik Posta Adresi: ozlemc@omu.edu.tr

Öğr. Gör. Hakan METİN

1977 yılında Afşin’de doğmuştur. 2001 yılında Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünden mezun olduktan sonra Necmettin Erbakan Üniversitesinde Özel Eğitim alanında yüksek lisansını tamamlamıştır. Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümünde doktora öğrenimine devam etmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı’nda özel eğitim öğretmeni olarak çalıştı. 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümünde öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Elektronik Posta Adresi: hakan.metin@omu.edu.tr

Doç. Dr. Salih RAKAP

Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi Sınıf Öğretmenliği bölümünden 2002 yılında mezun olmuştur. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ilköğretim okullarında sınıf öğretmeni olarak görev yapmıştır. 2004 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bursunu kazanarak yüksek lisans ve doktora eğitimi görmek üzere Amerika Birleşik Devletleri'ne gitmiştir. Boston University'de İngilizce dil eğitimi tamamladıktan sonra, 2005 yılında University of Pittsburgh'ta erken çocuklukta özel eğitim ve erken müdahale alanında (early intervention) yüksek lisans eğitimine başlamıştır ve 2007 yılında Master of Education derecesi ile mezun olmuştur. Aynı yıl, University of Florida'da özel eğitim alanından doktora eğitimine başlamış, doktora çalışmaları süresince Amerikan federal hükümeti tarafından desteklenen üç farklı projede araştırma görevlisi ve proje koordinatörü olarak çalışmış ve 2013 yılında özel eğitim alanındaki doktora eğitimini erken çocukluk ve ölçme ve değerlendirme alanlarında yan alan derecesi alarak tamamlamıştır. 2013-2014 yıllarında University of Florida'ya bağlı Anita Zucker Erken Çocukluk Çalışmalarında Mükemmeliyetçilik Merkezinde (Anita Zucker Center for Excellence in Early Childhood Studies) doktora sonrası araştırma çalışmaları yürütmüş ve Haziran 2014'te Türkiye'ye dönerek Ondokuz Mayıs Üniversitesi (OMU) Özel Eğitim Bölümü'nde öğretim üyesi olarak göreve başlamıştır. Halen bu kurumda Bölüm Başkanı olarak görev yapmakta olan Dr. Rakap'ın bilimsel dergilerde yayımlanmış birçok makalesi ve kitap bölümü ile ulusal ve uluslararası konferanslarda sunulan sayısız bildirisi bulunmaktadır. Ayrıca, Dr. Rakap TUBITAK ve OMU tarafından desteklenen üç ayrı projede yürütücülük yapmaktadır.

Elektronik Posta Adresi: srakaptr@gmail.com

Öğr. Gör. Murat VURAL

2004 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği Programı'ndan mezun oldu. 2008 yılında Abant İzzet Baysal Üniversitesi Zihin Engelliler Öğretmenliği Programı'nda yüksek lisansını tamamladı. Beş yıl sınıf öğretmeni olarak görev yaptı. 2010 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü'nde öğretim görevlisi oldu. 2011 yılında Gazi Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü'nde doktora programına kabul edildi. 2013-2014 yılları arasında Zihin Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı Başkanlığı yaptı. 2011 yılında Gelişimsel Eğitim Uygulama Araştırma Merkezi'ne müdür yardımcısı olarak atandı. Kaynaştırma, öğretmenlik uygulaması, okuma-yazma öğretimi, erken okuryazarlık, Türkçe öğretimi, dil ve iletişim becerilerinin kazandırılması uzmanlık alanları arasında olup Gelişimsel Eğitim Uygulama Araştırma Merkezi ve Özel Eğitim Bölümü'nde halen görevini sürdürmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

Elektronik Posta Adresi: murat.vural@omu.edu.tr

BÖLÜM 1

KAVRAMLAR

Fiziki özellikleri, öğrenme yetenekleri, kişilik özellikleri bakımından toplumlarda yaşayan tüm bireyler birbirinden farklı özelliklere sahiptir. Kimi yeşil gözlü iken kimi kahverengi gözlü olabilir, kimi daha hızlı öğrenirken kimi daha yavaş öğrenebilir. Kimi kitap okumayı daha çok severken kimi film izlemeyi daha çok sevebilir. Kimi sosyal ortamlarda daha çok konuşurken kimi daha az konuşabilir. Bu tür farklılıklara rağmen normal gelişim gösteren bireylerin benzer yanları oldukça fazladır ve birbirlerini çok da farklı algılamazlar. Yetersizlikten etkilenmiş bireyler söz konusu olduğunda ise benzerliklerden çok farklılıklar daha fazla ön plandadır. Bu farklılıklara odaklanılması sonucunda yetersizlikten etkilenmiş bireyler tarihten günümüze kadar “hasta”, “bakıma muhtaç”, “özürlü”, “engelli”, “yetersiz” ve “özel gereksinimli” gibi değişik terimlerle isimlendirilmiştir. Yetersizlikten etkilenmiş bireylerin nasıl adlandırılacağı ve bu kavramların hangisinin kullanımının daha iyi olacağı geçmişten günümüze tartışılan önemli bir konudur.

“Zedelenme”, “yetersizlik”, “özür-engel” ve “özel gereksinimli birey” kavramlarının ne anlama geldiğinin tam olarak anlaşılması hem yetersizlikten etkilenmiş bireyleri tanımanın ilk adımını oluşturmaktadır hem de onlara götürülecek her türlü hizmetin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle kılavuz kitapta yer alan yetersizlik gruplarının daha iyi anlaşılması ve üniversitemizde öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilere götürülen hizmetlerin niteliğini artırmak amacıyla bu bölümde öncelikli olarak ilgili kavramlar açıklanacaktır.

Zedelenme, çeşitli nedenlerle bireyin herhangi bir organ ya da organlarının işlevini yerine getirmesinde engelleyici bir durumun söz konusu olmasıdır. Buna herhangi bir beden parçasının yokluğu ya da fonksiyon bozukluğu da eklenebilir. Örneğin yüz felci, bir kolun olmayışı, bacakların yokluğu, başını kontrol edememe vemerkezi sinir sisteminde işitmeyi yöneten

sinirlerin etkilenmesi gibi.

Ancak bazı bireylerin herhangi bir zedelenme durumu olmamasına rağmen diğerlerinden belirgin bir şekilde farklılaşan özellikleri olabilir. Örneğin, boyunun çok uzun olması gibi. Bu tür durumları zedelenme olarak değil normalden sapma olarak değerlendirmemiz daha uygundur.

Yetersizlik, zedelenmeler ya da sapmalar sonucunda bireyin bir aktiviteyi normal gelişim gösteren bireyler gibi yerine getirememesi ve sınırlılıklar yaşaması durumudur. Bireyin bacakları olmadığı için yürüyememesi, merkezi sinir sisteminde bazı sinirlerin zedelenmesi için okuyamaması gibi örnekler verilebilir. Yetersizlik dereceli bir durumdur ve yetersizliğin etkileri bu dereceye göre değişiklik gösterir. Görme yetersizliği olan bireylerin bazıları hiç görmezken, bazıları ışığı veya büyük puntolu materyalleri görebilir. Aynı zamanda yetersizlik geçici ya da kalıcı türden olabilir. Bu durum daha çok bireye bağlıdır. Ayağı kırılan bir kişi geçici süreyle yürümede ve hareket etmede güçlük yaşarken, ayağı olmayan bir kişi ise tüm ömrü boyunca bu güçlükleri yaşar.

Özür-Engel, bireylerin yaşam içerisinde yaşına, cinsiyetine, sosyal ve kültürel değişkenlere göre yapması beklenen roller vardır. Yetersizliğinden kaynaklı sınırlılıklar nedeniyle birey bu rolleri yerine getiremiyorsa, yetersizlik özür-engele dönüşür. Örneğin, kolları olmayan birinin bedensel yetersizliğinden ötürü spor yapamaması, konuşamayan birinin sosyal yaşam içinde iletişime dayalı rolleri beklenildiği şekilde yerine getirememesi, tekerlekli sandalye kullanan birinin üst kattaki dersliğe çıkamaması, görme yetersizliği olan birinin tek başına karşıdan karşıya geçememesi, öğrenme yetersizliği olan birinin okuma-yazma öğrenememesi gibi durumlarda bireyin yetersizliği artık bir engelle dönüşür. Bacakları olmayan birinin üst kata çıkamamasının nedeni bireyin yetersizliği midir? Yoksa gerekli mimari düzenlemeleri yapmayan toplumlar mıdır? Öğrenme yetersizliği olan bireyin okuma-yazma öğrenememesinin nedeni öğrenmede yetersizliğinin olması mıdır? Yoksa gerekli eğitsel önlemleri almayan kişi ya da kişiler midir? Bu

durumda yetersizlikten etkilenmiş bireylerin engelli hale gelmesinde toplumda yaşayan diğer bireylerin etkisi oldukça büyüktür. Özür-engel artık bireyin kendi sorunu olmaktan çıkıp, toplumsal bir sorun haline dönüşmektedir.

Özür-engel yetersizliğin bir sonucudur. Ancak her yetersizlik özür-engele dönüşmeyebilir. Bacağı olmayan bir birey protez takıldığında kendisinden beklenen rolleri yerine getiriyorsa yetersizlik engele dönüşmemiş olur. Ya da akıllı kaldırımların yapılması ile görme yetersizliği olan bir bireyin bağımsız hareket etme becerilerini artırdığı için görme yetersizliği görme engeline dönüşmemiş olur. O halde *yetersizlik bazı durumlarda önlenemez bir durumken yetersizliğin özür-engele dönüşmesi önlenebilir* bir durumdur. Yetersizliği özür-engele dönüştürmemenin iki yolu vardır. Birincisi, fiziki çevrenin yetersizliği olan bireylere uygun hale getirilmesi, ikincisi eğitimin tüm kademelerinde gerekli eğitsel önlemlerin alınmasıdır. Eğitimin bir kademesi olan üniversitelerde de bu önlemlerin alınması yetersizlikten etkilenmiş bireylerin yetersizliğinden kaynaklanan sınırlılıkları özür-engele dönüştürmemek için gerekli fiziki, eğitsel ve çevresel uyarlamaların yapılması oldukça önemlidir.

Özel gereksinimli birey, ülkemizde 1997 yılında yürürlüğe giren 573 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile ilk defa “özel eğitim gerektiren birey” kavramı kullanılmıştır. Özel gereksinimli birey, “kişisel özellikleri ve eğitsel gereksinimleri bakımından akranlarından anlamlı düzeyde farklılıkları olan birey” olarak tanımlanmıştır. Aslında toplumumuzda daha çok yetersizlik gösteren bireyler özel gereksinimli birey olarak algılansa da bu tanım çerçevesinde özel gereksinimli birey kavramı üstün yetenekli çocukları da kapsamaktadır.

Özel eğitim alanında çalışan kişiler bu bireylere yönelik programlar hazırlamak, planlama yapmak ve bu kişilere hizmet götürebilmek için ortak terimlerden oluşan bir dil kullanmak zorundadır. Bu dil oluşturulurken kullanılan terimler bireyleri etiketlememeli ve bireyler üzerinde olumsuz etkiler bırakmamalıdır. Bireyleri daha az etiketleyecek betimsel terimlerin

kullanılması daha uygun olduğundan bu kılavuz kitapta engelli yerine (*birim, kurum, yasa ve yönetmelik gibi özel isimler dışında*) özel gereksinimli birey ve yetersizlikten etkilenmiş birey terimleri kullanılmıştır. Yetersizlik grupları üniversite ortamlarında en fazla karşılaşılandan en az karşılaşılan doğru sıralanarak açıklanmıştır. Özel gereksinimli ya da diğer bir deyişle yetersizlikten etkilenmiş bireyler tek tek ele alınarak genel anlamda tanıtılmış ve normal gelişim gösteren akranlarının yararlandığı hizmetlerden benzer şekilde yararlanabilmeleri için yetersizliklerinden kaynaklanan sınırlılıklara ilişkin fiziki, eğitsel ve sosyal etkileşime yönelik yapılacak uyarlamalar açıklanmıştır.

Kaynaklar

- Akçamete, G. (2009). Özel gereksinimi olan çocuklar. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde. (s.29-74). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çakıroğlu, O. (2016). Özel eğitimde temel kavramlar. V. Aksoy (Ed.), *Özel eğitim* içinde (s.1-19). Ankara: Pegem Akademi.
- Özsoy, Y., Özyürek, M. ve Eripek, S. (1996). *Özel eğitime giriş*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Yıldız, N.G. ve Tutuk, T. (2017). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim*. A. Sarı ve M. Sönmez Kartal (Ed.). Tüm öğretmenlik programları için özel eğitime giriş içinde (s. 17-37). Konya: Eğitim Yayınevi.

BÖLÜM 2

YASAL DÜZENLEMELER

Üniversitelerde öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerin öğrenim hayatlarını eşit, adil, erişilebilir ve akranlarıyla aynı yeterlikte mezun olabilmelerini sağlayacak koşullarda sürdürmeleri için bir takım düzenlemeler yapılması gerekmektedir. Bu düzenlemelerin başında yasal düzenlemeler gelmektedir. Geçmişten günümüze pek çok yasal düzenlemede özel gereksinimli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık gibi tüm kamusal hizmetlerden bir vatandaş olarak yararlanmasının nasıl sağlanması gerektiği ve bunun için devletin tüm birimlerinin ne tür önlemler alacağına ilişkin pek çok yasa, yönetmelik, yönerge vb. yayınlanmıştır. Ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerde yerini bulmuş olan bu konu, üniversite eğitiminde de üniversitelerin bir takım önlemler almasını gerektirmektedir. Bu doğrultuda Yükseköğretim Kurumu (YÖK) tarafından zaman zaman üniversitelere yol gösterecek yönetmelikler, yönergeler, ilke kararları vb. de yayınlanmaktadır.

Anayasa’da ve uluslararası sözleşmelerde de bahsi geçen *eşitlik* ilkesinin, üniversitelerde öğrenim gören özel gereksinimli öğrenciler için tam anlamıyla uygulanabilmesi için, mevzuatta yer alan hükümlerin “ayrımcılık” olarak ele alınmaması; aksine tüm üniversite personelinin bu hükümleri “insan hakları” çerçevesinde ele alması gereklidir. Özel gereksinimli öğrencilerin eğitim, barınma, sosyal faaliyetlere katılma vb. tüm haklardan akranlarıyla eşit ve erişilebilir koşullarda yararlandırılması için konu ile ilgili ulusal ve uluslararası mevzuatın bilinmesi de önemlidir.

Bu nedenle bu bölümde, üniversitede öğrenim görmeye hak kazanmış özel gereksinimli öğrencilerin öğrenimlerini sürdürürken, eşit ve adil koşulları nasıl sağlayacağına yol gösteren, görev ve sorumluluklara ilişkin açıklama getiren ulusal ve uluslararası bazı yasal düzenlemelere yer verilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Anayasanın 10. maddesinde, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek cümle: 12/9/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. (Ek fıkra: 12/9/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, engelliler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz” ifadesi yer almaktadır. 42. maddede de, “Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz..... Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.” ifadesi ter almaktadır. Dolayısıyla kanun önünde eşitlik ve eğitim hakkı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile güvence altına alınmıştır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 10 Aralık 1948 tarih ve 217 A(III) sayılı kararıyla ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, ülkemizde 27 Mayıs 1949 tarih ve 7217 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bildirgenin 26. madde (1) fıkrasında “Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yükseköğretim, yeteneklerine göre herkese tam bir eşitlikle açık olmalıdır.” ifadesiyle üniversite eğitiminin de bir insan hakkı olduğu belirtilmekte ve eşitlik ilkesine vurgu yapılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin taraf olarak imzaladığı ve kabul ettiği bu hükümler ile eşitlik ve hak temelli uygulamalara vurgu yapılmaktadır. Sözleşmeye taraf devletler maddelerde ifade edilen yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme

Uluslararası düzeyde ülkelerin engellilik politikalarını yönlendirecek hukuki bağlayıcılığı olan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 30 Mart 2007 tarihinde imzalanmıştır. Türkiye'de ise 3/12/2008 tarih ve 5825

sayılı Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun ve 14/07/2009 tarih ve 27288 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararı ile kabul edilmiştir.

Sözleşme'nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onuruna saygıyı güçlendirmektir. Sözleşmede engelin gelişen bir kavram olduğu ve kişilerin yaşadıkları engelin, karşılaştıkları olumsuz tutumlardan ve çevre koşullarının etkileşiminden kaynaklandığı belirtilmektedir. Sözleşmenin genel ilkeleri arasında, ayrımcılık yapmamak, engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarını sağlamak, farklılıklara saygı göstermek ve engellileri insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul etmek, fırsat eşitliği ve erişilebilirlik gibi ilkeler yer almaktadır.

Sözleşme taraf devletlere, engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa izin vermeksizin tüm engellilerin temel hak ve özgürlüklerinin eksiksiz olarak yaşama geçirilmesini sağlamaları ve engellilerin hak ve özgürlüklerini güçlendirmeleri konusunda yükümlülük vermekte, bu yükümlülüğü yerine getirebilmenin koşullarını açıklamaktadır. Sözleşmede ayrıca erişilebilirlik, yaşam hakkı, bilinçlendirme gibi başlıklar altında taraf devletlerin engelsiz yaşam için gerekli koşullara dair yükümlülükleri açıklanmaktadır.

Sözleşmenin 24. maddesinin başlığı “eğitim” dir. Buna göre taraf devletler, engellilerin eğitim hakkını tanıyacak; bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için eğitim sisteminin bütünleştirici bir şekilde her seviyede engellileri içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânını sunacak; engellilerin toplumun eşit üyeleri olarak eğitime tam ve eşit katılımlarını kolaylaştırmak için yaşamı ve sosyal gelişim becerilerini öğrenmelerini sağlayacaktır. Ayrıca taraf devletler eğitim hakkının yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dahil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personel eğitiminde uygun tedbirleri

alacaktır. Söz konusu eğitim engelliliğe ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir. Taraf devletler, özel gereksinimli öğrencilerin genel yükseköğrenime, mesleki eğitime, erişkin eğitime ve ömür boyu süren eğitime ayrımcılığa uğramaksızın diğer bireylerle eşit koşullar altında erişimini sağlayacak, bu amaçla engellilerin ihtiyaçlarına uygun makul düzenlemelerin yapılmasını temin edecektir. Dolayısıyla Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'ye taraf olmuş devletler bu yükümlülükleri kabul etmiş sayılmakta ve özel gereksinimli bireylerin eğitim, sağlık, istihdam vb. yaşamlarının tüm boyutlarında karşılaşılabilecekleri ayrımcılık, dışlanma gibi engelleri ortadan kaldırmaları gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti olarak taraf olduğumuz bu sözleşmenin maddelerinin uygulanabilmesi son derece önem taşımaktadır.

Engelliler Hakkında Kanun

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (EHK) 01.07.2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu Kanun kapsamında bulunan hizmetlerin yerine getirilmesinde;

a) Engellilerin insan onurunun ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, kendi seçimlerini yapma özgürlüğünü ve bağımsızlığını kapsayacak şekilde bireysel özerkliğine saygı gösterilmesi esastır.

b) Engelliliğe dayalı ayrımcılık yapılamaz, ayrımcılıkla mücadele engellilere yönelik politikaların temel esasıdır.

c) Engellilerin tüm hak ve hizmetlerden yararlanması için fırsat eşitliğinin sağlanması esastır.

d) Engellilerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam ve etkin katılımları için erişilebilirliğin sağlanması esastır.

e) Engellilerin ve engelliliğin her tür istismarının önlenmesi esastır.

EHK 15. Maddesinde;

- Hiçbir gerekçeyle engellilerin eğitim alması engellenemez. Engelli çocuklara, gençlere ve yetişkinlere, özel durumları ve farklılıkları dikkate alınarak, bütünleştirilmiş ortamlarda ve engelli olmayanlarla eşit eğitim imkanı sağlanır.
- Engelli üniversite öğrencilerinin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için Yükseköğretim Kurulu bünyesinde araç-gereç temini, özel ders materyallerinin hazırlanması, engellilere uygun eğitim, araştırma ve barındırma ortamlarının hazırlanmasının temini gibi konularda çalışma yapmak üzere Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezi kurulur.
- Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezinin çalışma usul ve esasları, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurumu ile Engelliler idaresi Başkanlığınca müştereken hazırlanan yönetmelikle belirlenir.

ifadelerine yer verilmiş ve böylece özel gereksinimli öğrencilerin üniversite eğitimlerine sorunsuz şekilde devam edebilmesinin yasal zemini oluşturulmaya çalışılmıştır.

EHK'nın kabulünden sonra üniversite sınavını kazanarak yükseköğrenim programlarına yerleşen engelli öğrenciler için yapılacak düzenlemeleri belirleyen yönetmelikler değişen zamanlarda çıkarılmıştır. EHK'nın 15. maddesine dayanılarak hazırlanmış olan Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği, 14.08.2010 tarih ve 27672 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Yönetmeliğin 8. maddesi gereği üniversitelerimizde engelli öğrenci birimleri yapılanmaya başlamıştır.

Bakanlar Kurulu Kararları

Bakanlar Kurulu'nun 17.10.2016 tarih ve 9377 sayılı Merkezi yerleştirme esaslarına göre yükseköğretim kurumlarına yerleştirilen öğrencilerin Öğrenci katkı payı ve öğrenim ücretlerine ilişkin kararında, madde 5'te "Yükseköğretim programlarına kayıt yaptırma veya kayıt

yenileme sırasında 1/7/2005 tarihli ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve 30/3/2013 tarihli ve 28603 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Özürlülük Ölçütü, Sınıflandırması ve Özürlülere Verilecek Sağlık Kurulu Raporları Hakkında Yönetmelik uyarınca engelli olduğuna dair raporu ilgili yükseköğretim kurumuna sunan öğrencilerin ödemesi gereken öğrenim ücreti tutarlarından, program süresi ve kayıtlı olunan program sayısı sınırlaması olmaksızın engellilik oranı kadar indirim yapılır. Bu fıkra kapsamında olup, birinci öğretim ve açık öğretim programlarına devam eden veya yeni kayıt yaptıran öğrencilerden program süresi ve kayıtlı olunan program sayısı sınırlaması olmaksızın öğrenci katkı payı alınmaz. Engelli olduğu halde, 2016-2017 eğitim-öğretim yılına ilişkin kayıt yaptıрма veya kayıt yenileme sırasında engelli olduğuna dair raporu ibraz edemeyen öğrencilere, ilgili belgeyi ibraz ettiği tarihte, bu eğitim-öğretim yılına ait ödemiş oldukları öğrenim ücretlerinden engellilik oranı kadar yapılacak indirim tutarı veya öğrenci katkı payı tutarı ret ve iadeler kaleminden iade edilir” denilmektedir.

Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği

Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği, yükseköğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli akademik ortamın hazırlanmasını ve eğitim-öğretim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak ve düzenlemeler yapmak üzere, Yükseköğretim Kurulu Engelli Öğrenciler Komisyonu, Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi, ÖSYM Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi ile yükseköğretim kurumları bünyesinde oluşturulacak engelli öğrenci birimlerinin çalışma usul ve esaslarını düzenlemek üzere çıkarılmıştır. Bu yönetmelikle, yükseköğrenim aşamasına gelen veya yükseköğrenim gören engelli öğrencilerin ihtiyaçlarını belirlemek, belirlenen ihtiyaçlara göre yapılması gereken idari düzenlemeleri planlamak ve gerekli alt yapı standartlarını oluşturarak ilgili yükseköğretim kurumları arasında koordinasyonu sağlamak üzere Yükseköğretim Kurulu Engelli Öğrenciler Komisyonu kurulmuştur. Komisyonun görevleri şunlardır:

a) Engelli öğrencilerin öğrenim hayatlarını desteklemek, öğrenim ve eğitim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak amacı ile sorunlarını belirlemek, çözüme yönelik gerekli planlamaları yapmak, politikalar ve stratejiler üretmek ve bunları Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına sunmak.

b) Engelli öğrencilerin, yükseköğretimde karşılaşılabilecekleri ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik sorunlarına çözüm üretmek.

c) Engelli öğrencilere uygun eğitim araç-gereçleri, ders materyalleri, ders geçme ve sınav koşullarının hazırlanmasına yönelik standartları oluşturmak.

ç) Engelli öğrencilerin yatay ve dikey geçiş ile ders denkliklerinin ölçütlerini düzenlemek üzere önerilerini ilgili kurullara sunmak.

d) Üniversitelerde kurulacak engelli öğrenci birimlerinin işleyiş koşullarını ve ilkelerini belirlemek.

e) Üniversite yerleşkelerinin engellilere göre düzenlenmesine ilişkin yapılanmaları takip etmek veya ettirmek.

f) Engellilerle ilgili derslerin veya konuların yükseköğretim kurumlarının lisans programlarına alınması yönünde çalışmalar yapmak ve ilgili kurullara sunmak.

Yönetmelik gereği YÖK bünyesinde YÖK Engelli Öğrenciler Komisyonu'na destek hizmetleri vermek, raportörlük yapmak, engelli üniversite öğrencilerine destekleyici ve iyi kaynaklarla donatılmış bir akademik ortam sağlamak için yükseköğretim kurumları engelli öğrenci birimleri ile koordinasyon halinde çalışmak üzere Engelli Öğrenciler Danışma ve Koordinasyon Birimi kurulmuştur.

Yönetmelik gereği üniversitelerde Engelli Öğrenci Birimleri (EÖB) kurulması zorunludur. EÖB'nin görev yetki ve sorumlulukları yönetmelikte belirtilmiş, her yükseköğretim kurumunun EÖB çalışma usul ve esaslarını kendisinin belirleyeceği hükme bağlanmıştır (Üniversitemizin düzenlemiş

olduğu mevzuata ve üniversitemizde öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerimizle ilgili hususlara kitapçığın son bölümü olan “Başvuru Kaynakları ve Yönlendirme” bölümünden ulaşabilirsiniz).

EÖB, Yükseköğretim kurumları tarafından eğitim öğretim işlerinden sorumlu bir rektör yardımcısı başkanlığında ve sorumluluğunda, engelliler alanında uzmanlaşmış veya özel eğitim alanına yakın alanda uzmanlaşmış koordinatör öğretim elemanları veya yardımcıları ile ilgili daire başkanlıkları, fakülte, yüksekokullar ve enstitülerin görevlendireceği yönetici veya akademik kişilerden seçilmiş temsilcilerden oluşan, engelli öğrencilerin idari, fiziksel, barınma ihtiyaçları ile sosyal ve akademik alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için yapılması gerekenleri belirleyip, yapılacak çalışmaları planlamak, uygulamak, geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere, doğrudan rektörlüğe bağlı olarak oluşturulmaktadır. Yönetmelikte EOB'nin görevleri de ayrıca belirtilmektedir.

Yükseköğretim Kurulu Kararları

Ders muafiyetleri. 22.10.2009 tarihli Yükseköğretim Kurulu (YÖK) kararı ile öğrencilerin aldıkları derslerden muaf tutulması yerine muadil olabilecek başka ders almasının sağlanması ya da dersin gerekliliklerinin öğrenciye göre uyarlanması gerektiği belirtilmiştir. Bu karar, tüm üniversiteler için özellikle ayrımcılığı önleme, eşit fırsatlarda eğitim sağlama konusunda rehberlik edecek bir karar olması bakımından önemlidir.

Yabancı dil muafiyeti. 25/12/2014 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında; YÖK Engelli Öğrenci Komisyonu'nun 16/12/2014 tarihli toplantısında alınan görüşü de dikkate alınarak, temel ve ortaöğretimde yabancı dil dersinden muaf olan işitme engelli öğrencilerin, talep etmeleri halinde yabancı dil dersi yerine, üniversitelerinin ilgili kurullarının belirleyeceği eşdeğer kredide bir dersin verilmesine karar verilmiştir.

Özel yetenek sınavlarına başvuru ve kabul. 05/04/2017 tarihli

YÖK kararı ile, özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlara, bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, öğrencilerin yanında MR (mental retardasyon) ile “yaygın gelişimsel bozukluklar” (otizm spektrum bozuklukları (OSB), Asperger sendromu, RETT sendromu, dezintegratif bozukluklar, sınıflanamayan grupta yer alan yaygın gelişimsel bozukluklar) durumlarını “engelli sağlık kurulu raporu” ile belgelemeleri halinde, YGS puanlarından biri 100 ve üzerinde olan öğrenciler, özel yetenek sınavlarına kabul edilebilecek; bu adayların YGS puanları değerlendirmeye katılmadan (ÖSYS Kılavuzlarında yer alan formül kullanılmadan) kendi aralarında yapılacak ayrı bir yetenek sınav sonucuna göre değerlendirilerek, yetenek sınavını kazanan öğrencilerin kayıtları yapılabilmektedir.

Sınav uygulamaları. YÖK Engelli Öğrenci Komisyonu’nun, yükseköğretim kurumlarında engelli öğrencilerle ilgili yürütülen ara sınavlar ve final sınavlarına ilişkin 21 Ocak 2010 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul kararında değişiklik yapılmasına ilişkin teklifi 25/08/2011 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında görüşülmüş ve şu kararlar alınmıştır:

a) Sınav görevlilerinin dağıtılması sırasında, sınava katılacak engelli öğrencinin olup olmadığının göz önüne alınması,

b) Sınav yerlerinin belirlenmesi sırasında, bedensel engelli öğrencilerin bulunduğu derslerin sınavlarının mutlaka erişilebilir ortamlarda yapılması,

c) Engelli öğrencinin (görme engelli öğrenci) sınavının ayrı bir ortamda bir araştırma görevlisi tarafından yapılmasına, seçilen araştırma görevlisinin sınav olunan dersin bulunduğu bölümden ve o dersin kavram ve terminolojisine hakim kişiler arasından görevlendirilmesi,

d) Araştırma görevlisinin bulunmadığı durumlarda sınavın, dersi veren öğretim elemanı tarafından veya o bölümün başka bir öğretim elemanı tarafından uygulanması,

e) Seçilen ayrı ortamın, öğrencinin sınavla ilgili değişiklikleri

öğrenebilmesi ve gereğinde soru sorabilmesi için diğer öğrencilerin sınav oldukları sınav salonuna yakın bir yerde bulundurulması,

f) Engelli öğrenci (görme engelli) isteğine göre sınav kağıdının Braille alfabesi veya kişinin isteği ölçüsünde büyük puntolu olarak kişiye verilmesine, bu tür konularla ilgili olarak üniversite engelli öğrenci birimleriyle işbirliği yapılması,

g) Raporla belgelenmiş engellilik durumlarında öğrenci talep ederse üniversite engelli öğrenci birimleriyle işbirliği ile öğrencilerin gerekirse ayrı ortamda sınava alınması,

h) Engelli öğrenciler için (özellikle işitme engelliler) öğrencinin ihtiyacı doğrultusunda en erişilebilir sınav formatının belirlenmesi,

ı) Raporla belirlenmiş engellilik durumlarında üniversite engelli öğrenci birimleriyle işbirliği ile öğrencilere ek süre verilmesine (engel durumuna göre) şeklinde belirlenmesi.

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliği

9 Ağustos 2016 tarih ve 29796 Sayılı Resmî Gazetede yürürlüğe giren Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliği'nin barınma şartlarının düzenlendiği 6. maddenin 1. fıkrasının (b) bendinde, öğrencinin yurt başvurusu yapabilmesi için ailesinin kurum yurdunun bulunduğu şehrin belediye sınırları dışında ikamet etmesi gerektiği belirtilmektedir. Ancak yönetmeliğin aynı maddesinin 2. fıkrasında bu şart, Sağlık Kurulu Raporu ile %40 ve üzerinde engeli olduğu tespit edilen öğrenciler için aranmamaktadır. Yani engel durumunu belgeleyen özel gereksinimli öğrenciler aileleri ile aynı şehirde bulunan bir yükseköğretim kurumunu kazanmışsa, başvurması durumunda yurttan yararlanabilecektir.

Yine yönetmelikte yurt başvurularının değerlendirilmesinde dikkate alınacak ölçütler açıklanmaktadır. 8. madde, 2. fıkra (b) bendinde, %40 ve

üzerinde engel durumu olan yükseköğrenim öğrencilerinin belgelendirmeleri halinde öncelikli olarak yurtlarda barındırılacağı belirtilmektedir.

Kaynaklar

Engelliler Hakkında Kanun (2005,07,07). *Resmi Gazete* (Sayı: 25868). Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf>

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun ve Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. (2008, 18,12). *Resmi Gazete* (Sayı: 27084). Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/12/20081218-4.htm>

T.B.M.M. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2017.pdf

UNICEF (2004). İnsan Hakları Evrensel Beyannameyi Erişim Adresi: https://www.unicef.org/turkey/pdf/_gi17.pdf

YÖK (2009). Özürlü öğrencilerin ders muafiyetine ilişkin yazı. Erişim Adresi: http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/ozurlu_ogrenci_ders_muhafiyeti.pdf/

YÖK (2010). Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği. Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.14214&MevzuatIliski=0&sourceX>

YÖK (2011). Özürlü öğrenciler için ara sınavlar ve final sınavlarına ilişkin yazı. Erişim Adresi: http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/engelli_ogr.pdf

YÖK (2014). İşitme engelli öğrencilerin, yabancı dil dersi yerine eşdeğer kredide bir dersin verilmesine dair karar. Erişim Adresi: http://www.yok.gov.tr/documents/10279/13711157/16_aralik_2014.pdf

YÖK (2016). 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılında Yükseköğretim Kurumlarında Cari Hizmet Maliyetlerine Öğrenci Katkısı Olarak Alınacak Katkı Payları ve Öğrenim Ücretlerinin Tespitine Dair Karar. Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161022-2.pdf>

YÖK (2017). Özel yetenek sınavına başvuracak engelli öğrenciler hakkında yazı. Erişim Adresi: http://www.yok.gov.tr/documents/32527494/32771061/engelli_karar.pdf/

Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Yurt İdare ve İşletme Yönetmeliği. (2016,09,08). *Resmi Gazete* (Sayı:29796). Erişim Adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/08/20160809-14.htm>

BÖLÜM 3

GÖREV VE SORUMLULUKLAR

Bilindiği gibi ülkemiz, özel gereksinimli bireylerin toplumsal ihtiyaçlarının (eğitim, barınma, güvenlik, sağlık vb.) karşılanması ve bu ihtiyaçlara erişim sağlamalarına yönelik uluslararası sözleşmelere imza atmış ve ulusal yasalarımızda birtakım düzenlemelerde bulunmuştur. Özel gereksinimli bireylerin en temel ve en önemli toplumsal ihtiyaçlarından biri her kademedeki eğitim ihtiyacıdır. Özel gereksinimli bireylerin eğitim hizmetlerinden yararlanabilmelerini büyük oranda diğer bireylerin sahip olduğu tutum ve davranışlar belirlemektedir. Yapılan araştırmalar, öğretmenlerin, okul personelinin, akranlarının ve üniversite öğrencilerinin, özellikle zihinsel yetersizliği olan ve duygusal/davranışsal bozukluğu olan bireylere yönelik tutumlarının diğer yetersizlik gruplarına yönelik tutumlarından daha olumsuz olduğunu göstermiştir.

2008 yılı verilerine göre, devlet üniversitelerinde 3.375, vakıf üniversitelerinde 207 (%38'inin görme, %25'i fiziksel yetersizliği olan) yetersizlikten etkilenmiş öğrenci eğitim alırken; TÜİK (2010) engellilerin sorunlarını ve beklentilerini araştırdıkları çalışmanın raporuna göre, lise ve daha üstü eğitim alan bireylerin yetersizlik grupları içerisindeki oranı %7,7'dir. Lise ve daha üstü eğitim olanaklarına, yetersizlik gruplarından görme yetersizliği olanların %14,6'sı, işitme yetersizliği olanların %11,1'i, dil ve konuşma yetersizliği olanların %6,1'i, ortopedik yetersizliği olanların %16,4'ü, zihinsel yetersizliği olanların %0,7'si, ruhsal ve duygusal yetersizliği olanların %15,1'i, süregen hastalığı olanların %9,9'u ve çoklu yetersizliği olanların ise %5,3'ü erişebilmektedir. Engelli Hakları İzleme Raporu (2013)'na göre, üniversitelerde 2.494.095 kız, 2.943.887 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 5.437.982 öğrenci eğitim almıştır. Yine aynı raporun 2013 yılı verilerine göre yetersizlikten etkilenmiş 2.595 kız, 3.945 erkek öğrenci olmak üzere toplamda 6.540 öğrenci üniversitelerden eğitim almış olup, bu öğrencilerden örgün eğitime devam eden öğrenci sayısı ise 3.856'dır. Yetersizlikten etkilenmiş yükseköğrenim öğrenci sayısının 2013 yılında,

16

genel öğrenci sayısı içerisinde onbinde 12 (% 0,0012) oranında yer tuttuğu görülmektedir. Bu oran oldukça az olmakla birlikte eğitimde fırsat eşitliği kavramının da yeniden tartışılmasını gerektirmektedir. 2012-2013 öğretim yılında yükseköğretimde okuyan yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin sayısı: Görme 3.933, işitme 1564, fiziksel 1.296, dil ve konuşma 143, dikkat eksikliği (Hiperaktif) 132, zihinsel 11, öğrenme güçlüğü 78, kronik hastalıklar 599, geçici yetersizlikleri olanlar 7, Asperger veya yüksek fonksiyonlu otizmli bireylerin 15 ve diğer yetersizlik gruplarının sayısı 5.948'dir.

İstatistiksel verilerden de anlaşılacağı gibi, yükseköğretimden yararlanan yetersizlikten etkilenmiş bireylerin, yükseköğretimden yararlanan normal gelişim gösteren bireylerin sayısına oranı yok denecek kadar azdır. Yetersizlik grupları içerisinde en çok yükseköğretim sürecine dâhil olan yetersizlik grupları, görme, işitme ve bedensel yetersizliği olan bireylerdir. Bu bireylerden görme ve işitme yetersizliğine sahip öğrencilerin akademik bilgiye erişimlerinde önemli sınırlıklar bulunmaktadır. Diğer yetersizlik gruplarının akranları gibi yükseköğretim hizmetlerinden eşit fırsatlarda yararlanamadıkları görülmektedir. Bu duruma diğer bireylerin özel gereksinimli bireylere yönelik olumsuz tutumlarının, uygulama ile yasal ve yönetsel düzenlemelerdeki eksikliklerin neden olduğu düşünülmektedir.

Özel gereksinimli bireyler açısından yükseköğretim eğitim hizmetlerinden yararlanmak ve sonrasında bir meslek sahibi olarak yaşamlarına devam etmek yaşamsal öneme sahiptir. Çünkü özel eğitimde yürütülen çabaların nihai amacı, yetersizlikten etkilenmiş bireylerin bir gün bağımsız bir şekilde yaşayabilmelerine yönelik becerilerini geliştirmektir. Bu süreçte okul döneminden toplumsal hayata geçişte bir meslek sahibi olarak istihdam edilmeleri çok önemlidir. Bu nedenle özel gereksinimli bireylerin mümkün olduğunca yükseköğretim hizmetlerine dâhil edilmelerini ve hâlihazırda öğrenim gören yetersizlikten etkilenmiş bireylerin var olan eğitim hizmetlerinden en üst seviyede yararlanmalarını sağlamak gerekmektedir. Bu bağlamda hâlihazırda öğrenim gören yetersizlikten etkilenmiş bireylerin, yükseköğretim hizmetlerinden akranları gibi yararlanabilmesi

için üniversitelerde görev yapan akademik ve diğer çalışanlara görev ve sorumluluklar düşmektedir.

Üniversite Yönetiminin Görev ve Sorumlulukları

Üniversitelerde özel gereksinimli öğrencilerin hizmetlere erişimlerinin sağlanmasında en önemli yetki ve icra kurulu üniversite yönetimleridir. Özel gereksinimli öğrencilerin üniversitelerde kendilerine sağlanan hizmetlere erişimlerinin ideal ölçülerde sağlanabilmesi, çalışanlar kadar üniversite yönetiminin de pozitif tutumuna bağlıdır. Üniversite yönetiminin en temel görev ve sorumluluğu, özel gereksinimli bireylerin hizmetlere (eğitim ve diğer hizmetler) erişimlerinin üniversitedeki diğer öğrenciler gibi olabilmesi için hizmetleri sağlayan birimlerin bu hizmetleri yerine getirmelerini sağlamaktır. Bunun yanında özel gereksinimli bireylerin akademik başarılarını ve özel yetenek sınavlarında yeteneklerini değerlendirmek ve diğer hizmetlere erişimlerini kolaylaştırıcı yönetsel düzenlemelere gitmek ve bunlarla ilgili politikalar geliştirmek; üniversitede öğrenim gören ve çalışan özel gereksinimli bireylerin gereksinimlerini belirlemek, gereksinimlerine uygun düzenlemelerin yapılması ve öğrenimlerini destekleyecek yardımcı araç gereçleri temin etmek (örneğin yardımcı araçlar gereçler için ihaleye çıkmak) üniversite yönetiminin görev ve sorumlulukları arasındadır. Ayrıca, üniversiteler, çalışan personelin özel gereksinimli bireylere yönelik tutum ve davranışlarını pozitif yönde değişmesini sağlayan bilgilendirme çalışmaları yapmalıdır. İdari birimlerde çalışan personelin özel gereksinimli bireyler ile iletişimlerini kolaylaştıracak (işaret dili eğitimi gibi) hizmetiçi eğitim destekleri sağlanmalıdır. Üniversite içerisinde bağımsız yaşamı destekleyecek (kampüs içi dolaşım ve dersliklere erişim gibi) güzergâhlara yönelik rotalar çizilmeli ve erişimi kolaylaştıracak şekilde dijital uygulamalar (kiosk, telefon uygulaması gibi) kullanılmalıdır.

Engelli Öğrenci Biriminin Görev ve Sorumlulukları

Üniversitelerde özel gereksinimli öğrencilerin kampüs içerisinde eğitim birimleri ve diğer birimlerden aldıkları hizmetlerin niteliklerinin

artırılmasında ve özel gereksinimli bireyler ile iletişim kurma, özel gereksinimli bireylerin kampüs yaşamına uyumunun sağlanmasında aktif rol oynayan yapılardan biri de “Engelli Öğrenci Birimi (EÖB)” dir. EÖB’nin görev ve sorumlulukları şu şekilde sıralanabilir:

- Üniversitelerin ön lisans, lisans ve lisansüstü programlarına kaydını yaptıran özel gereksinimli öğrencilerin öğrenim hayatları boyunca öğrenim, sosyal yardım, barınma, idari, fiziksel vb. alanlarla ilgili gereksinimlerini belirlemek ve bu gereksinimlerin karşılanabilmesi amacıyla önlem almak ve çözüm önerileri sunmak, yapacağı çalışmaları üniversitenin diğer birimleri ile eşgüdüm içerisinde sürdürmek,
- Özel gereksinimli öğrencilerin akademik, fiziksel ve sosyal yaşamlarını engellemeden öğretim programlarını düzenlemeye yönelik eğitim ve araştırma ortamlarında, ders materyallerinin temininde ve hazırlanmasında, ilgili çalışmalar planlamak ve çalışmaları gerçekleştirmek üzere üniversitenin ilgili birimleriyle işbirliğine gitmek,
- Öğrenci ve öğretim elemanlarına yönelik farkındalığı artırıcı seminer, konferans, proje ve yayın faaliyetlerinde bulunmak, öğretim elemanlarına özel gereksinimli bireyler hakkında bilgiler vermek ve eğitim süreçlerinde yapılması gereken düzenlemeleri anlatan tanıtıcı broşürler hazırlamak, ilgili birim ve kişilere danışmanlık hizmeti vermek, akademik ve idari personele belirli zamanlarda hizmet içi eğitim vermek,
- EÖB’nin yıllık faaliyet programını hazırlamak, programdaki faaliyetleri yürütmek ve gerekli bütçe analizini yaparak, bir önceki yılın faaliyet raporunu hazırlayıp Rektörlük Makamına sunmak,
- Öğrenim basamağına göre özel gereksinimli öğrencilerin sorunlarını ve isteklerini dile getirmelerine olanak sağlayan ve iletişimlerini

artırmaya imkân veren bir iletişim sistemi oluşturmak,

- Alınan kararların ve ilgili faaliyetlerin uygulanmasını denetlemek,
- Ekonomik yeterliğe sahip olmayan özel gereksinimli öğrencilerin ihtiyaç duyduğu yardımcı araç gereçlerin ücretsiz temini yönünde girişimlerde bulunmak,
- Özel gereksinimli öğrencilerin akademik başarılarının değerlendirilmesinde bireysel farklılıkları dikkate alacak şekilde ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulması, fırsat eşitliğini sağlamak amacıyla sınavların süresinde, mekân, materyal, değerlendirme biçimlerinde uyarlamaların yapılmasında gerekli girişimleri başlatmak,
- İstihdam ve meslek alanlarına yönelik bilgilendirici kitaplar hazırlamak, hazırlanan bu kitapları öğrenim gören yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere ulaştırılmasını sağlamak.
- Üniversitenin ilgili programlarına yerleşen özel gereksinimli öğrencileri kayıt sırasında belirlemeye yönelik çalışmalarda bulunmak,
- Üniversitenin açık ve kapalı alanlarının özel gereksinimli öğrenciler için ulaşılabilir olmasını sağlamak,
- "Engelsiz üniversite" anlayışını uygulanabilir ve sürdürülebilir hale getirmek ve diğer üniversitelerin EÖB'leri ve diğer kamu kuruluşlarıyla işbirliği yapmak ve görüş alışverişinde bulunmaktır.

Akademik Personelin Özel Gereksinimli Öğrencilere Yönelik Görev ve Sorumlulukları

Özel gereksinimli bireylerin yükseköğrenim hizmetlerinden yararlanabilmesine yönelik ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelerde ilgili sorumluluklar tanımlanmıştır. Ülkemizin de imza attığı, "Birleşmiş

Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi'nin” 24. maddesinin 3. fıkrası, yetersizlikten etkilenmiş bireyin akademik bilgiye erişimine yönelik olanakların oluşturulmasını yükümlülük haline getirmiştir. Aynı maddenin 4. fıkrası “taraf devletler bu hakkın yaşama geçmesini sağlamak için, engelli olanlar dâhil olmak üzere, işaret dilini ve Braille alfabesini bilen öğretmenlerin işe alınması ve eğitimin her düzeyinde çalışan uzmanların ve personelin eğitimi için uygun tedbirleri alması gerektiğini ifade etmektedir. Söz konusu eğitim özel gereksinimli bireylere ilişkin bilincin artırılmasını, alternatif iletişim araç ve biçimleri ile destekleyici eğitim tekniklerinin ve materyallerinin kullanılmasını içermelidir” şeklinde ifade edilmekte olup; 5. fıkrasında ise yetersizliği olan bireyler için eğitimin yükseköğrenim ve ömür boyu sürecek diğer eğitim uygulama alanlarına, ayrımcılığa uğramadan yayılmasını vurgulamaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulunca 14.8.2010 tarihli 27672 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Yönetmeliğin amaçlarından (Madde 1) biri de “Yükseköğrenim gören engelli öğrencilerin öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli akademik ortamın hazırlanmasını ve eğitim-öğretim süreçlerine tam katılımlarını sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri almak ve düzenlemeler yapmak”tır. Yasal mevzuatlarda belirtilen sorumluluk alanlarında yükseköğrenimde çalışan akademik personele aşağıda yer alan görevler düşmektedir.

- Akademik personel, kendisi ulaşan ya da üniversitenin ilgili birimleri tarafından bildirilen özel gereksinimli öğrencilerin program takibini kolaylaştırmaya yönelik gereksinimlerinin neler olduğunu belirlemelidir.
- Derslerde tüm öğrencilerine öğrenciden neleri beklediğini betimlemeli ve yetersizlikten etkilenmiş öğrencisiyle özellikle öğrenme ve sınavlar konusunda görüşerek, yapması gereken uyarlamaları belirlemelidir. Bu bilgilerin belirlenmesi yetersizliği olan öğrencinin dersteki sorumluluklarını ve rollerini bilmesi açısından referans olacaktır.

- Öğrencilerin birbirinden farklı öğrenme yollarını kullanarak öğrendiklerini, bu nedenle de öğretim sürecinin öğrencilerin bütün duyularını destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiğini dikkate almalıdır. Öğretim sırasında kullanılan araç-gerecin tüm duyulara hitap etmesinin, öğrencilerin öğrenme hızlarını pozitif yönde etkileyeceğini unutmamalıdır.
- Öğretim programlarını, yetersizlikten etkilenmiş bireylerin akademik, fiziksel ve sosyal yaşamlarını engellemeyecek şekilde düzenlemelidir.
- Özel gereksinimli bireyler için materyaller uyarlanmalı ve onların gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir.
- Akademik personel, yetersizliği olan öğrencinin programdaki diğer öğrenciler ile kaynaşmasını sağlayacak sosyal yapıları desteklemelidir. Yükseköğretim Kurulu'nun 22.10.2009 tarihinde aldığı karara göre, yetersizlikten etkilenmiş öğrencinin derslerden muaf olması yerine, eğitimin, bütünleştirme ilkesinden hareketle, “başvurdukları dersin eşdeğerinin verilmesinin, bunun sağlanamaması durumunda ise ders programının öğrenciye uyarlanması” istenmektedir. Bu bağlamda yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin gereksinimleri dikkate alınarak, ilgili derslerin içeriğinde, verilecek ödevlerde ve uygulamalarda uyarlamalar yapmak gerekmektedir.
- Öğrencinin değerlendirmesine yönelik gerekli uyarlamaları yapmalıdır. Yine Yükseköğretim Kurulunca 04.02.2010 tarihinde alınmış olan başka bir kararda ise, üniversitelerde yapılan ara sınavlar ve final sınavlarında, sınav görevlilerinin dağıtılması sırasında, sınava katılacak yetersizliği olan öğrencinin olup olmadığının göz önüne alınmasına, sınav yerlerinin belirlenmesi sırasında, bedensel yetersizliği olan öğrencilerin bulunduğu derslerin sınavlarının mutlaka erişilebilir ortamlarda yapılmasına, yetersizliği olan

öğrencinin (görme yetersizliği gibi) sınavının ayrı bir ortamda bir araştırma görevlisi tarafından yapılması yönünde ifade edilmiştir.

Akademik personel, özel gereksinimli öğrencilerin dersleri takip etmesini, öğrenme süreçlerini desteklemesini ve bilgiye erişimini kolaylaştırmak amacıyla şu stratejileri kullanabilirler:

- Dönem başında öğrencilere açıklayıcı bilgilerin yer aldığı bir doküman verilmelidir. Bu dokümanlarda, ders içerikleri ve diğer istekleriyle ilgili özel gereksinimi olan öğrencilerin sizinle gelip konuşması gerektiği yazılabilir. Öğrencilerin sınavlar, öğretim materyali ve kaynaklar ile ilgili olarak sizinle konuşmaları yönünde cesaretlendirebilirsiniz. Ayrıca bu öğrencilere EÖB ile iletişim kurmaları ve oraya kayıt yaptırmaları gerektiği ifade edilmelidir.
- Dönem başında, ders ile ilgili gerekli olan bilgi kaynaklarının bir listesi ilgili öğrenciye verilebilir.
- Özel gereksinimli öğrencilerin, sosyal etkileşimini ve öğrenmelerini desteklemek için küçük gruplar oluşturarak özel gereksinimli olan ve olmayan öğrencilerin birlikte çalışmaları teşvik edilebilir.
- Özel gereksinimli öğrencilerin sizinle kolaylıkla iletişim kurabilmeleri için, uygun olduğunuz gün ve saatin önceden belirlenmesi gibi önlemler alınabilir.
- Özel gereksinimli öğrencilerin sınavlara hazırlanmaları için önceden sınav konularıyla ilgili örnek sorular hazırlamalı ve öğrencilere verilmelidir. Öğrencilere bu soruların çözümüyle ilgili geri bildirim verilmeli; dersin başarısıyla ilgili beklentileriniz öğrencilere açık olarak anlatılabilir ve örnek sorular çözerek onların yanıtlarından ne beklediğinizi fark etmeleri sağlanabilir; diğer öğrencilerle aynı zaman diliminde ve ortamda sınav olamayacak öğrenciler için alternatif sınav yeri, sınav formatı ve süreler belirlenebilir.

İdari Personelin Özel Gereksinimli Öğrencilere Yönelik Görev ve Sorumlulukları

Akademik personelin dışında üniversitede görev yapan personelin, özel gereksinimli öğrencilerin kampüsteki diğer hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması ve kampüs yaşamında sosyalleşmelerine katkı sağlaması amacıyla bazı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bu görev ve sorumluluklarının tamamı diğer öğrencilere sağlanan hizmetlerden farklılık göstermemektedir. Ancak, bu hizmetleri farklılaştıran personelin özel gereksinimli bireylere yönelik gösterdikleri tutum ve davranışlarıdır. Bu bağlamda:

- Üniversitenin çeşitli birimlerinde görev yapan idari personelin hizmet kalitesini, hizmetlere ilişkin süreçleri ve yeni hizmet alanlarını belirlerken, özel gereksinimli öğrencilerin ve çalışanların özel durumlarını da dikkate almaları gerekmektedir.
- Yine bu birimlerden hizmet alan özel gereksinimli bireylere yönelik, personelin pozitif ve yapıcı bir iletişim dili kullanmaları, özel gereksinimli bireylerin dışlanmışlık duygusunu yaşamalarını azaltacaktır.
- Üniversitemizin birimlerinden (hastane, öğrenci işleri, kafeterya vb.) hizmet alan özel gereksinimli bireylerin özel gereksinimleri nedeniyle bu hizmetlerden yararlanma sürelerini kısaltıcı girişimlerde bulunmak gerekmektedir.

Yukarıdaki tutum ve davranışların yanında özel gereksinimli bireylerin hizmetlere erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla idari personelin bazı görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir:

- Özel gereksinimli bireylerin güvenliklerini sağlayacak eğitim ve barınma ortamlarının düzenlenmesi gerekmektedir.
- Özel gereksinimli bireylerin devam ettiği eğitim ortamı fiziksel

olarak erişimlerini kısıtlamayacak şekilde uyarlanmalıdır.

- Özel gereksinimli öğrencilerin eğitsel gereksinimlerini karşılamaya yönelik destek sistemlerinin temin edilmesi, yetersizliğin verdiği dezavantajların ödünlenmesine yönelik her türlü materyal ya da ekipmanın temin edilmesi gerekmektedir.
- Üniversite içerisinde özel gereksinimli bireylerin bilgiye erişimlerini kolaylaştıracak ekipmanların (yazılım, program, araç-gereç vb.) alınması ve bilgiye erişim ile ilgili sistemlerin (prosedürler) oluşturulması gerekmektedir.
- Üniversitede öğrenim gören özel gereksinimli öğrencilerin bilgiye erişimi ve derslerdeki başarılarının değerlendirilmesi amacıyla ilgili standartlar belirlenmeli ve mevzuat yönünden (yönetmelik veya yönerge gibi) düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Özel gereksinimli bireyin kampüs yaşamına oryantasyonu için, üniversitenin mediko servisi ve EÖB'den gerekli desteği almaları sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin ilk kayıt ve ders kaydı işlemlerinde bilgilendirici ve hızlandırıcı sistemlerin oluşturulması gerekmektedir.
- Üniversiteye ilk kayıt esnasında özel gereksinimli olmayan öğrencilere, üniversitede öğrenim gören/görecekte olan yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere yönelik bilgilendirici broşürlerin dağıtılması gerekmektedir.
- Özel gereksinimli öğrencilerin üniversiteyi temsil edecek proje, yarışma ve diğer etkinliklere katılımları teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

Sonuç olarak, özel gereksinimli bireylerin öğrenim hakkı da dâhil, tüm kamusal hizmetlerden yararlanabilmesini sistem ve insan faktörüne (diğer bireylerin tutum ve davranışları) bağlıdır. Bu nedenle yapılacak katkı ya da düzenlemelerin bu iki değişkeni dikkate alarak gerçekleştirilmesi

gerekmektedir. Üniversite içerisinde gerek akademik gerekse yönetsel yönden bir takım düzenlemeler yapılmadığında, bu öğrenciler genellikle sistemin esnekliğinden dolayı çoğu zaman dezavantaj yaşamaktadırlar. Örneğin, kayıtlı olunan programın derslerini takip etmeyi kolaylaştıracak ders ve diğer düzenlemelerin yapılmaması durumunda, bu öğrencilerin başarısızlık yaşadıkları dolayısıyla programa devam etmedikleri gözlenmektedir. Üniversite yönetimi ve EÖB'nin olduğu kadar, öğrenim gören ve personel olarak çalışan özel gereksinimli bireylerin de bir takım sorumlulukları bulunmaktadır. Çalışan ve öğrenim gören özel gereksinimli bireylerin kendilerini ilgili birimlere, öğretim elemanlarına ve daha üst düzey talepleriyle ilgili üniversite yönetimlerine tanıtmaları gerekmektedir. Özel durumlarıyla ilgili yapılmasını istedikleri özel düzenlemeler (sınavlarda ya da dersin sunumunda, fiziksel ortamda, kampüs içindeki diğer ortamlarda) veya temin edilmesi gereken araç-gereçleri, ilgili birimler ve kişilerden talep etmeleri beklenmektedir.

Kaynaklar

- Ahmetoğlu, E. (2004). *Zihinsel engelli çocukların kardeş ilişkilerinin anne ve kardeş algılarına göre değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akardere, S. S. (2005). *İşverenlerin engelli çalışanlara yönelik tutumları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akbulut, S., Özgül, H., & Tezcan, T. (2014). *Mevzuattan uygulamaya engelli hakları izleme raporu-2013. "Erişilebilirlik, eğitim, çalışma hayatı ve sağlık verileri analizleri"*. TOHAD. İstanbul: Hermes Tanıtım Ofset Ltd. Şti.
- Ankara Üniversitesi (2017). *Öğretim elemanlarının özel gereksinimli öğrencilere yönelik sorumlulukları*. Ankara Üniversitesi, Engelsiz Ankara Üniversitesi Birimi. Erişim adresi: <http://engelsiz.ankara.edu.tr/ogretim-eleman/>
- Çınar, N. (2010). *Üniversite kampüslerindeki peyzaj erişilebilirliğinin engelliler açısından irdelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.

- Diken, İ. H. (1998). *Sınıfta zihinsel engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıflar öğretmenlerinin zihinsel engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Gottlieb, J., Corman, L., ve Curci, R. (1986). Attitudes toward mentally retarded children. R. L. Jones (Ed.). *Attitudes and attitude change in special education: Theory and practice*. Virginia: CEC.
- Horne, M.D. (1985). Attitudes and learning disabilities: A literature review for school psychologists. *Psychology in the Schools, 19*, 78-85.
- Jamieson, J. D. (1986). Attitudes of educators toward handicapped. R. L. Jones (Ed.). *Attitudes and attitude change in special education: Theory and Practice*. Virginia: CEC.
- Küçükler, S. & Kanık-Richter, N. (1994). Normal çocuğa sahip anne-babaların özürülü çocuklara yönelik tutumları. *Özel Eğitim Dergisi, 1*, 20-28.
- Lombana, J. H. (1980). Fostering positive attitudes toward handicapped students: A guidance challenge. *School Counsellor, 2*, 176-183.
- Nagata, K. K. (2007). The measurement of the Hong Kong-based 'baseline survey of students' attitudes toward people with a disability': cross-cultural validation in Lebanon. *International Journal of Rehabilitation Research, 30*, 239-241.
- Ondokuz Mayıs Üniversitesi. (2015). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi Yönergesi*. Samsun.
- Özel, C. (2004). Engelsiz üniversiteye doğru: İlk adımlar. *Üniversite ve Toplum, 4*,(2).
- Rosenthal, D.A., Chan, F. ve Livneh, H. (2006). Rehabilitation students' attitudes toward persons with disabilities in high and low-stakes social contexts: A conjoint analysis. *Disability & Rehabilitation, 30*, 1517-27.
- Sarı, H.Y., Bektaş, M., ve Altıparmak, S. (2010). Hemşirelik öğrencilerinin engellilere yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi, 27*, 80-83.
- Sucuoğlu, B. (2004). Türkiye'de kaynaştırma uygulamaları: Yayınlar/araştırmalar. *Özel Eğitim Dergisi, 4*, 55-76.
- Sze, S. (2009). A literature review: Pre-service teachers' attitudes toward students with disabilities. *Education, 130*, 53-56.
- TÜİK. (2010). *Özürülülerin sorun ve beklentileri araştırma raporu*. Ankara.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (2009). *Özürli öğrencilerin ders muafiyeti*. 22.10.2009 Tarih ve 6436 Sayılı Kararı. Erişim Adresi: www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/ozurlu_ogrenci_ders_muafiyeti.docx

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (2010). *Özürli öğrenciler ile ilgili 04.02.2010 Tarihli Kararı*. Erişim adresi, http://www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/ozurlu_sinav.pdf/90141c69-342f-4aed-9586-97055344e1a2

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı (2011). *Özürli öğrenciler ile ilgili 09.09.2011 Tarihli 038313 Sayılı Kararı*. Erişim adresi: www.yok.gov.tr/documents/10279/29816/engelli_ogr.docx

Yükseköğretim Kurumları Özürliüler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği (2014,14,02). *Resmî Gazete* (Sayı: 28913). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/02/20140214-3.htm>

BÖLÜM 4

BEDENSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Bedensel yetersizlikten etkilenmiş bireyler, yetersizliğin meydana geldiği yere ve yetersizlikten etkilenme derecesine bağlı olarak birbirlerinden farklı gereksinimleri olan bireylerdir. Yetersizliğin hafif ya da ağır olması durumuna göre bireyin sergileyeceği tablo değişiklik gösterir. Bazıları doğuştan olabileceği gibi bazıları bir kaza ya da travma sonucu gelişebilir. Bazılarının yetersizliği anlaşılmazken, bazıları tekerlekli sandalye, baston ya da protez kullanabilir. Bazı yetersizlikler sürekliyen bazıları zaman zaman ortaya çıkabilir. Bazıları giderek artarken bazıları aynı düzeyde kalabilir. Bazılarında istemsiz hareketler ve kasılmalar olabilir. Bu durumların birbirinden farklılık göstermesi bedensel yetersizlikten etkilenmiş her birey için farklı eğitsel ve fiziki düzenlemelerin yapılmasını gerektirir. Bu şekilde farklı özellikleri olan bedensel yetersizlikten etkilenmiş bireylerle, eğitimin her kademesinde olduğu gibi üniversite ortamlarında da karşılaşmamız mümkündür. Bedensel yetersizlikten etkilenmiş üniversite öğrencilerinin eğitim hayatlarına diğer öğrenciler gibi devam edebilmeleri onlar için yapılacak olan uyarlamaların etkililiğine ya da başka bir ifadeyle işlevselliğine bağlıdır. Bedensel yetersizlikten etkilenmiş üniversite öğrencileri yetersizlik grupları içerisinde özellikle mimari düzenlemelere en fazla ihtiyaç duyan gruptur. Yapılacak olan düzenlemeler gerek öğrencinin kampüs alanı içerisindeki binalara giden ulaşım yollarında gerekse bina içerisinde, bağımsız hareket edebilmesinin önünü açacak şekilde olmalıdır. Bu bölümde bedensel yetersizlikten etkilenmiş bireylerle karşı karşıya kaldığımızda, onların da eğitim fırsatlarından diğerleri gibi faydalanmasını sağlayacak eğitsel, fiziksel ve sosyal iletişime yönelik uyarlamalar üzerinde durulacaktır.

Tanım

Özel eğitime ihtiyacı olan bedensel yetersizlikten etkilenmiş bireyler için birçok tanımlama yapılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan özel eğitim okulları yönetmeliğinde, bedensel yetersizlikten etkilenmiş birey

tüm düzeltme ve müdahalelere rağmen iskelet, sinir sistemi, kaslardaki ve eklemlerdeki yetersizlikten dolayı eğitim öğretim faaliyetlerinden yeteri kadar yararlanamayan birey olarak tanımlanmaktadır. En genel tanımıyla bedensel yetersizlikten etkilenmiş bireyler; sinir sisteminin zedelenmesi, hastalıklar, kazalar ve genetik problemler nedeniyle kas, iskelet ve eklemlerin işlevlerini yerine getirememesi sonucunda meydana gelen hareket ile ilgili yetersizlikler nedeniyle, özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireylerdir.

Sınıflama

Bedensel yetersizlikten ya da sağlık yetersizliğinden etkilenmiş bireyler için yapılan sınıflandırmalar iki şekildedir. Bunlardan biri yetersizliğin derecesine göre yapılan sınıflandırmalar, diğeri ise yetersizliğin olduğu yere göre yapılan sınıflandırmalardır.

Bedensel ya da sağlık yetersizliklerinin derecesine göre sınıflandırılması

Bedensel ya da sağlık yetersizlikleri derecelerine göre hafif, orta ve ağır derecede yetersizlik olmak üzere üçe ayrılmaktadır.

Hafif derecede yetersizlik: Yetersizlikten etkilenmiş olan bireyin gereksinimlerini bağımsız olarak karşılaması, günlük yaşantısını sürdürürken desteğe ya da alete ihtiyacı olmaması, hayatını sürdürmede bağımsız veya çok az bağımlı olmasıdır. Aynı zamanda uygulanacak tedavi ve eğitim ile motor/algı becerilerinin niteliğini artırma potansiyelinin olması, gerekli destekler sağlanmadığında, motor/algı becerilerinin niteliğinde gerileme ihtimalinin olması anlamına gelir.

Orta derecede yetersizlik: Yetersizlikten etkilenmiş olan bireyin yaşamını devam ettirmede az da olsa desteğe ihtiyaç duyması, hatta bazen bağımsız olması, bireyin işlevsel baş kontrolüne sahip olması, bireyde vücut bölümlerinin işlevlerini sınırlayan ve ağrıya sebep olan şekil bozukluklarının olması veya bireyin bu olasılığı taşıması, bireyin kendi gereksinimlerini karşılamada yardımcı cihazlar (koltuk değneği, yürüteç...vb.) kullanması,

bireyin okuldaki başarısını ve yaşından beklenen motor becerilerin kazanılma durumunu etkileyen algı ve /veya duyu-algı bozukluklarının olmasıdır.

Ağır derecede yetersizlik: Yetersizlikten etkilenmiş bireyin tekerlekli sandalyeye ve desteğe bağımlı olması, gereksinimlerini karşılamada tam bağımlı olması, bireyde baş kontrolünün zayıf olması, vücut bölümlerinin fonksiyonlarını sınırlayan ve ağrıya sebep olan şekil bozukluklarının olması veya bireyin bu ihtimali taşıması, bireyin okuldaki başarısını ve yaşından beklenen motor becerilerin kazanılma durumunu etkileyen algı ve /veya duyu-algı bozukluklarının olmasıdır.

Bedensel ya da sağlık yetersizliklerinin olduğu yere göre sınıflandırılması

Bireyin eğitsel açıdan performansını etkileyen bedensel ve sağlık yetersizliği sinir sistemi ile ilgili yetersizlikler, kas ve iskelet sistemi ile ilgili yetersizlikler ve sağlık yetersizlikleri olmak üzere üçe ayrılır. Sağlık yetersizliklerine kitabın 7. Bölümü olan “Süreğen Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler” bölümünde yer verildiği için bu bölümde sadece sinir sistemi ve kas-iskelet sistemi ile ilgili yetersizlikler üzerinde durulacaktır.

Sinir sistemi ile ilgili bedensel yetersizlikler

Merkezi sinir sistemi, beyindeki ve omurilikteki tüm nöronları (sinir hücrelerini) içeren insanlardaki en karmaşık biyolojik sistemdir. Merkezi sinir sistemi insan vücudunun davranışlarının ve işlevlerinin yönetiminden sorumlu olan vücudun kontrol sistemidir. Burada oluşan bir zedelenme, bireyin belirli vücut bölümlerini hareket ettirmesi ve kullanmasıyla ilgili durumları zorlaştırmakta, vücut bölümlerini hissetme ve kontrol etme becerilerinde yetersizliğe yol açmaktadır. Ayrıca bireyin kas kontrolünün ve hareketlerinin sınırlanması nedeniyle kolların ve bacakların kuvvet kaybıyla ilgili durumlar ya da felç durumu ortaya çıkmaktadır. Oluşan zedelenmenin derecesine ve büyüklüğüne göre bireyde motor problemlerle birlikte; nöbetler ve zihinsel, işitme, konuşma, görme yetersizlikleri gibi başka yetersizlikler de

görülmektedir. Sinir sisteminin hasara uğraması sonucunda bireyde meydana gelen bedensel yetersizlikler, bireyde sadece bacaklarda görülebildiği gibi vücudun sağ ya da sol yarısında, kollarda daha hafif, bacaklarda daha fazla olması durumuyla, sadece bir kol ya da bir bacakta, bir kol ve iki bacakta, her iki kol ve bacakta görülebilmekte ve spastisitenin kollarda daha fazla bacaklarda daha az olmasına göre çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır.

Merkezi sinir sistemiyle ilgili bedensel yetersizliklerden en sık karşılaşılanları serebral paralizi, spina bifida, çocuk felci, multiple sklerozis, omurilik yaralanmaları ve travmatik beyin yaralanmalarıdır. Ancak bu bölümde merkezi sinir sisteminin hasara uğramasıyla ortaya çıkan bedensel yetersizliklerden, üniversite öğrencileri arasında karşılaşılma sıklığı yüksek olan serebral paralizi, çocuk felci, omurilik yaralanmaları ve travmatik beyin yaralanmalarından bahsedilecektir.

Serebral paralizi: Serebral paralizi (SP), “Surveillance of Cerebral Palsy in Europe” (SCPE)’un 2004 yılında yaptığı en geniş tanımıyla, “doğum öncesi, doğum sırası ve/veya doğum sonrasında herhangi bir nedenle beyin hasara uğraması sonucu oluşan, ilerleyici olmayan, bireyin aktivitelerinin sınırlanmasına sebep olan, duruş ve hareket gelişimindeki kalıcı bozukluk” olarak ifade edilmektedir.

SP, erken çocukluk döneminde başlayan ve yaşamın diğer dönemlerinde de seyreden motor bir bozukluktur. Bazı bireylerde motor problemlere ek olarak mental, görme, işitme, konuşma ve davranış problemleri, öğrenme ve hareket güçlükleri ve nöbet gibi durumlar da eşlik edebilmektedir. 1956 yılında Amerikan Serebral Paralizi Akademisi tarafından SP’nin sınıflandırılması yapılmış ve yapılan bu sınıflandırmaya göre SP: Spastik, diskinetik, ataksik ve hipotonik tipler olmak üzere dörde ayrılmıştır. Bu tipler de kendi içlerinde alt tiplere ayrılmıştır.

Bunlar içinde *spastik tip*, SP’nin en yaygın tipidir. Spastik tipte kaslar oldukça sertleşmiş ve gergin halde olduğu için bireyler vücut hareketlerini gerçekleştirmede zorluk yaşamaktadırlar. Spastik tipte kendi içinde etkilenen,

vücut bölümüne göre *spastik hemipleji* olan bireylerde, vücudun bir tarafında anormal kas tonusu (kaslardaki gerilim) ve bununla birlikte kuvvet kayıplarıyla ilgili durumlar gözlenmektedir. *Spastik dipleji* de vücudun alt bölümündeki (bacaklardaki) tutulumun, yani üst bölüme (kollara) göre daha fazla görüldüğü SP tipidir. *Spastik kuadripleji* de tüm vücudun etkilenmesiyle ilgili durum söz konusu olmakla birlikte baş ve gövde de değişik oranlarda etkilenebilir.

Diskinetik tip SP'de bireyler el, kol, ayak ve bacak hareketlerinin kontrolünde, oturmada ve yürümede güçlük yaşarlar. Bununla birlikte vücut hareketleri kontrolsüz olabilir ve bu bireyler yavaş, ağırlı veya ani bir şekilde titrer gibi sarsılarak hareket edebilirler.

Ataksik tip SP genellikle beyincikte olan hasar sonucu oluşur. Denge ve koordinasyon problemi yaşadıkları için yürürken çoğunlukla dengelerini sağlayamazlar. Ani gelişen hareketlerde güçlük yaşarlar veya bu hareketleri yapabilmek için olağanüstü çaba sarf etmeleri gerekir.

Hipotonik tip SP ise, bireylerde görülen en önemli özellik bütün kaslardaki hipotonidir. Bu da kaslardaki anormal derecede düşük kas tonusu ve sık bir biçimde kas güçsüzlüğünü kapsamaktadır.

SP'li öğrenciler;

- Özellikle kollarını kullanmakta güçlük yaşadıkları için derslerde not almakta zorlanabilirler.
- Sınıf içerisinde hareket gerektiren sunu, drama ya da diğer aktivitelere katılmakta güçlük yaşayabilirler.
- Eğer derslikler binanın üst katlarında ise dersliklere ulaşmakta problem yaşayabilirler.
- Diğer öğrencilerden farklı olma duygusuna çok fazla kapıldıkları için bu durum, onların çok sık duygusal problemler yaşamalarına ve kendilerine güvenlerinin giderek azalmasına yol açabilir.

- Bireylerin birçoğunda görülen hareket güçlükleri ve hareketi başarabilmek için gösterdikleri çaba, daha fazla yorulmalarına bu da zamanla duruş bozukluklarına neden olabilir.
- SP' de bağışıklık sistemindeki yetersizliğin enfeksiyon hastalıkları riskini artırması nedeniyle bu bireylerde sıklıkla enfeksiyon hastalıkları görülebilir.

Çocuk felci: Omurilikteki kasların kasılmalarını başlatan ve bununla birlikte sinir hücrelerine zarar verici bir virüsün neden olduğu bulaşıcı bir hastalıktır. Bu hastalık çoğunlukla yaz ve sonbahar mevsimlerinde ortaya çıkmakla birlikte, ateşin kırk dereceyi bulabileceği, bununla birlikte baş ağrıları, bulantı ve sırtta oluşan ağrılarla kendini göstermektedir. Bu durumu izleyen dört beş gün sonra kasları iki yanlı olarak etkilemekte olan gevşek felç yerleşir. İki ile üç haftalık bir zaman diliminin ardından, bazı kaslar tamamıyla eski haline döner, kasların bir bölümünde ise hiçbir düzelme gerçekleşmez.

Bu vakaların %1'inde, kan dolaşımına geçen poliovirus (PV) isimli bir RNA virüsü, merkezi sinir sistemine girerek kalıcı anlamda hasarlara neden olmaktadır. Çocuk felcinin en sık gözlenen formuna Spinal Polio denilmektedir. Bu formda virüsler omuriliği enfekte edip bilhassa bacaklarda bazen de vücudun tamamında ve solunum ile ilgili olan kaslarda güçsüzlüğe ve kalıcı felce sebep olurlar.

Çocuk felci geçirmiş öğrenciler;

- Gelişen felç, yürüme esnasında kişinin çok fazla enerji harcamasına neden olduğundan derslere geç kalabilir ve yorgunluk yaşayabilir
- Kullandıkları ortezler nedeniyle derslerde çok fazla hareket gerektiren aktiviteleri başaramayacakları korkusuyla bu tür aktivitelere katılmaktan kaçınabilirler.
- Yürümede güçlük yaşıyor ya da tekerlekli sandalye kullanıyorlarsa bu onların kampüs alanı içerisinde, binalara ulaşımında bağımsız

hareket etmesinde güçlükler yaşamasına neden olabilir.

Omurilik yaralanmaları: Omurilik yaralanmaları yalnızca bireyleri ve onların ailelerini değil tüm toplumu etkileyen psikolojik, sosyal ve ekonomik yönleri olan bir durumdur. Genç erişkinlerde daha sık görülen omurilik yaralanmalarının nedenleri arasında, trafik kazaları, iş ve spor kazaları, düşmeler, intihar girişimleri, alkol kullanımı gibi olaylar yer almaktadır. Özellikle ülkemizdeki trafik kazalarının artmasıyla birlikte 16-30 yaş aralığındaki yetişkinlerde ve genç erkeklerde omurilik zedelenmeleri daha sık görülür hale gelmiştir.

Omurilik yaralanmaları ciddi rahatsızlıklara neden olmakta, bu durumda da bazı kişilerde tedavisi mümkün olmayan hareket ile ilgili kayıplar gözlenmektedir. Bireyde bu durumlara ek olarak omurilikte olmaması gereken sıvıların, omuriliğin bazı bölgelerinde birikintiler oluşturması ağrılara ve bazı hareketlerin yapılamamasına sebep olmaktadır.

Omurilik yaralanmalarında en dikkat edilmesi gereken nokta sinirlerin ne kadar zarara uğradığı ve zarar görmeyen sinirlerin korunmasına dayalı olan süreçtir. Yaralanmanın durumuna göre tedavi süreci de değiştiği için bazı yaralanmalarda kişinin bir süre boyunluk takması yeterli olabilirken bazı durumlarda kişiyi çok uzun süren bir fizik tedavi süreci beklemektedir. Bununla birlikte cerrahi yöntemlere de sıklıkla başvurulmaktadır. Bazı bulgular bize omurilik yaralanmalarıyla ilgili ipuçları vermektedir. Bunlar; hareket kaybıyla ilgili durumlar, duyu kaybı, spazmlar, nefes alma, öksürme, dengeyle ilgili problemler, yürümede güçlük, bağırsak ve mesane kontrolünün kaybı, cinsel fonksiyonlardaki değişikliklerdir.

Omurilik yaralanması geçirmiş öğrenciler;

- Omurilik yaralanmasının beraberinde getirdiği problemler ve yaralanmalar sonucunda oluşan ağrılarla başa çıkmak zorunda kalabilir.
- Tedavi süreci uzun olabildiği için depresyon yaşayabilir.

- Omurilik yaralanması nedeniyle uzayan tedavi süreçleri boyunca okuldan uzak kalabilirler. Dolayısıyla onların dönem uzatmalarına neden olabilir.
- Ailelerinden ayrılıp bağımsızlıklarını kazandıkları bu dönemde, omurilik yaralanmalarından kaynaklanan bedensel yetersizlik nedeniyle mezun olduklarında mesleklerini yapabilme kaygısı da yaşayabilirler.

Travmatik beyin yaralanmaları: Kafanın ani ve şiddetli bir biçimde bir nesneye çarpması ya da delici bir travma ile yaralanması sonucu, beynin normal fonksiyonlarının bozulmasıdır.

Travmatik beyin hasarı bir yaştan altında daha çok fiziksel istismar, çocuklarda ve yaşlılarda düşmeler, gençlerde spor yaralanmaları, yetişkinlerde ise daha çok trafikte meydana gelen araba ya da motosiklet kazaları sonucunda meydana gelmektedir. Travmatik beyin hasarı erkeklerde kadınlara oranla daha fazla görülmektedir.

Travmatik beyin yaralanması geçirmiş kişilerde durumun ciddiyetinin belirlenmesi için hafif, orta ve şiddetli şeklinde bir sınıflama yapılmaktadır. Hafif düzeyde kafa travması geçiren kişiler genellikle iyileşmektedirler. Hafif olan bu hasar durumunda bilinç kaybı olmayabilir ya da çok kısa süreli bir bilinç kaybı olabilir. Bununla birlikte kişide baş ağrısı ve baş dönmesi, bulanık görme, kulak çınlaması, ağızda kötü bir tat hissi, bitkinlik, uykuda bozukluk, kişinin davranışlarında değişiklikler, hafıza, dikkat ve konsantrasyon ile ilgili problemler görülebilir. Eğer kişide orta ya da şiddetli hasar durumu söz konusuysa bu durumlara ek olarak gittikçe artan ya da geçmeyen baş ağrıları, yineleyen mide bulantıları, anlaşılmayan konuşmalar, havale ya da nöbet geçirme, gözbebeklerinde genişleme, kol ve bacaklarda güçsüzlük ya da his kaybı, koordinasyon kaybı ve kafada karışıklık, huzursuzluk, tedirginlik, kaygı gibi durumlar görülebilmektedir.

Travmatik beyin yaralanmalarında hafif olan şikayetler kişinin

zihinsel durumunda ya da şuurunda hafif değişikliklere neden olurken şiddetli yaralanmalarda koma, uzun bir süre şuursuz kalma durumu yahut ölüm ile sonuçlanabilmektedir.

Travmatik beyin yaralanması geçiren öğrencilerde;

- Hırçınlık, kavga etme gibi problemleri davranışlar görülebilir.
- Travmayla beraber güdülenme ile ilgili problemlerin beraberinde duygusal yönden yavaşlama olabilir.
- Dikkat süresiyle ilgili problemlere rastlanabilir.

Kas ve iskelet sistemi ile ilgili bedensel yetersizlikler

Bedensel yetersizlikten etkilenmiş bireylerde, bireyin eğitsel açıdan performansını etkileyen bedensel ve sağlık yetersizlikleri ile ilgili bir diğer sınıflama ise kas ve iskelet sistemi ile ilgili bedensel yetersizliklerdir.

Canlı organizmanın destek ve hareketini sağlayan yapılar; kemikler, eklemler ve kaslar olup, kas ve iskelet sistemi ile ilgili yetersizlikler kemikler, eklemler ve kaslar gibi vücudun fiziksel yapısıyla ilgili yetersizlikleri içine almakta, bunlar doğuştan olabileceği gibi daha sonra geçirilen hastalıklar sonucuyla da ortaya çıkabilmektedir. Bu durum kolların, bacakların kullanımında yetersizliklere yol açabilmektedir. Bu bölümde, kas ve iskelet sistemi ile ilgili bedensel yetersizliklerden, üniversite öğrencileri arasında karşılaşılan sıklığı yüksek olan kas hastalıkları, gelişimsel kalça çıkığı, doğuştan uzuv eksiklikleri ve amputasyonlardan bahsedilecektir.

Kas hastalıkları: Kas hastalıkları bireyde sonradan veya kalıtsal olarak gelişen, ilerleyici kas atrofisi (kas lifi sayısında değişiklik olmaksızın, lif boyutunun küçülmesi) ve kuvvet azlığı ile seyreden, zaman içinde eklem hareketlerinin de kısıtlanmasıyla birlikte, kas kısalıkları, solunum kapasitesinde azalma ve duruş bozukluklarına yol açan bir hastalık grubu olarak tanımlanmaktadır.

Bireyde yürümede, yataktan kalkmada, merdiven çıkmada ve oturduktan sonra kalkmada güçlük gibi problemlere sebep olan kas hastalıkları, bireyin günlük yaşamını en fazla sınırlayan rahatsızlıklar arasında yer almaktadır. Birçok yaş grubundan insanı etkileyebilecek bu hastalık grubu ile mücadelede, doğru yapılacak olan teşhis ve gereken önlemlerin alınması oldukça önemlidir. Bu hastalıklar kas hücrelerinin yapısını veya işleyişini bozan hastalıklar olup bebeklik, çocukluk, ergenlik, erişkinlik ve yaşlılık gibi evrelerin hepsinde görülmektedir.

Kas hastalıklarının ilk grubunda yer almakta olan musküler distrofiler, ilerleyici kas zayıflığı ve kas lifi bozukluğu ile seyreden kalıtsal hastalıklardandır. Musküler distrofilerin en çok rastlanan türü olan Duchenne Musküler Distrofi (DMD) sadece erkek çocuklarında görülmektedir. DMD'de kas fonksiyonu için gerekli olan temel bir protein eksik olup, bu proteinin yokluğunda kaslar giderek zayıflamakta ve kas dokusunun yerini yağ dokusu almaktadır.

Bu hastalıkta teşhis, genellikle 2-5 yaşları arasında konmaktadır. Erken yorgunluk, yerden kalkma, yokuş ve merdiven çıkma gibi hareketlerde, güçlük yaşamayla ilgili belirtilerle hastalık kendini ele verir. Bu hastalıkta omuz çevresi ve kalça kaslarında başlayan zayıflık giderek artar. Gövdede, karın ve sırt kaslarındaki zayıflama sonucunda, bireylerin karınlarını öne çıkararak yürüdükleri görülür. Bacaklardaki kasların zayıflığının artması ile sık sık düşer hale gelen bireyler, yerden kalkma ve merdiven çıkma gibi hareketleri yapmada güçlük yaşarlar ve ortalama olarak 9-11 yaş aralığında yürüme yeteneklerini kaybedip tekerlekli sandalye kullanırlar.

Tüm bu aşamalardan sonra kol kasları giderek zayıflar ve kollarını kullanmada güçlük yaşarlar. Yürüme kaybıyla birlikte görülen en büyük problem, eklemlerde olan bozulma ve skolyoz yani omurga eğriliğidir. Omurga eğriliğinde bireylerde vücuttaki kol, bacak ve gövdedeki kasların zayıflamasının haricinde, solunum kaslarında zayıflama görülür. Ayrıca, akciğer enfeksiyonuna yakalanma sıklığı artar ve kalp kaslarında tutulum da

olabilir. Geçmişte bu hastalığın ilerlemesiyle birlikte kişinin yirmili yaşlarda kaybı söz konusuyken artık iyi bir bakımla bu süre uzamıştır. DMD'nin kesin bir tedavisi olmamakla birlikte uygulanacak fizyoterapi ve cihazlandırma ile bireylerin yürümeye daha uzun süre devam ettikleri ve bununla birlikte yaşam kalitelerinin arttığı gözlenmektedir.

Kas hastalığı olan öğrenciler;

- Çoğunlukla bu dönemde ölüm korkusu yaşayabilir bu da onların psikolojik sorunlar yaşamalarına neden olabilir.
- Üniversiteye gelip giderken, kampüs alanı içerisinde hareket ederken tekerlekli sandalye kullanımında birtakım güçlükler yaşayabilirler.
- Hastalık bu dönemde ilerlemiş olduğu için derslerde yorulabilirler. Bu durum da onların akademik başarılarında düşüşlere neden olabilir.
- Derslerde not almada, uzun süre oturmada zorlanabilirler.

Gelişimsel kalça ıkığı: Gelişimsel kalça çıkığı tedavi edilmediğinde ciddi anlamda sakatlıklara yol açabilen bir hastalıktır. Sol kalçanın daha fazla etkilendiği bu hastalık, kız çocuklarında, erkek çocuklarına oranla 4-6 kat daha fazla görülmektedir.

Gelişimsel kalça çıkığı olan öğrenciler;

- Üniversite ğrencilerinin özellikle dış görünüşlerine çok önem verdikleri düşünüldüğünde yürürken aksamada yaşadıkları problemler ve bunun dışarıdan fark edilebilir bir özellik olması nedeniyle zaman zaman psikolojik problemler yaşayabilir.
- Üniversiteye gelirken toplu taşıma araçlarını kullanmada, dersliklerin st katlarda olması nedeniyle dersliklere ulaşmada güçlük yaşayabilirler. Bu durum da derslere geç katılmalarına

neden olabilir.

- Öğrenciler, yürürken aksama gibi problemler nedeniyle fiziksel anlamda daha fazla aktif olunabilen derslere katılmada güçlük yaşayabilirler.

Doğuştan uzuv eksiklikleri: Doğuştan gelen uzuv eksikliği; el, kol, ayak, bacak gibi uzuvların doğuştan kısmen ya da tamamen eksik olması olarak tanımlanmaktadır. Bu durum kişinin günlük fiziksel aktivitelerini yerine getirmesini oldukça sınırlamaktadır. Bu durum hem kişinin hem de ailesinin psikolojik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Doğuştan uzuv eksiklikleri, birçok şekilde görülmektedir. Kişinin omuzundan eline kadar olan kısmının yokluğu gibi ağır problemlerin yanı sıra yalnızca bir parmağının olmaması ile görülen daha hafif problemler uzuv eksikliklerinden bazılarıdır.

Doğuştan uzuv eksikliklerinde kişinin kol kısmında meydana gelen kemik eksikliklerinde temel sorun, günlük yaşamında sıklıkla yaptığı hareketleri yapamamasından ileri gelmektedir. Kişinin kısa olan kol ile saçını taraması, yemeğini yemesi, yüzünü yıkaması ve bunun gibi rutin işleri yerine getirmesi oldukça güçleşir. Bu güçlüğü üstüne elin yokluğu da eklenirse durum daha da ciddi bir boyuta ulaşabilir. Bu şartlarda kişinin protez kullanması kaçınılmaz hale gelir.

Doğuştan uzuv eksikliklerinde kişinin bacak kısmında oluşan kemik eksiklerinde temel sorun, bireyin günlük işlerini yerine getirirken hareket kısıtlılığı yaşamasıdır. Kişi kısa olan bacağıyla topallamaya bu da ilerleyen zamanlarda, kişinin tüm kalçasını, omurgasını, diz ve ayak bileklerini etkileyen vücutta dengesiz bir yük dağılımının olmasına sebep olur. Ayak yokluğunun olması durumunda ise bireyin protez kullanması uygun bir alternatif olacaktır.

Doğuştan uzuv eksikliklerinde, kullanılacak protezler, kişinin mevcut durumuyla günlük işlerini yerine getirebileceği aparatlar, iş ve evde yapılacak düzenlemeler gibi ameliyatsız seçenekler ilk olarak kişiye sunulur. Kişide

tüm bu düzeltmelere rağmen belirgin bir rahatsızlık durumu olursa cerrahi operasyona gidilir.

Doğuştan uzuv eksikliği olan öğrenciler;

- Eğer bu eksiklik özellikle bacaklarda ise üniversiteye ulaşımında, üniversite içinde bağımsız hareket etmede, sınıf içindeki ve dışındaki etkinliklere katılmada güçlükler yaşayabilirler.
- Zaman zaman psikolojik sorunlar yaşayabilirler.
- Uzun eksikliğin kollarında görülmesi ise öğrencilerin derslerde not tutmalarına ve yazılı sınavlarda güçlük yaşamalarına neden olabilir.

Amputasyonlar: Neolitik dönemlerden beri bilinen en eski cerrahi işlemlerden biri olan amputasyon tamir edilemeyecek düzeyde hasarlanmış, artık kişiye bir faydası olmayan, şiddetli ağrılara neden olan ya da kişinin sağlığını tehdit eden kol, bacak ya da parmakların tamamının ya da bir bölümünün cerrahi olarak kemiği ile beraber kesilerek vücuttan ayırma işlemine denir.

Bazen kol ve bacakların kontrol edilemeyen enfeksiyonu kişinin hayatını tehdit eder ve bu durumda da amputasyon tek çözüm yolu haline gelir. Ne kadar kötü bir sonuç olarak bilinse de amputasyon tedavide kullanılan yöntemler içerisinde son seçenek olma özelliği taşımaktadır. Kişide kol ya da bacak ampute edildiğinde onun yerine gerekli görülen protez takılır ve amputasyondan sonra kişinin protezi aktif olarak kullanması haftaları alır.

Ampute olan öğrenciler;

- Kol ya da bacağın bütünlüğünün bozulması ve bununla birlikte dış görünüşünün birden değişmesine uyum sağlayamayarak şiddetli psikolojik problemler yaşayabilirler.
- Sonradan böyle bir durumun oluşması halinde mezun olduğunda

mesleğini yapabilme ve hayatını nasıl devam ettireceği konusunda kaygılar yaşayabilir.

- Değişen vücut bölümlerine ayak uydurma süreci içerisinde derslere devam etmede sıkıntılar yaşayabilir, bu da onların akademik başarısını olumsuz yönde etkileyebilir.
- Ampütasyon alt vücut bölümlerinde meydana gelmişse öğrenciler bağımsız olarak hareket etmede, eğer üst vücut bölümlerinde meydana gelmiş ise özellikle ellerin ve kolların kullanımını gerektiren aktivitelerde güçlük yaşayabilirler.

Uyarlamalar

Fiziksel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

Bedensel yetersizlikten etkilenmiş üniversite öğrencilerinin üniversite kampüs alanı içerisinde bağımsız olarak hareket edebilmesinin sağlanması için kaldırımların, yürüyüş yollarının ve zeminin onların gereksinimlerine uygun yapılması gerekmektedir. Bunun için:

- Üniversitelerdeki bina girişleri mutlaka bütün öğrencilerin rahatlıkla kullanabileceği şekilde olmalıdır. Özellikle merdiven kullanımını gerektiren bina girişlerinde rampalar olmalı ve bu rampalar tekerlekli sandalyenin geçişini kolaylaştıracak şekilde düzenlenmelidir.
- Özellikle tekerlekli sandalye kullanan bireyler için kaldırımlara inip çıkarken kullanılacak olan rampalardaki eğim %6-%10 arasında olmalıdır.
- Yürümek için birçok yardımcı cihaza ihtiyaç duyan üniversite öğrencileri için zemin oldukça önemlidir. Özellikle yağışlı havalarda, buzlanmanın görüldüğü kış aylarında zeminin güvensiz olması öğrencilerin hareket etmelerini zorlaştıracığından mutlaka zeminlerde kullanılacak olan malzemelerin pütürlü ve kaymayı

önleyecek şekilde yapılmış olması gereklidir.

- Öğrencilerde yetersizliğin meydana geldiği yer alt vücut bölümleri ise öğrencilerin kaldıkları yurt müdürlükleri bu durumdan haberdar edilmelidir. Yetkililer ile yurtlarda bulunan engellerin kaldırılmasıyla ilgili yapılabilecekler konusunda görüşülmelidir.
- Öğrencilerin yetersizliklerini düşündüğümüzde (özellikle bu yetersizlik durumu alt vücut bölümlerindeyse) sürekli iletişimde buldukları öğrenci işlerinde, hem ders çalışmak hem de kaynaklardan yararlanma amacıyla kullandıkları kütüphanelerin girişlerinde, öğrencileri daha iyi yönlendirebilmek için öğrenci danışma birimleri kurulabilir.

Bedensel yetersizlikten etkilenmiş üniversite öğrencilerinin sadece üniversite kampüs alanı içerisinde değil aynı zamanda binalara girişte, binaların içinde koridorlarda bağımsız olarak hareket etmeleri ve tuvaletleri bağımsız olarak kullanabilmelerinin sağlanması için bu alanlarda öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bunun için:

- Derslikler özellikle giriş katlarda olmalıdır. Eğer bu mümkün değilse binalarda engelli asansörünü kullanmaları sağlanmalı, engelli asansörü bulunmayan binalarda ise öğretim elemanlarının ve diğer akademik personelin kullandıkları asansörleri kullanmalarına olanak sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Dersliklerin zeminlerinde kaygan olmayan malzemeler tercih edilmelidir.
- Özellikle tekerlekli sandalye kullanan öğrenciler için dersliklerin kapıları tekerlekli sandalyelerin geçişine uygun genişlikte olmalıdır.

- Tekerlekli sandalye kullanan öğrencilerin, sınıf içerisinde rahatlıkla hareket edebilmeleri için sıralar arasında uygun boşluklar bırakılması gerekmektedir.
- Öğrencilerin yetersizliklerini düşündüğümüzde tuvaletlerin alafranga olarak tasarlanmış olmasına özen gösterilmelidir.
- Öğrencilerin tuvaletleri kolay kullanabilmelerinin sağlanması için her iki yanında tutunma barları bulunan engelli klozetleri, engelli lavabosu (bir tekerlekli sandalyenin kolayca girebileceği şekilde ayarlanmış) ve öne doğru eğimli bir ayna bulunmalıdır.
- Tuvaletlerde engelli klozetleri olsun olmasın mutlaka klozetlerin yanında tekerlekli sandalyenin girebileceği boşluklar bırakılmalıdır. Ayrıca öğrencilerin kullandıkları tuvaletlerdeki zeminin de kaymayı engelleyici bir malzemeyle kaplanmış olması gerekmektedir.
- Normal dersliklerde tahtaların önünde bulunan platformlar tekerlekli sandalye kullanan öğrencilerin dersliklerinde olmamalıdır.
- Tüm öğrencilerin üniversitedeki etkinliklerden, ders programlarındaki değişikliklerden... vb. haberdar oldukları panolar, bedensel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilerin okula gelirken ya da okuldan ayrılırken kullanacağı güzergahlar üzerine yerleştirilmelidir. Böylece yetersizlikten etkilenmiş üniversite öğrencilerinin değişiklikleri takip etmesi sağlanmalıdır.
- Öğrencilerin rahat hareket edebilmeleri için duvarlara tutunma barları yerleştirilmeli ve bu barlar öğrencilerin boyuna uygun yükseklikte konumlandırılmalıdır.

Eğitsel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Kollarını kullanmada güçlük yaşayan öğrenciler derste not tutmada

güçlükler yaşayabilir. Böyle öğrencilerin derslerde ses kayıt cihazı kullanmalarına ya da ayaklarını kullanarak yazı yazmalarına izin veriniz.

- Özellikle drama gibi öğrencinin sürekli aktif olduğu derslerde öğrencinin derse katılımının sağlanması için öğrencilere bu tür derslerin sunu ile ilgili kısımlarında görev veriniz.
- Öğrenciler, uzayan tedavi süreçleri, ameliyatlar... vb. nedenlerle okuldan uzak kalabilir ve devamsızlık yapabilirler. Bu durum onların akademik başarılarını olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrencilere devam zorunluluklarının yasal olarak diğer öğrencilerle aynı olduğunu, sıkıntılı süreçlerde devamsızlık yapma ihtimallerine karşılık devamsızlık haklarını dikkatli kullanmaları gerektiğini hatırlatınız.
- Özellikle çeşitli görsel algı problemlerine sahip SP'li bireyler için dersliklerin duvarlarının aydınlığı sağlayacak şekilde boyanması, özellikle sıraların üzerinin parlamayı önleyecek şekilde düzenlenmiş olması için bir üst birimle görüşünüz.
- Bedensel yetersizliğin üst vücut bölümlerinde olmasıyla ilgili durumunu düşünerek öğrencilerin kullandıkları sıraların üzerinin gerektiğinde eğimi ayarlanabilir şekilde düzenlenmiş olması gerekir. Yapılacak bu çalışmalar için ilgili birimlerle irtibata geçiniz.
- Özellikle travmatik beyin yaralanması geçirmiş üniversite öğrencileri dikkat süresiyle ve güdülenmeyle ilgili problemler yaşayabilir. Bunun için uzun süren blok dersler yapmaktan kaçınınız ve öğrencinin ihtiyacı durumunda kısa molalar almasına izin veriniz.
- Öğrencilerde hareket ile ilgili güçlükler, sıcak ve soğuktan olumsuz olarak etkilenmeyi de beraberinde getirmektedir. Bu nedenle

öğrencilerin derse olan dikkatlerinin sağlanmasında dersliklerin ısıları kontrol altında tutulmalıdır. Bu tür düzenlemelerin yapılması için ilgili birimlerle görüşünüz.

- Öğrencilerde özellikle vücudun alt bölümlerinde bir kayıp söz konusu ise bu durum öğrencilerin yavaş hareket etmelerine ve daha fazla yorulmalarına neden olabilir. Öğrencileri, bu durumu dikkate almalarını belirterek evden-yurttan çıkış saatini ayarlamaları konusunda önceden uyarınız. Buna rağmen, öğrenciler yolda beklenmeyen durumlar yaşayabilirler ve yine de derse geç kalabilirler. Bu nedenle öğrencilerin derse ara sıra geç kalmasına tolerans gösteriniz.
- Tekerlekli sandalye kullanan öğrencinin dersleri en iyi şekilde dinleyebilmesinin sağlanması için mutlaka ön sırada konumlandırılması gerekmektedir. Bu öğrencinin derse aktif katılmasını sağlayacağından mutlaka sınıf arkadaşlarını bu konuda bilgilendirerek ön sırayı arkadaşları için ayırmalarını sağlayınız.
- Özellikle istemsiz hareketleri olan öğrencilerde gerektiğinde kontrolün sağlanması için sıraların üzerine öğrencinin rahatlıkla tutabileceği bir aparat yerleştirilerek gerekli düzenlemeler yapılması için yine bir üst birimle görüşebilirsiniz.
- SP'li bireylerde birden değişen ve tiz seslerin, bireylerde kasılmalara neden olması dersliklerin yalıtımıyla ilgili durumlarda uyarılama yapmayı gerektirmektedir. Bu durumları ortadan kaldırmak için yetkili kişilerle görüşmeler yapınız.

Sınav uygulamaları

- Travmatik beyin yaralanması geçirmiş üniversite öğrencilerindeki dikkat süresiyle ve güdülenmesiyle ilgili durumlar göz önünde bulundurularak öğretim elemanlarının sınavlarda uyarlamalara gitmeleri gerekmektedir. Öğretim elemanları daha uzun cümleler

yerine daha kısa cümleler kurarak anlaşılır sorular sorabilirsiniz
Ayrıca sınav süresinde kısaltma yapmanız gerekebilir.

- Özellikle kollarını ve ellerini kullanmada güçlük yaşayan öğrenciler için mutlaka verilen sınav süresine ek süre verip sınavı uzatarak öğrencilerin sınavlarını tamamlamalarına izin vermelisiniz.
- Tekerlekli sandalye kullanan öğrencilerin sınav salonuna kolay bir şekilde giriş çıkışları için dersliklerde kapıya en yakın olan sıraları kullanmalarını sağlayınız.

Sosyal etkileşime ilişkin uyarlamalar

- Bedensel yetersizlikten etkilenmiş öğrenciler yetersizlikleri nedeniyle çoğu zaman iletişim kurmada problemler yaşayabilirler. Bu nedenle, sınıftaki bedensel yetersizlikten etkilenmiş öğrencilere konuşma fırsatı sunarak onların bu durumu aşmalarına yardımcı olunuz.
- Bedensel yetersizlikten etkilenmiş olan öğrenci ister tekerlekli sandalye kullansın ister koltuk değneği, mutlaka ve mutlaka yardıma ihtiyacı olduğunda, önce yardım isteyip istemediğini sorunuz.
- Bedensel yetersizlikten etkilenmiş ve derste söz almaya ya da konuşmaya çekinen öğrencileriniz var ise öğrencilerin danışmanlarıyla görüşerek (öğrencilerin yetersizliğini de göz önünde bulundurarak) öğrencileri, sosyalleşmelerine daha fazla olanak sağlayacak olan öğrenci kulüplerine yönlendirilmelerini sağlayabilirsiniz.
- Özellikle travmatik beyin yaralanması geçiren öğrencilerde hırçınlık, kavga etme gibi problemler görülebilir. Bu durum onların sosyal ilişkilerinde problemler yaşamalarına neden olabilir. Bu nedenle öğrencilerin danışmanlarıyla görüşerek

onları üniversitelerin (varsa) psikolojik danışma birimlerine yönlendiriniz.

Kaynaklar

- Başal, Ö., Korkmaz, S. ve Türk, B. (2015). *Amputasyonlar*. Isparta: Derman Tıbbi Yayıncılık. Erişim Adresi: <http://www.jcam.com.tr/files/KATD-3620.pdf>
- Can, P. (2016). *Ratlarda deneysel omurilik yaralanmalarında allojenik mezenkimal kök hücre transplantasyonunun etkileri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Cankul, J. (2006). *Kliniğimizde yapılan erişkin alt ekstremité amputasyonlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Denizli, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Çoban, M.K. (2011). *Deneysel omurilik yaralanmalarında interferon betanın etkisi* (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Erzurum, Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Demir, Y.P. (2011). *Erişkin kas hastalıklarında gövde kontrolünü değerlendirme yöntemlerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Doğan, H. (2014). *Serebral palsili çocuklar ve eğitimleri*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Doyuran, A. (2014). *Gelişimsel kalça çıkığında klinik deneyimlerimiz* (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Hatay, Mustafa Kemal Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Kayhan, H. (2011). Fiziksel engellilerde rehabilitasyon eğitim ve toplumsal katılım, ortopedik bozuklukları olan ve serebral paralizi çocuklar. N.Baykoç (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitim içinde*(s.241-251). Ankara: Eğiten Kitap
- Kobal, G. (2003). Ortopedik ve sürekli hastalığı olan çocuklar. A. Ataman (Ed.), *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş içinde* (s.361-392). Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Koşar, N.Ş ve Demirel, H.A. (2004). Kas atrofisi mekanizmaları. *Hacettepe Spor Bilimleri Dergisi*, 15(3),167-190.
- M.E.B, (2013). *Bedensel ve süreğen hastalıklar*. Ankara. Erişim Adresi: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Bedensel%20ve%20S%C3%BCre%C4%9Fen%20Hastal%C4%B1klar.pdf

- Orha, A.T. (2016). *Spina bifida olgularının radyolojik olarak taranması ve klinik önemi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Pazarcı, Ö. (2013). *Gelişimsel kalça çıkığı olgularının kapalı reduksiyon sonrası manyetik rezonans görüntüleme ile değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Ün, K. (2014). *Spastik diplejik tip serebral paralizili hastaların hamstring spastisitesinin inhibisyonunda yüksek voltaj galvanik stimülasyonun etkinliğinin araştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tezcan, S. (2011). *Serebral paralizili ve spina bifidalı çocuklarda yaşam kalitelerinin karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Bolu, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Tiryaki, F. (2013). *Gelişimsel kalça çıkığının salter innominate osteotomisi ile cerrahi tedavisinde femoral kısaltma osteotomisi yapılan hastalar ile preoperatif iskelet traksiyonu yapılan hastaların sonuçlarının karşılaştırılması*. (Yayımlanmamış tıpta uzmanlık tezi). Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Uysal, H.H. (2010). Fiziksel yetersizliği/süreğen hastalığı olan öğrenciler. İ. H. Diken (Ed.), *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (3bs.)* içinde (s.253-295). Ankara: Pegem Akademi.
- Yalçın, S. (2012). *Serebral paralizili çocuklarda aktivitelere katılımın yaşam kalitesi üzerine etkisinin incelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.

BÖLÜM 5

GÖRME YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Görme yetersizliği olan bireyler görme yetisinin bir bölümünün ya da tamamının kaybına bağlı olarak tıbbi, eğitsel, sosyal ve ekonomik olarak farklı gereksinimlere sahiptirler. Yükseköğretimde görme yetersizliği olan öğrenciler üniversite yerleşkesine ulaşmada, yerleşke içerisinde bağımsız bir şekilde dolaşabilmede (yemekhane, tuvalet, derslikler gibi farklı hedeflere ulaşabilmede), yakın (yazı yazma, kitap okuma vb.) ya da uzak (slayt sunularını, tahtayı vb.) mesafe görmeyi gerektiren becerilerde, not alma, kitap, ders notu vb. basılı materyallere erişimde, ders içeriğinde bulunan tablo, grafik, resim, video gibi görsellere erişimde, bilgisayar ve internet kullanımında güçlük yaşayabilirler. Üniversitemizde eğitim gören görme yetersizliğinden etkilenen öğrencilerin gelişim alanlarında (fiziksel beceriler, akademik beceriler, sosyal ve psikolojik beceriler) yaşamlarını etkin hale getirmek ve yapılacak düzenlemelerin hayata geçirilebilmesi için üniversitede çalışan her personel ile işbirliği içinde olmak gerekmektedir. Bu bölümde görme yetersizliğinden etkilenen öğrenciler hakkında bilgi ve bu gruba özgü yapılabilecek uyarlamalara yer verilmektedir.

Tanım

Görme gücünün bir bölümünün ya da tamamının kaybedilmesi görme yetersizliği olarak tanımlanmaktadır. Görme yetersizliği olan bireylerin kendi aralarında görme gücüne bağlı olarak işlevsel yetenekleri bakımından farklılıklar vardır. Kimi ilerleyici türden bir görme kaybı yaşarken, kimi de görmeyi etkileyen ve önceden bilinmeyen bu durum için tıbbi tedavi alıyor olabilir. Kiminin artık görme kaybının ilerlemesi durdurulmuş ve düzeltilmiş fakat yine de önemli ölçüde görme bozukluğu yaşadığı için yakın ve/veya uzak görmede güçlük yaşamaktadır. Bazı öğrenciler renkleri görsel olarak ayırt edemezken, sınırlı görme gücüne sahip olanlar renkleri ayırt edebilmektedir. Bazı öğrenciler ya doğumdan ya da erken yaşlardan itibaren kördür bazıları ise sonradan kör olmuş olabilir. Kimi bağımsız hareket edebilmek için beyaz

bastona, gören rehber ya da rehber köpeklere ihtiyaç duyabilirken, kiminin bağımsız hareket edebilmek için çoğunlukla rehber yardımına ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla görme yetersizliği olan öğrenciler sahip oldukları görme gücüne bağlı olarak farklı yetilere sahiptirler.

Sınıflama

Görme yetersizliği, yetersizliğin düzeyine göre kör ve az gören olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlar tıbbi ve eğitsel olmak üzere iki farklı biçimde yapılmaktadır. Tıbbi tanımlar Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (World Health Organisation=WHO) tanı kriterlerine göre yapılmaktadır ve yetersizliği olan bireylerin yasal haklardan yararlanmaları için kullanılmaktadır. Eğitsel tanımlar ise bireylerin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmaları ve gerekli düzenlemelerin yapılabilmesi için kullanılmaktadır.

Tıbbi tanım

Kör; tüm düzeltmeler (ameliyat, gözlük, kontakt lens vb.) ile birlikte görme keskinliği, normal sınırlarda görebilen bir bireyin 20 adımdan görebildiğini 20 adımdan öte göremeyen bireylerin görme sınırlılığını karşılamaktadır. Diğer bir ifade ile tüm düzeltmelerden sonra iyi gören gözündeki görme keskinliği 20/200 ya da daha az ve görme alanı 20 dereceden az olan kişilere yasal olarak kör denilmektedir. Az gören ise; tüm düzeltmelerle birlikte görme keskinliği normal bir bireyin 200 adımdan görebildiğini 20 ila 70 adım arasından öte göremeyen bireylerin görme sınırlılığını tanımlamaktadır.

Eğitsel tanım

Kör; dokunsal ve işitsel materyal ve uyarlamalara ihtiyaç duyan bireydir. Kör bireyler, görme duyularını, görme kalıntılarını öğrenme amacıyla kullanamazlar. Az gören birey ise; öğrenmek amacıyla, görme duyusunu kullanabilen kişidir. Az gören bireyler görme potansiyellerini en üst düzeyde kullanabilmek için araç-gereçlere (büyüteç, gözlük gibi), uyarlama yapılmış materyallere (yazıların büyük puntolu hali, gerekli ortam

aydınlatmasının yapılması, şekil-zemin zıtlığı gibi), optik araç-gereçlere ve çevresel düzenlemelere ihtiyaç duyarlar.

Özetle, gündelik yaşam içinde çevrenin ve nesnelerin algılanmasında dokunma ve işitme duyusunu kullanan, çeşitli cihazlarla bile basılı materyali okuyamayan ve göremeyen kişilere kör; eğitim öğretim etkinliklerinde bilgi edinmek için birinci duyu kanalı olarak görmeyi kullanan, daha iyi görsel işlevde bulunmak için optik yardımcıları ve çevre düzenlemelerine ihtiyaç duyan kişilere az gören denir.

Uyarlamalar

Görme yetersizliği görme duyusunun çeşitli düzeylerde kullanılamamasıdır. Bu durum görmenin kısmen kullanılabilmesi ve diğer duylara daha fazla ihtiyaç duyulmasına neden olur. Gerekli düzenlemeler yapıldığında görme yetersizliği olan bireyler günlük ve akademik yaşama uyum sağlayabilmektedir. Görme yetersizliğine sahip bireylerin uyum sağlamanın kolaylaştırılmasında aşağıdaki önerileri dikkate alabilirsiniz. Bu öneriler görme yetersizliği olan bireyler için genel önerileri kapsamaktadır. Her öğrencinin bireysel farklılıkları olabileceği unutulmamalıdır.

Fiziksel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Görme yetersizliğinden etkilenen öğrencilere, derslere geliş gidişlerini kolaylaştırmak için binanın, sınıfın, oturma yerlerinin, tahtanın vb. dönemin başında tanıtımını yapınız.
- Sınıfta eşyaların yerinde herhangi bir değişiklik yapıldıysa önceden öğrenciye haber veriniz.
- Öğrenciyi sınıfın aydınlık bir yerine ancak ışığı arkasına alacak şekilde oturtunuz.
- Sınıf içinde öğrencinin oturduğu yer önemlidir. Ön sıralarda tahtayı görebileceği bir yer seçiniz. Anlatım sırasında yansıtıcı ya da tahta aktif bir biçimde kullanılacaksa, öğrencinin görebildiğinden

emin olmak gerekmektedir. Görüntünün parlayıp parlamadığını, yazıların okunmaya uygun olup olmadığını kontrol ediniz. Tahtanın her zaman temiz olmasına dikkat ediniz. Pencere veya ışık kaynağının önünde durmamaya özen gösteriniz.

Eğitsel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Fakülteye yeni başlayan ve danışmanlığınızda olan görme yetersizliğinden etkilenen öğrencilerinize okulu ve okulda bulunan olanakları tanıtmaya amaçlı, bilgilendirme toplantıları düzenleyebilirsiniz.
- Ders saati, sınav yeri gibi değişikliklerden öğrencinin haberdar olması için, cep telefonu numarasını ve e-posta adreslerini kayıt altına almalısınız.
- Staj yapan öğrenciniz varsa, stajı yürüten öğretim elamanına görme yetersizliğinden etkilenen öğrenci hakkında bilgi veriniz.
- Öğrencinin derste not alabilmesi ya da sınıf içi görevleri yerine getirebilmesi için Braille tablet, Braille daktilo, bilgisayar, tablet bilgisayar vb. elektronik araçları ve gözlük, teleskopik gözlük, büyüteç vb. optik araçları kullanmasına izin veriniz.
- Öğrencinin derslerden daha fazla yararlanabilmesi için ses kaydı yapmasına izin veriniz.
- Görme yetersizliği olan öğrenciler için basılı ve dijital dokümanların kabartma (Braille) yazıya dönüştürülmesi, kitap ve ders notlarının seslendirilmesi, basılı materyallerin dijital ortama aktarılması gibi hizmetler verilebilmektedir. Bu hizmetlerden ders anlatım planları ve notlar oluşturulurken yararlanabilirsiniz.
- Basılı materyallerin erişilebilir formata dönüştürülmesi ve okunması zaman aldığından öğrenciye ödevleri hazırlaması için zaman tanımalı ve sayfa düzeninden not kırmamalısınız.

- Erişilebilir olması nedeniyle ödevlere dönüt verirken basılı materyal üzerinde değil dijital doküman üzerinde dönüt vermelisiniz.
- Mümkün olduğunca öğrenciye basılı materyaller yerine dijital ortamda hazırlanmış dokümanlar (pdf, ms office dokümanları vb.) vermelisiniz (ms office word dokümanları, pdf dokümanlarından daha erişilebilirdir).
- Verilen materyallerde bulunabilecek tablo ve grafikleri öğrenci için sadeleştiriniz ve uygunsa yazılı hale getiriniz.
- Öğrencinin derste kullanılacak sunuları daha önce inceleyebilmesi ve sınavlara hazırlanırken okuyabilmesi için bu sunuları ders gününden önce öğrenciye dijital ortamda gönderilebilirsiniz. Sunular ms office, powerpoint vb. bir sunum programında hazırlanmış ise bunları düz metin (word vb.) haline dönüştürmeniz öğrencinin sunulara erişebilmesi için önemlidir.
- Gerektiğinde sınıf içi görevler ya da ödevlerde (kütüphane ve internet kullanımı, ödev tasarımı ve sayfa düzeni vb.) diğer öğrencilerin görme yetersizliği olan öğrenciye yardımcı olmasını sağlayabilirsiniz.
- Derslerde sürekli betimleyici bir anlatım kullanmalısınız. Ders esnasında kullanacağınız resim, tablo, slayt, video vb. gibi görsellerin sunumunu yaparken öğrencinin anlayabileceği bir biçimde görsel olarak betimleyiniz.
- Öğrenciyle konuşurken ona ismiyle hitap ediniz.
- Tahtaya yazılanları mutlaka seslendiriniz.
- Bir görsel üzerinde konuşurken bu, şu gibi işaret zamirleri kullanılmamalıdır. Bunun yerine gösterilen şeyleri doğrudan ifade ediniz.

- Öğrencilerin dokunsal yolla öğrenebileceği göz önünde bulundurulmalı ve imkân olduğunda üç boyutlu nesnelere, kabartılmış şekil ve grafikler kullanılmalıdır.

Az gören öğrenciler için;

- Ders notlarını öğrencinin okuyabileceği büyüklükte hazırlayınız.
- Öğrencilerin ne tür bir ışıkta (aydınlık ya da biraz karanlık) rahat okuyup yazabildiğini sorunuz ve öğrencinin tercihiyle göre sınıf düzenlenmesi yapınız. Masa lambası gibi aydınlatma araçları kullanılmasına izin verebilirsiniz.
- Öğrencinin tahtaya yakın oturması ve gösterilecek görselleri yakından izlemesini sağlayınız.
- Nesnelere arkasından ışık geldiğinde görünmesi güçleşir. Bu yüzden pencere ya da bir aydınlatma önünde sunum yapmayınız.
- Öğrencinin kullanacağı araç ve gereçleri incelemesine fırsat veriniz. Bu araçların kullanışlı ve güvenli olmasına dikkat ediniz.

Sınav uygulamaları

- Öğrencinin özelliğine ve tercihiyle göre sınavlarda büyük puntolu baskı, kabartma yazı ya da ses kaydı kullanılmalı ya da yardımcı/okuyucu ile sınava girmesi sağlanmalıdır.
- Öğrencinin sınav sorularını bilgisayar aracılığıyla, kabartma yazıyla ya da ses kayıt cihazına kayıt yapması yoluyla yanıtlamasına izin veriniz. Öğrencinin sınav sorularını kabartma yazı ile yanıtlaması durumunda, öğrenciden sınav sonrasında yanıtlarını okumasını isteyerek değerlendirme yapmanız daha uygun olacaktır.
- Öğrencinin yardımcı/okuyucu kişi ile sınava alınması durumunda yardımcı/okuyucu kişinin sınav yapılan alanla ilgili bilgi sahibi olmasına dikkat ediniz (İngilizce bir sınavı İngilizce bilen bir

okuyucunun veya matematik sınavını matematik sembollerini bilen bir okuyucunun okuması gibi).

- Üniversite bünyesinde görme yetersizliği olan öğrencilere gönüllü okuyucu hizmeti sunulmaktadır. Bu konuda EÖB ile iletişime geçebilirsiniz.
- Yukarıda belirtilen sınav düzenlemeleri sağlansa da öğrenciler ek zamana ihtiyaç duyabilirler. Bu yüzden sınavlarda ek süre veriniz. (Genel bir ilke olarak normal ve büyük puntolu sınav kâğıdı ile sınava alınan öğrencilere %50, kabartma sınav kâğıdı ile sınava alınan öğrencilere %100 ek süre verilmesi önerilmektedir.)
- Sınavlarda karmaşık resim, tablo, grafik gibi görselleri sadeleştirilmeli ya da bu soruları yazılı bir yapıya dönüştürmelisiniz.

Sosyal etkileşime ilişkin uyarlamalar

- Öğrenciyle iletişime geçerken ismini söyleyerek ve yüz yüze olacak şekilde iletişime geçiniz. Diğer türlü kendisi ile konuştuğunuzu ya da kendisine söz hakkı verdiğinizi anlayamayacaktır.
- Geldiğinizi fark ettirmek ve irkiltmemek için karşısından ya da yan tarafından yaklaşabilir ya da omzuna hafifçe dokunarak ya da seslenerek dikkatini çekebilirsiniz.
- Öğrencinin yüzü size dönük olmasına rağmen sizi izleyememiş ise dikkatini kazanmak için farklı duyu girdilerini kullanınız (Konuşma/ dokunma).
- Görme yetersizliği olan öğrencilerinize de sorular sorunuz, diğer arkadaşlarından farklı davranmayınız. Ancak görme yetersizliği olan öğrencilerde bireysel farklılıklar olmakla birlikte kendilerine söz hakkı verildiğinde uzun konuşma eğilimi içinde olabilirler. Sabırla dinleyiniz ve ilerleyen günlerde daha net ve kısa ifade edebilmelerini sağlayacak yönlendirmelerde bulununuz.

- Görme yetersizliğinden etkilenmiş öğrenciler sosyal iletişim kurmada, kendilerine güven ve öz yeterlikleri konusunda sınırlıklar yaşıyor olabilirler. Onlara bu durumun üstesinden gelebilmeleri için sınıf içinde görev ve sorumluluklar vererek, arkadaşları ile grup etkinliği yapmalarını sağlayarak ve söz hakkı vererek yardımcı olabilirsiniz.
- Görme yetersizliğinden etkilenmiş bireyler ile konuşurken yetersizliği olmayan bireylerle konuştuğunuz vurgulama ve tonlamayla konuşmalısınız.
- Konuşurken normal ses tonu ile konuşunuz. Sesinizi yükseltmenize gerek yoktur.
- Görme yetersizliği olan bireyle tanışırken elinizi uzattığınızda sizin elinizi görmediği için elini uzatmayacak ve eliniz havada kalacaktır. Bunu yaşamamak için onun eline elinizi dokundurduğunuzda elinizin yerini tespit edebilir ve o da elini tokalaşmak üzere uzatabilir.
- “Bakın”, “Gördünüz mü?” gibi kelimeleri kullanmaktan çekinmeyiniz.
- Görme yetersizliği olan birey ile aynı ortamda bir etkileşim içerisindeyseniz ve sonrasında ortamdaki ayrılma zorundaysanız bunu kendisine söyleyip sonra ayrılırsınız. Ortamdan ayrılırken, ortamda nelerin olduğunu, çıkışı bulmak için neleri kendisine ipucu olarak belirleyebileceğini söyleyerek mekanı tanıtır. Böylece görme yetersizliği olan birey, çıkışı nasıl bulabileceğini bilebilir.
- Görme yetersizliği olan bireyler, bir yerden bir yere giderken ya da ulaşım araçlarını kullanırken, gören bireylerden destek alma ihtiyacı duyabilirler. Bu nedenle görme yetersizliği olan bireyin verimli ve güvenli bir şekilde hareket edebilmesini sağlamak

için gören rehberliğin nasıl yapıldığını bilmek önemlidir. Gören rehber olma doğru basamaklarla gerçekleştirilmediği zaman hem güvenlik sorunu olabilir hem de bağımsızlaşması açısından sorun yaşamalarına neden olunabilir. Doğru gören rehber olabilmek için aşağıdaki basamaklar gerçekleştirilmelidir:

√ Görme yetersizliği olan bireyin yardıma gereksinimi olduğunu anladığınızda ona normal bir ses tonuyla “yardım edebilir miyim?” diye sorunuz. Bu soru, onun sizin varlığınızdan haberdar olmasını sağlayacaktır.

√ Eğer yardım etmenizi isterse, sizin dirseğinizin dört parmak yukarısından tutmalı ve yarım adım gerinizde olmalıdır. Görme yetersizliği olan kişinin kolundan kavrayıp çekiştirmek yerine onun sizin kolunuzu tutmasını sağlamalısınız.

√ Yürümeye başladığınızda rehberlik ettiğiniz kişinin yarım adım önünden yürüyünüz. Böylece hem sizin hareketlerinizden dönüt alabilir hem de tehlike yaratacak engellere karşı korunmuş olur. Örneğin; kaldırımdan indiğiniz zaman bunu anlayacak fırsatı olur.

√ Yürüyüş sırasında rastladığınız engelleri normal bir ses tonuyla anlatınız. Şimdi merdiven çıkacağız, kaldırımdan ineceğiz gibi.

√ Görme yetersizliği olan bireyi bir koltuğa oturtmanız gerektiğinde elini koltuğun/sandalyenin arkasına dokundurmanız yeterlidir.

√ Dar bir yerden geçerken rehberlik ediyorsanız, görme yetersizliği olan bireyin kavradığı kolunuzu vücudunuzun arkasına getiriniz. Böylece görme yetersizliği olan birey vücudunuzun arkasında kalır ve dar yerden kolayca geçebilirsiniz.

Kaynaklar

- Altunay Arslantekin, B. (2013). Görmeyen ve görme kaybı olan öğrenciler. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitim (1 bs.)* içinde (s. 207-234). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Aslan, C. (2013). Görme engellileri tanıma ve sınıflandırma. M. Kök (Ed.), *Özel eğitim-I* içinde (s.1-16). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Aydın, P. (2009). *Göz kitabı. Göz sağlığı hakkında her şey*. Ankara: Arkadaş Kitapevi.
- Ege, P. (2006). Baş makale: Farklı engel gruplarının iletişim özellikleri ve öğretmenlere öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 7(2), 1-23.
- Özokçu, O. (2010). Zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, işitme yetersizliği. İ.H. Diken (Ed.), *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (ss. 56-86). Ankara: Pegem Akademi.
- Özyürek, M. (2005). Görme yetersizlikleri. S. Eripek (Ed.), *Özel eğitim* içinde (s. 128-136). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Şafak, P. (2009). Görme yetersizliği olan çocukların eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim(1. Bs.)* içinde (s. 397-440). Ankara: Kök.
- Tuncer, T. (2000). Görme yetersizliği olan çocuklar için sınıf ortamında yapılacak düzenlemeler. Ü. Tüfekçioğlu (Ed.), *İşitme, konuşma, görme sorunları olan çocukların eğitimi* içinde (s. 300- 314). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- WHO (World Health Organisation), ICO (International Council of Ophthalmology) ve International Society for Low Vision Research and Rehabilitation. (2007). *Global initiative for the elimination of avoidable blindness*. Erişim adresi: http://www.who.int/blindness/Vision2020_report.pdf
- WHO (World Health Organization) *Change the definition of blindness*. Erişim Adresi: <http://www.who.int/blindness/Change%20the%20Definition%20of%20Blindness.pdf>

BÖLÜM 6

İŞİTME YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Tanımlar

İşitme kaybı: İşitme testi sonucunda elde edilen değerlerin, normal işitme değerinden belirli derecede farklı çıkmasıdır.

İşitme yetersizliği: Test sonucunda belirlenen kayıp, bireyin dil edinimini ve/veya eğitimini önemli düzeyde etkiliyorsa işitme yetersizliğinden söz edilir.

Sınıflama

İşitme kaybı çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmada, kaybın nedeni, kaybın derecesi, oluş zamanı, oluş yeri, oluş biçimi ya da süreğenliği dikkate alınır. Aşağıda işitme kaybının derecesine göre yapılan sınıflandırma açıklanmaktadır.

İşitme kaybının derecesine göre sınıflama

İşitme kaybı, uluslararası standartlara göre, normal (10-15 dB), çok hafif (16 – 25 dB), hafif (26 – 40 dB), orta (41 – 55 dB), orta-ileri 56 – 70 dB, ileri (71 – 90 dB) ve çok ileri (91 dB ve üstü) olarak sınıflandırılır. İşitme kaybı ileri ve çok ileri derecede olan bireyler, başlangıç yaşına bağlı olarak çok az konuşabilir veya hiç konuşamayabilirler. Genellikle işaret dili ile iletişim kurabilirler. Ancak, erken cihazlanmış ve eğitim almış olanlar konuşma seslerini üretebilir ve dudak okuma ile konuşulanı anlayabilir.

İşitme kaybı hafif-orta olan bireyler ise kaybın düzeyine göre cihazlı ya da cihazsız şekilde sesleri işitebilir ve konuşmaları anlayabilirler. İşitme cihazlarına ve dudak okumasına ihtiyaç hissedebilirler; bazı sesleri tam anlamıyla duyamamaları nedeniyle konuşma bozukluklarına sahip olabilirler. Bulunulan ortamın ses yalıtımı iyi değilse ya da konuşmacı kısık sesle, hızlı ya da belirsiz bir şekilde konuşursa, büyük salonlarda ders izlemeye güçlük çekebilirler. Bu bireyler için küçük grup tartışmalarını takip etmek ya da

katılmak zor olabilir.

İşitmeye Yardımcı Cihazlar

İşitme kaybı olduğu belirlenen bireyler, en etkili şekilde işitmeyi gerçekleştirebilecek cihaz türüne karar verildikten sonra cihazlandırılırlar. İşitme cihazları, cihaza ulaşan sesleri yükselten donanıma sahiptir. Bu yükseltme işitme kaybını düzeltmeyi sağlamaz sadece olağandan daha yüksek seviyeye ulaştırdığı sesin kulak içine aktarımını sağlar. İşitme testi yapıldıktan sonra, kişinin işitme kaybının tipine ve derecesine göre en uygun cihaza karar verilerek işitme cihazı, işitme uzmanı (odyometrist - odyolog) tarafından uygulanır.

Kulak arkası işitme cihazları

Kulak arkası işitme cihazı, cihazın ana bölümü ve kulak kalıbından oluşur. Kulak arkasına oturtulan cihaza, kullanan kişiye özel olarak üretilen kulak kanalı ve dış kulağın yapısına uygun olarak hazırlanmış kulak kalıbına plastik bir tüp ile bağlıdır.

Kulak içi işitme cihazları

Kulak içine yerleştirilen bu tip cihazlar, dış kulak ve kulak kanalı görüntüsündedir. Dışarıdan bakıldığında hemen fark edilemeyebilir. Hafiften orta şiddete kadar işitme kayıpları olan kişiler kullanabilir. Bu tip cihazlar yetişkinler için daha uygundur.

Kanal içi işitme cihazları

Kanal içi cihazlar, kulak içi işitme cihazlarından daha küçük olan bir modeldir. Bu nedenle de neredeyse hiç fark edilmez. Görünüm olarak kulak kanalına benzeyen cihaz, kulak kanalı içine yerleştirilir. Hafiften orta şiddete kadar kayıpları olan yetişkinler için uygundur.

Koklear implant (biyonik kulak)

Koklear implant, beyne ses sinyalleri sağlamak için iç kulağın işlevini

yerine getiren elektronik tıbbi bir cihazdır. Diğer işitme cihazlarından farklı olarak sesleri elektrik sinyallerine çevirerek iç kulağa ve işitme sinirlerine iletir. Koklear implant her iki kulakta orta ya da daha ileri işitme kaybı olduğunda, diğer işitme cihazlarından çok az ya da hiç fayda görülmediğinde uygulanır.

Uyarlamalar

İşitme yetersizliği olan öğrenciler, hem sözlü hem de yazılı dili anlama ve bunları kullanarak iletişim kurabilmede farklılık gösterebilmektedir. Kişilik, işitme kaybının derecesi, başlangıç yaşı (konuşma öncesi/konuşma sonrası), erken eğitim alabilme, aile ortamı gibi faktörler, öğrencinin kullandığı iletişim biçimini etkiler. Bunların ve diğer değişkenlerin bir sonucu olarak, sağır ya da ağır işiten bir öğrenci çeşitli iletişim biçimlerini kullanabilir.

Dolayısıyla sözlü/yazılı dili anlama ve kullanma sorunu yaşayan öğrencilerin aşağıdaki gibi sorunlar yaşayabileceğini göz önünde bulundurmalısınız.

- Yazılı/sözlü yönergeleri anlamada ve yerine getirmede zorluk
- İkidenden fazla eylemi içeren karmaşık iş ya da işlemleri anlamada zorluk
- Uzun karmaşık cümleleri anlayamama, konuyu takip edememe
- Mecazları anlamada güçlük
- Ortam özelliklerine, ses kaynağının özelliklerine ve/veya işitme kaybının derecesine bağlı olarak yaşanan iletişim sorunları.

Bu tür güçlüklerin üstesinden gelebilmelerini sağlamak için aşağıdaki önerileri dikkate alabilirsiniz. Bu öneriler işitme yetersizliği olan öğrenciler için genel önerileri kapsamaktadır. Her öğrencinin bireysel farklılıkları olabileceğini unutmayınız.

Fiziksel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Çevre gürültüsünü en az seviyede tutmaya çalışınız. Bunun için

örneğin, kampüste caddeye, kafeteryaya bakan bir sınıf yerine daha sessiz bir sınıfta ders yapabilirsiniz. Camları kapalı tutmak, sınıftaki diğer öğrencilerin gürültü seviyesini düşürmek, öğrenciyi konuşma ya da ses kaynağına yakın oturtmak gibi çözümler işe yarayabilir.

- Dudaktan okuyan bir öğrenci için döner sandalye temin ediniz. Böylece istediği yöne rahatça dönerek konuşanların ağız hareketlerini görebilir.
- Aydınlatmayı ve oturma yerini ayarlayınız, böylece öğrenci yüzünüzü iyi görebilir. Pencere ya da ışık kaynağına arkanızı dönmeyiniz. Yüzünüz karanlıkta kalacağı için öğrenci yüzünüzü iyi göremeyecektir.
- Sınıfı projeksiyonla sunum için karartmışsanız, öğrencinin konuşmacının yüzünü görebilmesi için sadece yüzünü aydınlatacak bir aydınlatma gerekebilir.
- Tahtaya doğru döndüğünüzde konuşmaya ara veriniz. Konuşurken daima yüzünüz öğrenciye dönük olsun.

Eğitsel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

Öğrenme kaynakları

- İşitme kaybı olan öğrencinizle ilk ders öncesi ya da sonrasında mutlaka görüşme yapınız. Bu görüşmede dersin gereklerini açıklayınız; gerekli kitap ve okuma listesini, ödevleri ders başlamadan çok önce vermeye çalışınız.
- İşleyeceğiniz konuyu öğrencilerin erişebileceği bir ortamda (örn. internet) önceden paylaşın ya da kendisine çıktı olarak veriniz. Böylece öğrenci hem dersi anlamasını kolaylaştıracak terimleri önceden öğrenir, hem de not tutmayla uğraşacağına dersi dinlemeye ve anlamaya odaklanabilir. Çünkü işitme yetersizliği olan öğrenciler dudak okurken not tutamazlar. O nedenle ders

notlarını önceden vermek yararlı olacaktır.

- Sınıf içinde kullanılabilen FM sistemleri, öğrencinin konuşmacının sesini daha kolay duyabilmesine yardımcı olur. Bu sistemde öğretilmekte kablosuz bir mikrofon, öğrencide ise kablosuz ve işitme cihazına bağlanan bir alıcı vardır. Aynı frekansa ayarlanan bu verici ve alıcı sayesinde öğrenci konuşmacının sesini daha rahat işitebilir. Bu tür bir sisteme gereklilik duyduğunuzda çalıştığınız birimden talep edebilir, derslerinizi bu şekilde yürütebilirsiniz.
- Bazı öğrenciler dersi kayıt etmeye ihtiyaç duyabilirler. Bu tür bir talebin nasıl yerine getirilebileceğini öğrenci ile birlikte belirleyebilirsiniz.
- Öğrenci istediği takdirde mikrofon veya verici takınız.
- Derste yer verilecek terim sayısı çoksa anlamlarıyla birlikte yazılı olarak öğrenciye vermek çok faydalı olacaktır.
- İşitme yetersizliği olan bazı öğrenciler yazılı materyali anlamada da güçlük yaşayabilir. Böyle bir durumu yaşayan öğrenciniz için daha sadeleştirilmiş notlar hazırlayabilirsiniz. Benzer şekilde yazılı anlatımda güçlük yaşayan bir öğrenci için yazılı çalışmalarda ek zaman ya da ek eğitim verilmesi gerekebilir.
- Film veya başka medya araçlarını alt yazı ya da başlıklar ekleyerek kullanmaya gayret ediniz.
- Ders esnasında içeriği somutlaştırmak üzere mümkün olduğunca resim, şema vb. görsellerden yararlanınız.
- Derste ses kaydı ya da duymayı gerektiren materyalleri kullanacaksanız öncesinde bu seslerin yazıya dönüşmüş metnini öğrenciye temin ediniz.

Ders sunumu

- Dudaktan okuyan bir öğrenci ise daima öğrencinin ağız hareketlerinizi görebileceği şekilde konuşunuz.
- Kısa ve net ifadelerle konuşunuz.
- Konuşma sırasında mecazları, soyut kavramları olabildiğince az kullanmaya çalışınız. Net açıklama, kısa ve öz bilgiler işitme kayıplı öğrenciler için daha yararlı olacaktır. Mutlaka kullanmanız gerekiyorsa öğrenme Kaynaklarında anlatıldığı şekilde önceden tanımlarını verebilirsiniz.
- Anlattığınız konuyu, mümkün olduğunca çok somut örnekler vererek, anlaşılmasını kolaylaştırınız.
- Öğrenciye soru sormanız gerektiğinde de aynı şekilde somut, anlaşılır, kısa ve net ifadeler kullanınız.
- Eğitim oturumunu kayda almalarına izin verebilirsiniz.
- Ders ya da etkinlik bitiminde anlattıklarınızın anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol etmek için işitme kayıplı öğrencinize fırsat tanıyınız. Öğrencinin anlamadığı konularda rahatlıkla konuyu tekrar etmeniz, kolaylaştırmanız konusunda talepte bulunmasını destekleyiniz.
- Gerektiğinde, diğer öğrenciler tarafından gündeme getirilen soruları ve yorumları yüzünüzü göreceği şekilde öğrencinin karşısında durarak tekrarlayınız. Böylece işitme kayıplı bir öğrenci sınıf tartışmasının tümünü takip edebilir.
- İşitme kaybı olan öğrencinin olduğu sınıflarda yapılan her türlü duyuruyu tahtaya yazarak ya da eline yazılı olarak vererek görselleştirmelisiniz.

Sınav uygulamaları

- Sınav gününden önce, yapılacak sınavın ne tür bir sınav olacağı, öğrencilerden beklentilerin neler olduğu, sınav sırasında ne tür araçları yanlarında bulundurabilecekleri gibi ön bilgileri sadece sözlü değil yazılı olarak da öğrencinizle paylaşmanız yararlı olacaktır. Bunun dışında sınava nasıl hazırlanabileceği, anlamadığı, eksik konuların, ders notlarının olup olmadığı gibi sorularla da onu sınav öncesinde hazırlayabilirsiniz.
- Sınav sırasında da yapılacak her türlü sözlü uyarı ya da duyuruyu ayrıca tahtaya yazmalı ya da önceden hazırladığınız sınav kuralları yönergesini yazılı olarak öğrenciye vermelisiniz.
- Özellikle sözlü sınavlarda, işaret diliyle kendini daha iyi ifade edebileceğini belirten bir öğrenciniz olabilir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda sınavlar mümkünse işaret dili çevirmeni ile mümkün değilse cevaplarını yazılı olarak vermek gibi alternatif sınav çözümleri üretilerek yapılabilir.
- Özellikle okuduğunu anlamakta ve düşündüğünü yazmakta zorlanan öğrenciler için klasik sınavlarda öğrencinin ihtiyacına göre makul süre uzatımı yapılmalıdır. Bunun yanında yazma becerilerini ölçen bir sınav değilse aynı sınavın sözlü olarak yapılması da bir çözüm yolu olabilir.
- Gürültüden uzak bir ortam sağlamak için gerekiyorsa ayrı bir sınıfta gözetmen eşliğinde sınav yapılabilir.
- Mümkün olduğunda performansa dayalı test kullanılabilir.

Sosyal etkileşime ilişkin uyarlamalar

- Kısa cümlelerle ve anlaşılır hızda konuşunuz. Aşırı bağırmanıza ya da çok yavaş konuşup dudak hareketlerinizi abartmanıza gerek yoktur. Normal hızda ve tonda konuşmanız yeterli olacaktır.

- İşitme kaybı olan öğrencinin söylediklerinin anlaşılmadığı durumlarda anlamış gibi davranmayınız, “anlayamadım tekrar eder misiniz?” diye sorunuz.
- Asla ne söyleyeceğini anlayıp, konuşmasını yarıda kesmeyiniz. Cümlesini bitirmesini bekleyiniz.
- Aynı şekilde siz konuşurken sizi anlayıp anlamadığını kontrol ediniz. Bir-iki tekrardan sonra hala anlamamışsa kullandığınız kelimeleri değiştirerek aynı anlamda farklı cümleler kurunuz.
- Öğrenci için bir ifadenizi tekrar etmeniz gerektiğinde, değiştirmeden cümlenin tümünü tekrar ediniz.
- İşaret dili tercümanı aracılığıyla iletişim kuruyorsanız tercümana değil her zaman, işitmeyen kişiye dönük konuşunuz.
- Kendisine seslendiğinizde arkası dönükse sizin ona seslendiğinizi anlamayabilir. Geldiğinizi fark etmesi ve korkutmamak için karşıdan ya da yandan yaklaşınız, omzuna hafifçe dokunarak dikkatini çekiniz.
- Öğrencinin yüzü size dönük olmasına rağmen sizi izleyememiş ise dikkatini kazanmak için farklı görsel sinyalleri kullanınız. Gözlerine bakma, el ile dikkatini çekme vb.
- Dudak okuyabilenlerle doğrudan kişinin yüz ve göz temasını sağlayarak konuşmalısınız. Eğer aynı zamanda yan yana yürüyorsanız konuşacağınız zaman durup, bireyin karşısına geçerek konuşabilirsiniz. Kafanızı başka yöne çevirerek konuşmanız durumunda bazı şeyleri kaçırabilir ve sizi anlamakta güçlük çekebilir.
- İşitme kayıplı bireyin, görsel uyarı sistemi olmayan bir ortamda acil durum olduğunu ve binayı acilen tahliye etmenin gerektiğini sesli uyarı ile anlaması mümkün olmayacağından,

etrafındakilerin durumu kendisine bildirmesi, uyarması gerekecektir. Bulduğunuz binadaki odaları, tuvaletleri, sınıfları kontrol etmeyi ve varsa işitme yetersizliği olan bireyi uyarmayı unutmayınız.

- İşaret dili ile iletişim kuran bir öğrenciniz ya da çalışma arkadaşınız var ise mümkünse işaret dili öğreniniz. Sınıfındaki arkadaşlarını ya da diğer çalışma arkadaşlarınızı da işaret dilini öğrenmeye teşvik ediniz.

Kaynaklar

- Akçamete G. ve Gürgür H. (2010). İşitme yetersizliği olan çocukların eğitimi. G. Akçamete (Ed.), *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (3.bs)* içinde (s.441-476). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Altman, B.M., Hershenson, D.B., McCart, J., Patterson, W.V., Scales, W.R. ve Wilde-Mermon, C. (2007) *Reasonable accommodations for students with disabilities faculty guide*. College Park, MD: University of Maryland at College Park. Erişim Adresi: https://go.spcollege.edu/central/hr/accommodations_manual.pdf
- Belgin E. ve Yücel E. (2014). İşitme engelli çocuklar ve eğitimi. Necate Baykoç (Ed.), *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (2.bs)* içinde (s. 187-214). Ankara: Eğiten Kitap.
- Friend M. ve Bursuck W. D. (2002). *Including students with special needs: A practical guide for classroom teachers. (3. bs.)*. Boston, USA: Allyn & Bacon.
- Gürgür H. (2013). İşitme yetersizliği olan öğrenciler. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel eğitim* içinde (s. 189-204). Ankara: Vize Yayıncılık.
- Kızıлтаş M. (2012). *Engellilerle 360° iletişim*. Ankara: Elma.
- Masstropieri M.A. ve Scruggs T.E. (2000). *The inclusive classroom strategies for effective instruction*. NJ, USA: Prentice-Hall.
- Sevinç Ş., Aslan F. ve Özkan B. (2013). *İşitme engelli öğrenciler için öğretmen kılavuz kitabı*. Erişim adresi: http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2014_09/10100531_itmeklavuzu.pdf

BÖLÜM 7

SÜREĞEN SAĞLIK SORUNU OLAN ÖĞRENCİLER

Süreğen (kronik) hastalıklar, çoğunlukla yavaş ilerleyen, tıbbi olarak tamamen tedavi edilemeyen ancak hastalığın derecesini azaltmak ve kişinin aktif varlığını artırmak için düzenli olarak izleme ve bakım gerektiren uzun dönemli hastalıklardır. Süreğen sağlık sorunları nedeniyle birey, belli dönemlerde hastaneye yatmak veya evde dinlenmek zorunda kalabilir. Bu nedenle eğitimine ara vermek zorunda kalabilir, sosyal ilişkilerde sorunlar yaşayabilir ya da akademik başarısı azalabilir. Süreğen sağlık sorunları olan üniversite öğrencileri için eğitsel ve fiziksel düzenlemelerin yapılması, hastalığın alevlendiği dönemlerde gerekli desteğin gösterilebilmesi açısından öğrencinin arkadaşlarının, öğretim elemanlarının ve yurtlardaki idari personelin öğrencinin hastalığı hakkında bilgi sahibi olması önem taşımaktadır.

Bu bölümde, süreğen sağlık sorunları yaşayan üniversite öğrencilerine yönelik uygun müdahalelerde bulunulabilmesi için bazı süreğen hastalıklar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Epilepsi, multiple skleroz, astım, diyabet, kanser, kronik kalp yetmezliği, hemofili ve romatizma hastalıklarının belirtileri, hastalığın akademik ortamlardaki etkileri hakkında bilgiler ve öneriler bulunmaktadır.

Epilepsi (sara)

Epilepsi, beyindeki elektriksel işlev düzensizliğinden kaynaklanan, sinir hücrelerinde meydana gelen aşırı yük boşalması ile beynin normal aktivitesinin bozulduğu nörolojik bir hastalıktır. Bu aşırı elektrik yükünün aniden boşalması sonucu olarak nöbetler görülebilir; beyindeki mesajlar geçici olarak durabilir veya karışabilir. Nöbetler, herhangi bir tanımlanabilir tetikleyici ani bir sebep olmadan ortaya çıkabilir. Bir kez nöbet geçiren bir kişinin epilepsi hastası olduğu söylenememekle birlikte, nöbetlerin sıklığı da hastadan hastaya değişebilmektedir. Bazı hastalarda yılda bir kez nöbet görülürken, bazılarında bir günde çok sayıda nöbet görülebilmektedir.

Nöbet süreci, nöbet türüne göre farklılık göstermektedir.

Nöbet türleri ve belirtileri

Çok sayıda nöbet türü olmakla birlikte nöbetler temelde kısmi (parsiyel/fokal nöbet) ve genel nöbetler (jeneralize nöbet) olarak sınıflandırılabilir. Aşağıda, halk arasında en çok bilinen ve “büyük nöbet, küçük nöbet ve psikomotor nöbet” olarak adlandırılan bazı nöbet tipleri ve akademik ortamlardaki belirtileri hakkında bilgi verilmiştir.

Genel tonik-klonik nöbet (büyük nöbet)

Birey nöbet geçireceğini hissedebilir, aura denen ön dönem yaşayabilir ya da herhangi bir uyarı işareti olmadan nöbet geçirebilir. Kişi böyle bir durumda ayakta ise düşer ve kaskatı kesilir. Genellikle sırtta, ayaklarda ve kollarda, kaslar kısa süreliğine sertleşir. Ardından, vücudunda tekrarlayan kas seğirmeleri görülür, nefes darlığı ortaya çıkar, nefes alma geçici olarak durabilir ve cilt rengi değişebilir, dişler kenetlenir, bazen dili ısırabilir. Ortalama 2-5 dk sonra nöbet biter. Yorgunluk ve uyuma hissi başlar. Nöbet esnasında bilinç kaybolur ve kişi nöbeti hatırlamaz.

Absans nöbetler (nöbetsiz tip-küçük nöbet)

Büyük nöbetlere göre daha az şiddetlidir, daha kısa sürer ama daha sık görülür. Kişi dalıp gider, dünya ile ilişkisini keser, boş boş bakar, rengi solar, yaptığı işi bırakır, ancak yere düşmez. Bu arada çevrede olup biteni algılamaz. Sonra bir şey olmamış gibi işine kaldığı yerden devam eder. Boşluğa dalıp gitmiş gibi görüldüğü için dikkat eksikliği ile karıştırılır, dikkatsizlik, ilgisizlik, tembellikle suçlanabilir.

Basit kısmi nöbet

Nöbet geçirirken kişinin bilinci yerindedir yani etrafındakilerin farkındadır. Uyuşukluk, terleme, sersemlik, seğirme, bulantı, algılama ve hafıza bozuklukları görülebilir.

Karışık kısmi nöbet (psikomotor nöbet)

Kişide bilinçte değişiklik ve bilinç kaybı görülür. Bilinci yerinde gibi görünürler ve bazen sorulan sorulara bile cevap verebilirler. Nöbet sırasındaki davranışlarını hatırlamazlar. Bu nedenle çevredekiler kişiyi şımarık, problem davranışlı olarak algılayabilir. Kişi nöbet sırasında rüyadaymış gibi hissedebilir ya da duygusal patlamalar yaşayabilir. Elde, ayakta, yüzde istemsiz hareketler oluşur. Göz kırpmaları, ağzını şapırdatma, dudaklarını yalama gibi tikler, garip ve tekrar eden davranışlar sergileyebilir. Etrafta amaçsız yürüme, baş sallama, giysilerini çıkarma, bağırma gibi uygun olmayan ve amaçsız hareketler yapabilir.

Epilepsi hastalığının gençler üzerindeki psikolojik etkileri

- Toplumun epilepsili hastalara yönelik önyargılı ve ayrımcı davranışları, hastalığın kendisinden daha çok zarar verir. Çevresindeki bireylerin ön yargısı ve olumsuz tutumları epilepsili bireyi insanlardan (arkadaş, akraba, komşu vb.) uzaklaştırabilir. Sosyal izolasyon ve sosyal uyum sorunları yaşayabilir, arkadaşlık ilişkileri bozulabilir.
- Epilepsi hastalarının nöbetleri arasındaki süre uzun bile olsa, yeni bir nöbet geçirme korkusunu devamlı yaşarlar. Tekrarlayan nöbetler ise hastaların aile içi ilişkilerini, sosyal ilişki kurmalarını ve geliştirmelerini, iş hayatını, eğitimini ve araba kullanmalarını engelleyebilir.
- Büyük nöbetler diğer kişilerce ürkütücü olarak algılanabilir. Bunun sonucunda hastalardan uzaklaşılabilir ya da aksine acınıp gereğinden fazla sorumlulukları alınarak hastalar bağımlı bireyler haline getirilebilir.
- Üniversite öğrencilerinin bağımsız olmaya çalıştıkları bu dönemde, hastalıkları nedeniyle fiziksel, duygusal ve maddi açıdan ailelerine bağımlı kalabilirler. Bu nedenle özgüven ve

benlik saygısı azalabilir.

- Sağlıklarını ve özgürlüklerini geriye dönüşümsüz kaybettiklerine inanabilir ve ölüm korkusu yaşayabilirler.
- Çalışabilecekleri iş seçeneklerinin sınırlı olması nedeniyle iş bulma ve gelecek kaygısı yaşayabilirler.

Epilepsi hastası olan öğrenci;

- √ **Derste sunum yapma, sınavlar gibi aşırı derecede heyecanlanacağı akademik etkinliklerden nöbetleri tetiklememesi için kaçınabilir.**
- √ **Okulda nöbet geçireceği korkusuyla veya utanç hissi nedeniyle devamsızlık yapabilir.**
- √ **Nöbetler sırasında yaşadığı bilinç kaybı, düşme ve kazalar nedeniyle günlük işlerde ve akademik görevlerde zorlanabilir.**

Öneriler

- Öğrenci ile görüşerek, geçirdiğı nöbetlerin türünü, seyrini, nöbetleri tetikleyecek etkenleri öğreniniz. Diğer öğretim elemanlarını, personeli ve sınıf arkadaşlarını epilepsi nöbetleri hakkında bilgilendiriniz. Böylece, nöbet öncesinde aura dönemi yaşayan öğrenci kendini koruması için çevresindeki kişilerden destek alabilir.
- Aşırı heyecan yaşamaları nöbeti tetikleyebilir. Bu nedenle epilepsi hastaları için yüzme, paraşütle atlama, araba kullanma gibi etkinliklere katılması tehlikelidir. Öğrencinin bu vb. etkinlikleri içeren öğrenci kulüplerine katılmasının uygun olmadığı konusunda onu uyarınız.

- Stres ve yorgunluk nöbeti tetikleyebilir. Yorgunluk yaşamamaları için akademik görevleri daha az miktarda ve zamana yayarak veriniz.
- Nöbeti tetikleyebilecek parlak ışık veya gürültü gibi etkenlerden kendini koruması konusunda öğrenciyi uyarınız.
- Nöbet sırasında öğretmenin yapması gerekenler hakkında bilgi sahibi olunuz ve öğrencinin çevresindeki kişileri bu konuda bilgilendiriniz.

Büyük Nöbet sırasında;

- √ **Yardım çağırmak amacıyla bile olsa kişiyi yalnız bırakmayın.**
- √ **Kişiyi yere yatırım onu yaralayacak şeyleri çevresinden uzaklaştırın.**
- √ **Vücudu sarsıldıkça başı yere vurmasın diye başının altına katlanmış palto gibi yumuşak bir şey koyun.**
- √ **Başını yavaşça yan çevirin. Hava yolunun açılmasını, kusmuşsa kusmukların ağızdan boşalmasını sağlayın. Ağız kenetlenmişse açmaya çalışmayın. Ağız kenetlenmemişse dilini tutmaya çalışmayın.**
- √ **Nöbeti durduramazsınız. Canlandırmaya, uyandırmaya, engellemeye çalışmayın. Bilinci yerine gelene kadar dinlenmesine izin verin.**
- √ **Nöbet sırasında solunum yüzeysel olabilir. Nöbetten sonra solunum başlamazsa hava yolu tıkanmış olabilir; ilk yardıma başlayın. Nöbetten sonra yaralanmanın olup olmadığını kontrol edin ve gerekirse ambulans çağırın.**

- Okulda düzenli dinlenme aralıkları oluşturunuz. Ara vermeden yapılan blok dersler epilepsi hastası öğrenciler için uygun olmayabilir. Bu nedenle daha sık mola vermeye ihtiyaç duyabileceğini göz ardı etmeyiniz.
- Aşırı alkol kullanmaması, aşırı fiziksel egzersiz ve araba sürme gibi dikkat gerektiren işleri yapmaması konusunda uyarınız.
- Epilepsi hastası öğrenciler depresyon gibi psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Bu durumda danışmanlık alabilmesi için psikiyatrist ya da psikoloğa yönlendiriniz.

Multiple Skleroz (MS)

MS genç yaştaki bireylerde fiziksel, bilişsel ve ruhsal yönden ciddi sorunlar oluşturabilen ve yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyebilen ilerleyici bir sinir sistemi hastalığıdır. Erken dönemdeki belirtileri, denge bozukluğu, duyu bozuklukları, yorgunluk ve kas güçsüzlüğüdür. İleri dönemlerde ise kasılmalar, konuşma bozuklukları, zihinsel sorunlar ve görme bozuklukları oluşabilir. Hastalığın derecesi kişiden kişiye değişir. Bazı MS'liler normal bir yaşam sürdürürken, bazıları tekerlekli sandalyeye bağımlı kalabilir. Tekrarlayan ataklarla durum daha kötüye gider. Tedavisi yoktur ama hastalığın seyri yavaşlatılabilir.

MS hastalığının gençler üzerindeki etkileri

- Bilişsel sorunlar, hafıza bozuklukları, dikkatte azalma, unutkanlık yaşayabilirler. Günlük görevlerini ve sorumluluklarını unutabilirler.
- Önemli günlük aktiviteleri engelleyecek düzeyde yorgunluk oluşabilir. Yorgunluk aralıklı ya da sürekli yaşanabilir, çoğunlukla öğleden sonraları yoğun şekilde hissedilir. Özellikle ataklar sırasında artabilir.
- Güçsüzlük, denge bozuklukları, karıncalanma ve görme sorunları

kişinin hareket kapasitesini etkileyebilir ve kişi kazalara maruz kalabilir.

- Yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyecek düzeyde uyku sorunları yaşayabilirler.
- Hastalık hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi olamama, geleceğin belirsiz olması, bedensel işlevlerde kayıp korkusu ve nörolojik değişimler nedeniyle depresyon yaşayabilirler.

MS hastası olan öğrenci;

- √ **Dikkatsizlik nedeniyle ödevlerde ve sınavlarda başarısız olabilir.**
- √ **Unutkanlık nedeniyle akademik görevlerini unutabilir.**
- √ **Uyku sorunları nedeniyle derse yorgun gelebilir, ders esnasında uyuyabilir.**
- √ **Ataklar sonrasında veya bazı dönemlerde devamsızlık yapabilir.**

Öneriler

- Okulda düzenli dinlenme aralıkları oluşturunuz. Ara vermeden yapılan blok dersler MS hastası öğrenciler için uygun olmayabilir. Bu nedenle daha sık mola vermeye ihtiyaç duyabileceğini göz ardı etmeyiniz.
- Yorgunluk yaşamaları nedeniyle ders programında derslerin sabah saatlerinde olmasına özen gösteriniz.
- Unutkanlık sorunu ile baş edebilmeleri için not tutmasını, saat ve cep telefonu gibi hatırlatıcı aletler ve ipuçları kullanmasını önerebilirsiniz.
- Bilişsel fonksiyonları artırmaya yönelik oyunlar ve bulmacalar önerebilirsiniz.

- Konuşma bozukluğu yaşayan öğrenci ile basit iletişim teknikleri kullanınız.
- MS hastası olan öğrencinin arkadaşlarına, ona karşı sabırlı olmaları ve öfkeli davranmamaları konusunda bilgi veriniz. Ayrıca aksattığı işlere yardımcı olmalarını ve bu sorunun çözümüne yönelik hatırlatıcıların (telefon, saat, yazılı kaynak vb.) kullanımında onu desteklemelerini öneriniz.
- Sıcak ortamın yorgunluğu artırmasından dolayı sınıf ve yurt ortamının ısını kontrol etmesini, günün sıcak saatlerinde dışarı çıkmamasını, soğuk içecekler içmesini, serin tutan pamuklu giysiler giymesini öneriniz.
- Denge bozuklukları yaşayabileceği için okul/yurt ortamında ıslak ve kaygan zeminin olmamasına özen gösteriniz.
- Sauna, buhar banyosu ve sıcak banyo yapmaktan kaçınması, aşırı fiziksel egzersiz yapmaması, aşırı alkol kullanmaması, araba sürme, yüzme gibi dikkat gerektiren işleri yapmaması konusunda uyarınız.
- Bedensel yetersizliği olan MS hastası öğrenciler için yapılacak fiziksel uyarlamalar için kitabın 4. Bölümü olan “Bedensel Yetersizliği Olan Öğrenciler” bölümüne bakınız.
- MS hastası öğrenciler depresyon gibi psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Bu durumda danışmanlık alabilmesi için psikiyatrist ya da psikoloğa yönlendiriniz.

Astım

Astım hava yolunun iltihaplanması, aşırı duyarlılığı ve değişen derecelerde tıkanması sonucunda gelişen hırıltılı solunum, nefes darlığı ve öksürük gibi belirtileri içeren kronik bir hastalıktır. Astım tanısı alan hastaların atak geçirme riski vardır. Ancak atakları tetikleyici etkenlerden

uzaklaşma ve düzenli tedavi ile astım atakları önlenabilmektedir. Astım atağını tetikleyen faktörler ise şunlardır:

- Ani hava ve ısı değişiklikleri
- Egzersiz (hızlı koşmak gibi)
- Sigara ve mangal dumanı, kirli hava
- Tozlu ortam
- Gıdalara katılan katkı maddeleri
- Alerjenler (hayvan tüyü, çiçek tozları, parfüm, boya, deterjan vb.)
- Böcek ısırma ve sokmaları
- Stres

Astım atakları sırasındaki belirtiler ile kaygı bozuklukları belirtileri birbirine çok benzerdir. Ani ve beklenmedik astım atakları kaygıyı artırır. Diğer taraftan stres, anksiyete ve depresyon astım ataklarını tetikler. Nefes alamayacağı korkusu ile yaşamak kişide çeşitli kısıtlanmalara yol açmaktadır, bu da gençlerin yaşam kalitesini olumsuz etkiler. Astım hastası gençlerde, günlük ev işlerini yapamama, sosyal aktiviteleri yerine getirememe, okula gidememe, duygusal streste artma, başkasına bağımlı olma gibi sorunlar görülebilir.

Astım hastası olan öğrenci;

- √ **Sınıf yeterince havalandırılmamışsa veya sınıfta yoğun deodorant/parfüm kokusu varsa dersten dışarı çıkmak zorunda kalabilir.**
- √ **Astım atakları olduğunda okula devamsızlık yapabilir.**
- √ **Egzersiz içeren derslere ve etkinliklere katılamayabilir.**
- √ **Hayvanlarla veya bitkilerle etkileşime geçmeleri gereken derslerde zorlanabilir.**

Öneriler

- Ataklarını tetikleyecek etkenler hakkında sınıfı ve kaldığı yurdu bilgilendiriniz.
- Ders aralarında sınıfın havalandırılmasını sağlayınız.
- Sınıf arkadaşlarını yoğun deodorant/parfüm kullanmamaları konusunda uyarınız.
- Kaldığı yurttan alınması gereken önlemler hakkında yurt personelinin bilgilendiriniz. Bu önlemler:
  - √ Pamuk, yün veya kuş tüyünden yapılmış yorgan, yastık yerine elyaf ile yapılmış olanlar verilmeli,
  - √ Yatak örtüleri ve battaniyeleri her hafta yıkanmalı,
  - √ Yurdun en çok kullanılan bölümleri her gün temizlenmeli ve öğrenci yurttan odasını temizlerken maske kullanmalı,
  - √ Odada toz tutacak eşyalar bulundurulmamalı, odanın tozu alınırken nemli bez kullanılmamalı ve tozu havalandırmamaya özen gösterilmeli,
  - √ Odada halı bulunmamalı,
  - √ Odada bir nemölçer bulundurulmalı ve nem oranını %50'nin altında tutulmalı,
  - √ Odada sigara içilmesine izin verilmemelidir.
- Astım ataklarında devamsızlık yapabileceği için devamsızlık hakkını dikkatli kullanması konusunda öğrenciyi uyarınız.
- Astımlı öğrencinin egzersiz içeren derslerden ve etkinliklerden muaf olma imkânları bulunur. Bu durumda öğrencilere farklı görevler veriniz.

- Ders esnasında astım atağı geçirirse, çevresini boşaltınız, sınıfı havalandırınız, nefes alıp vererek gevşemesini sağlayınız ve acil yardım çağırınız.

Diyabet (şeker hastalığı):

Diyabet kontrol edilemediğinde, kısa dönemde kan şekerinin düşmesi ve kan şekerinin yükselmesi, uzun dönemde ise göz, sinir, kas, beyin hasarının ortaya çıkmasıyla bireyin iş ve kariyer problemleri ile karşılaşması kaçınılmaz olmaktadır.

Diyabetin tipine göre hastanın yaşadığı sorunlar değişmekte ve yapılması gereken müdahale farklılaşmaktadır.

- Tip I Diyabette kan şekerinde düşme vardır ve hastanın yaşayabilmesi için dışarıdan insülin verilmesi gerekir.
- Tip II Diyabette yeterli miktarda insülin salgılanamaması veya salgılanan insülinin yeterince kullanılmaması sonucu kan şekerinde yükselme meydana gelir.
- Hipoglisemide, halsizlik ya da titremeler, terleme, açlık hissi, dudakta ve dilde karıncalanma, çarpıntı, baş ağrısı ve sinirlilik olur.
- Hiperglisemide aşırı idrara çıkma, aşırı susama, aşırı yemek yeme isteği olur.

Diyabet hastası ğrenci;

- √ **Aşırı stres ve üzüntü halinde kan şekeri düşebilir veya çıkabilir.**
- √ **Ders esnasında kan şekeri düşeceğini hissedip bir şeyler atıştırma ihtiyaı duyabilir.**
- √ **ğn atlaması durumunda kan şekeri düşebilir. Bayılma, baş dönmesi, terleme, bulanık görme olabilir ve ğrenci şoka girebilir.**
- √ **Ders esnasında sık sık tuvalete gitmek isteyebilir.**

Öneriler

- Diyabetik şok ve koma hakkında bilgi sahibi olunuz. Öğrenci bayılabılır, başı dönebilir, terleyebilir ve bulanık görebilir.
- Öğün atlama durumunda kandaki şeker miktarı düşer. Bu nedenle öğrencinin öğününü atlamasını gerektirecek şekilde blok dersler yapmayınız.
- Diyabet hastası öğrencide hipoglisemi geliştiğinde; bilinci yerinde olan hastalara, 2–3 kesme şekeri bir çay bardağı suda eriterek veya bir çay bardağı meyve suyu vererek müdahale ediniz.
- Diyabet hastası öğrencide hiperglisemi geliştiğinde; bol sıvı almasını sağlayınız, gerekiyorsa yanında bulundurduğu ilaç ya da insülini veriniz.
- Diğer öğrencileri ve personeli konu ile ilgili önceden bilgilendiriniz.
- Öğrencinin aşırı stresli olduğu dönemlerde aç olmadığı halde yeme isteğinin olabileceğini ve dolayısıyla kan şekerinin kontrolünün bozulabileceğini unutmayınız. Bu nedenle aşırı stres verici etkinliklerde görev almamaları ve stres ile baş etme tekniklerini öğrenmeleri konusunda onları yönlendiriniz.

Kanser

Kanser, erken fark edilmediği sürece sinsice ilerlediği, zamanla kontrolün güçleştiği, kontrolden çıktığı ve doğrudan ölümle ilişkili olduğu için diğer kronik hastalıklara göre daha korkunç olarak algılanır. Bedensel zorlukların yanı sıra bireyi sosyal yönden olumsuz etkileyen kanser, hastalar üzerinde ağır ruhsal sorunlara yol açabilmektedir.

Korku, çaresizlik ve ölüm duygusu çağrıştıran bir hastalık olarak algılanan kanser, bir yıkım olarak görülür ve kişinin ruhsal dengesinde bozulmaya neden olur. Hastalık nedeniyle yaşam tarzında ve rollerde meydana gelen değişiklikler, geleceğe yönelik belirsizlik ve korku nedenleriyle uyum bozuklukları, depresyon ve anksiyete bozuklukları ortaya çıkabilir.

Kanser hastası öğrenci;

- ✓ **Saçların, kirpiklerin, kaşların dökülmesi gibi görünüşlerindeki değişimler için üzülür. Görünüş kaygısı nedeniyle devamsızlık yapabilir.**
- ✓ **Kanser hastası olmaktan kaynaklanan etiketlenme sorunu yaşayabilir ve kendini geri çekebilir. Bu nedenle devamsızlık yapabilir.**
- ✓ **Kemoterapi gibi bazı tedavi süreçlerinin ardından aşırı yorgun olabilir ve bir süre devamsızlık yapabilir.**
- ✓ **Devamsızlıklar ve yaşadıkları gelecek kaygısı nedeniyle akademik başarıları düşebilir. Okuldaki rol ve sorumluluklarını yerine getiremeyebilir.**

Öneriler

- Kanser tedavisi süreci ağır ve uzun olduğu için, hasta olan öğrencilerin psikolojik destek alması ruh sağlığının korunmasında önemlidir. Bu nedenle kanser hastası öğrencileri psikolojik destek alabilmeleri için yönlendiriniz.
- Kanser hastası öğrencilerin kanserle birlikte ortaya çıkan olumsuz duygularını, düşüncelerini ve tepkilerini rahatça ifade edebilmeleri için onlarla empatik iletişim kurunuz.
- Kanser hastalarına psikolojik gerilimlerle başa çıkmada yardımcı olabilecek en önemli kaynaklardan biri sosyal destektir. Arkadaşlarını bu konu hakkında bilgilendiriniz ve destek sağlamaları konusunda yönlendiriniz.

- Ölümlle sonuçlanacak bir hastalığı olan öğrenciler için sınıf arkadaşlarını bu duruma hazırlayınız.

Kronik Kalp Yetmezliği

Kronik kalp yetmezliğinde görülen belirtiler hastaların günlük yaşamlarındaki görev ve sorumluluklarını olumsuz yönde etkilemektedir. Fiziksel şikayetlerin uzun süre devam etmesi durumunda, hastalar sosyal ilişkilerini devam ettirmek için gerekli enerjiyi bulmakta zorlanabilir. Bu nedenle sosyal destekten yoksun kalabilir ve psiko-sosyal sorunlar yaşayabilir.

Öneriler

- Kronik kalp yetmezliği olan hastalara sağlıklarını korumak amacıyla sigarayı bırakması ve kilo vermesi önerilir. Bu konuda öğrencinin akranlarından destek almasını öneriniz.
- Enerjisini koruması gerektiği için çok efor sarf edeceği koşu gibi etkinliklere katılmaması konusunda uyarınız. Çalışırken ara ara oturmak ve dinlenmek, sık kullanılan eşyaları yakın yerlere koymak gibi enerji koruma teknikleri hakkında bilgi veriniz.

Hemofili

Kanın pıhtılaşmaması sorunu olan hemofili hastalarında alınan darbeler, iç kanamaya, şişliğe ve kalıcı hasarlara neden olabilir. Bu nedenle hemofili hastası olan öğrencilerin tehlikeli etkinliklerden uzak durmaları gerekmektedir.

Öneriler

- Hemofili hastası öğrencileri, düşme ve yaralanma riski olan (koşu, paraşüt, futbol gibi) tehlikeli etkinliklere katılmamaları konusunda uyarınız.
- Hemofili hastası öğrenciler, yaralanma ihtimali olan egzersizleri

içeren akademik etkinliklerden muaf olabilirler. Bu öğrencileri farklı şekilde görevlendiriniz ve başarısını değerlendiriniz.

Romatizma

Gençlerde en çok görülen romatizma tipleri eklem romatizması ve ateşli romatizmadır. Eklem romatizmasında eklemlerde iltihaplanma olur. En çok diz, eller, el bilekleri, ayak ve ayak bileklerinde görülür. Ağrı, tutukluk ve şişlik olur. Sabah yorgunluk, hareket ettiğinde ağrı, yemek yemede ve giyinmede zorluk görülür. Romatizma el bileği ve parmakları tutmuşsa yazı yazma gibi ince beceri gerektiren etkinliklerde, diz ve ayak bileğini etkilemişse yürüme, koşma, merdiven çıkma ve beden eğitimi derslerinde zorluk görülür.

Ateşli romatizma ise kalp kapağına zarar verme riski taşıdığından tehlikelidir. Bitkinlik, iştahsızlık, ateş, yorgunluk, kilo kaybı görülür. Uzun süreli yatak istirahati ve ilaç tedavisi gerekir.

Öneriler

- Hastalığın alevlenme dönemlerinde devamsızlık yapabilirler. Bu dönemlerde daha az akademik görevler veriniz.
- Dönem başında devamsızlık haklarını dikkatli kullanmalarını hatırlatınız

Süreğen Sağlık Sorunu Olan Öğrencilere Yönelik Etkili Müdahale ve İletişim İçin Öneriler

- Süreğen sağlık sorunu olan öğrencileri sınıfta belirlemesi güç olabilir. Öğrenciler bunu birçok kişinin önünde paylaşmak istemeyebilir. Bu nedenle var olan bir vakayı atlamamak için ilk kez tanıştığınız öğrenci gruplarında bu durumu paylaşmaları için öğrencileri cesaretlendiriniz. Örneğin genel bilgileri (ekonomik durum, nerede kaldığı, kardeş sayısı, süreğen bir hastalığı olup olmadığı gibi) içeren bir form hazırlayıp tüm öğrencilere doldurmalarını isteyebilirsiniz.

- Süreğen sağlık sorunları olan öğrencilerin depresyon, kaygı bozukluğu gibi psikolojik sorunları olabilir. Bu nedenle tıbbi tedavinin yanı sıra psikolojik destek alabilmesi için üniversite bünyesinde varsa Psikolojik Danışma Birimi hakkında öğrenciyi bilgilendiriniz ve bu birime yönlendiriniz.
- Süreğen sağlık sorunları yaşıyan öğrencilerin çevresinden sosyal destek almaları çok önemlidir. Bu nedenle sınıf arkadaşlarını ve yurt personelini sağlık sorunları, önlemler ve uygun müdahaleler konusunda bilgilendiriniz.
- Süreğen sağlık sorunlarının öğrencinin akademik hayatını nasıl etkileyebileceği hakkında bilgi sahibi olunuz. Bu etkilere ayrıntılı olarak yukarıda değinilmiştir. Süreğen hastalıkların en belirgin etkisi, hastalığın alevlendiği dönemlerde derslere devamsızlıkların artmasıdır. Bu öğrencilerin devam zorunluluklarının yasal olarak diğer öğrencilerle aynı olduğunu ve sağlık sorunlarının arttığı dönemlerde devamsızlık yapma ihtimallerine karşılık devamsızlık haklarını dikkatli kullanmaları gerektiğini mutlaka hatırlatınız. Sağlık sorunları nedeniyle devamsızlık yaptıkları günler için sağlık raporu isteyiniz. Ayrıca, bu süreçte derslerden geride kalmaması için ders notları verebilirsiniz veya çalışma kaynakları önerebilirsiniz.
- Süreğen hastalığın türüne göre yapılacak müdahaleler farklılaşmaktadır. Her bir hastalığa ilişkin yapılacak müdahaleler ayrıntılı olarak yukarıda verilmiştir. Bu müdahaleler kısaca şöyle özetlenebilir:
  - ▶ Epilepsi hastası öğrencilerin nöbet tiplerini ve nöbet seyrini, nöbeti tetikleyici etkenleri, nöbet anında yapılması gereken müdahaleleri öğreniniz.
  - ▶ MS hastası öğrencilerin unutkanlık sorunu ile baş etmek için not tutmalarını, hatırlatıcı araçları ve ipuçları kullanmalarını öneriniz.

- ▶ Astım hastası öğrencilerin ataklarını tetikleyen etkenleri, ataklar sırasındaki yapılması gereken müdahaleleri öğreniniz. Ders aralarında sınıfın havalandırılmasını sağlayınız.
  - ▶ Diyabet hastası öğrencilerin kan şekerinin düşmesi veya çıkması durumunda yapılması gereken müdahaleleri öğreniniz.
  - ▶ Kanser hastası öğrencilerin hastalıkla birlikte ortaya çıkan olumsuz duygu, düşünce ve tepkilerini rahatça ifade edebilmeleri için onlarla empatik iletişim kurunuz.
  - ▶ Kronik kalp yetmezliği olan öğrencilere çok güç harcayacağı koşu gibi etkinliklere katılmaması konusunda uyarınız.
  - ▶ Hemofili hastası olan öğrencilere yaralanma ihtimali olan etkinliklerde görev vermeyiniz.
  - ▶ Romatizma hastalığı olan öğrencilere hastalığın alevlenme dönemlerinde daha az akademik görevler veriniz.
- Öğrencinin hastalığını yaşamının odağı haline getirmemesi için sosyal hayatta aktif olmaya devam etmesi, dışarı çıkması, arkadaşlarına ve sevdiklerine daha çok zaman ayırması için öğrenciyi teşvik ediniz. Öğrencinin kendisini çevresinden soyutlamamasını ve sosyal destek kaynakları olan ailesiyle ve arkadaşlarıyla iletişim içinde olmasını öneriniz.
  - Süreçten hastalığı olan öğrencilerle sağlıklı iletişim kurabilmek için dinleme ve empati kurabilme önemlidir. Bu konuda ayrıntılı bilgi için kitabın 10. Bölümü olan “Psikolojik Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler” bölümüne bakınız.

Kaynaklar

Akçamete, G. (2012). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. (4.bs)*. Ankara: Kök Yayıncılık.

Akkuş, Y. ve Kapucu, S. (2006). *Multipl Skleroz ve hasta eğitimi. Hemşirelik*

- Yüksekokulu Dergisi*, 57–63.
- Ataman, A. (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş. (7.bs)*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Barutçu, C. D. (2011). *Kalp yetersizliği olan hastalarda sosyal destek ve yaşam kalitesi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Bingöl, C. A. (2007). *Epilepsi Rehberi*. Türk Nöroloji Derneği Epilepsi Çalışma Grubu. Erişim adresi: <http://www.noroloji.org.tr/TNDDData/Uploads/files/epilepsi.pdf>
- Diken, H. İ. (2010). *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim. (3.bs)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Fesci, H. ve Görgülü, Ü. (2005). Astım ve yaşam. *Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 77–83.
- Görgülü, Ü. ve Fesci, H. (2011). Epilepsi ile yaşam: Epilepsinin psikososyal etkileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 26 (1), 27-32. Doi:10.5222/J.GOZTEPETRH.2011.27
- Kocaman, N. (2008). *Hastaların psikososyal tepkilerini etkileyen faktörler*. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 11 (1), 101-112.
- Kumcağız, H. (2007). *Grupla psikolojik danışmanın diyabet hastalarının umutsuzluk düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- M.E.B. (2013). *Hasta ve yaşlı hizmetleri alanı, Hasta psikolojisi*. Erişim Adresi: <http://www.megep.meb.gov.tr>
- Noyan, A. (2013). *Solunum hastalıklarında psikolojik faktörler ve yaşam kalitesi*. Erişim adresi: <https://issuu.com/journalagent/docs/tghyk.86>
- Özdemir, Ü. ve Taşçı, S. (2013). Kronik hastalıklarda psikososyal sorunlar ve bakım. *Erciyes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 1(1), 57-72.
- Ülger, E., Alacacıoğlu, A., Gülseren, A.Ş., Zencir, G., Demir, L. ve Tarhan, M.O. (2014). Kanserde psikososyal sorunlar ve psikososyal onkolojinin önemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 28(2), 85-92.
- Yapıcı, A., Güvenç, C., Ceylan, M.E., Kılınç, E. ve Oğuz, N. (2003). Epilepsili hastalarda psikiyatrik bozukluklar. *Düşünen Adam*, 16 (4), 240-248. doi: http://www.dusunenadamdergisi.org/tr/DergiPdf/DUSUNEN_ADAM_DERGISI_8b31339cadc4491e84faa103902888da.pdf

BÖLÜM 8

DİL VE KONUŞMA BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER

Dil ve konuşma bozuklukları kendi içinde farklı sınıflamalar içeren, toplumda farklı yaş gruplarında farklı şekillerde karşımıza çıkan bozukluklardır. Üniversite öğrencileri de dil ve konuşma bozukluğu görebileceğimiz gruplar arasında yer almaktadır. Bütün sınıflandırmalar açısından düşünürsek, çok geniş bir çerçevede, geçirilmiş hastalıkların da olası etkisiyle konuşma ve dile yönelik birçok bozukluktan bahsedebiliriz. Bu bölümde üniversite öğrencilerinde karşımıza çıkabilecek bazı dil ve konuşma bozukluğu türlerinden bahsedeceğiz. Öncelikle üzerinde durulacak olan dil ve konuşma bozuklukları iki ana başlık altında ele alınmış ve alt türleri ile beraber tanımlanmıştır.

Tanım

Konuşma bozukluğu, konuşma seslerinde, konuşmanın akıcılığında ya da kişinin sesinde meydana gelen bozuklukların genel adıdır.

Sınıflama

Sesletim bozuklukları, akıcı konuşma bozuklukları ve ses bozuklukları konuşma bozukluğu başlıkları altında sınıflandırılır.

Sesletim bozukluğu, konuşma seslerinin atipik üretimine bağlı olarak görülen bozukluklar olarak tanımlanır.

Akıcı konuşma bozuklukları, konuşmanın akışında ses, seslem, sözcük, öbek tekrarı ve ritim farklılıkları gibi konuşmanın doğal akışını etkileyen kesintiler ile karakterize edilen bozukluklardır.

Ses bozuklukları, sesin kalite, perde, şiddet, rezonans ve/ya da süresinde meydana gelen, bireyin cinsiyetine, yaşına uygun olmayan anormal üretim sonucu gözlenen bozukluklardır.

Dil bozuklukları, sözlü, yazılı, sembolik ve/ya da diğer sistemlerde

meydana gelen anlama ve ifade bozukluklarıdır. Bu bozukluklar, dilin biçiminde (sesbilim, biçimbilim, sözdizim), içeriğinde (anlambilim) ve / ya da işlevinde (edimbilim) meydana gelen bozukluklardır.

Sesletim bozuklukları

Sesletim, bireyin konuşma organlarını, sıralı ve birbiri ile uyumlu hareket ettirmesi ile sesleri içine doğduğu dildeki seslerin ses özelliklerine uygun bir şekilde üretmesidir. Sesletim bozuklukları ise, konuşma seslerinin çıkarılış yeri, biçimi, uygun hız, basınç ve zamanlamada üretilmesinde meydana gelen sorunlardır. Sesletim bozuklukları, herhangi bir fiziksel soruna bağlı olmadan gözlenebilir. Bunun dışında ağız ve yüz anomalileri ve yarık dudak/damak, ortodontik problemler, nörolojik kökenli bozukluklar, işitme yetersizliği ve zihinsel yetersizlikte sesletim problemi görülebilen durumlardır. Sesletim probleminde görülebilecek konuşma hataları aşağıda örneklendirilmiştir.

/kedi/ yerine /tedi/

/arı/ yerine /alı/, /ay1/

/uçurtma/ yerine /uçutma/

/salı/ yerine /şalı/

Sesletim bozuklukları için iletişimde uyarlamalar

Sınıf ortamında öğrencide sesletim bozukluğu olması, öğrencinin sözlü anlatım becerilerini olumsuz yönde etkileyebilir. Bu etkilenme öğrencinin aldığı dersin sunum biçimi ile doğru orantılı olarak daha çok ya da daha az hissedilebilir. Belirli sesleri üretmede sorun yaşayan öğrenci, sözlü sunum yapmaktan, derslere sözel olarak katılmaktan geri durabilir. Yukarıda da bahsedildiği gibi problemin nedeni işlevsel olabileceği gibi organik bir bozukluğa da bağlı olabilir. Öğrenciye problemi düzeltmek için işe yarayacağı düşünülen okuma çalışmaları, internet kaynaklı egzersizler verme yoluna gidilmemelidir. Bu tarz bir durum tespit edildiğinde öğrenci dil ve konuşma

bozuklukları uzmanına yönlendirilmelidir.

Akıcı konuşma bozukluğu

Akıcı konuşma bozuklukları, çoğunlukla çocukluk çağında ortaya çıkmasına rağmen, bazı durumlarda ileri yaş döneminde de görülebilir. Akıcı konuşma bozukluklarını, kekemelik ve hızlı-bozuk konuşma olarak ikiye ayırabiliriz. Kekemelik; kişinin konuşmasındaki akıcılığının ses, seslem, sözcük tekrarları, bloklar ve uzatmalar ile kesintiye uğramasıdır. Hızlı-bozuk konuşma ise, konuşmanın ton, vurgu, ritm özelliklerinin etkilendiği, yer yer hızlı konuşma ataklarının, tekrarlamaların ve düzensiz durakların olduğu bir konuşma problemidir. Birbirinden farklı bu iki akıcı konuşma bozukluğu ayrı ayrı görülebileceği gibi aynı anda da gözlenebilir.

Kekemelik, kişinin bireysel özellikleri, kekemeliğin şiddeti ve diğer etkenler doğrultusunda bireyin hayatını olumsuz yönde etkileyebilir. Bireyin gün içerisinde gerçekleştirebileceği aktiviteler bu nedenle kısıtlanabilir ya da zorlaşabilir. Kekemelik dönem dönem artıp azalabilir. Bazı durumlarda kısa dönemli, zaman zaman ortaya çıkan akıcısızlıklar da gözlenebilir. Birey bu durumda mevcut akıcısızlığı ile baş etme stratejileri geliştirmek için ikincil bedensel davranışlar sergileyebilir.

Akıcı konuşma bozuklukları için iletişimde uyarlamalar

Kekeme olmayan bireyler, kekeme olan kişiyle nasıl iletişime geçilmesi gerektiği ile ilgili problem yaşayabilirler. Bu nedenle farkında olmadan farklı davranış şekilleri geliştirebilirler. Bu davranışlar arasında, kekeleme anında bireyin yüzüne bakmamak, tümcesini tamamlamak, yüz ifadesini değiştirmek, “dur sakın ol” şeklinde rahatlatmaya çalışmak ya da hiç konuşmamak sayılabilir. Fakat bu tarz davranışlar kekeleyen bireye yardımcı olmayacağı gibi, gerginliğinin de artmasına neden olabilir. Doğru davranış şekli, kekeleme anlarını normal karşılamak, bireyin nasıl söylediğine değil ne söylediğine odaklanmaktır. Yani kişinin, kekeleyen bireylere, kekelemeyen bireyleri dinlerken nasıl davranıyorsa aynı şekilde davranması uygun olacaktır.

Kekeleyen bireyler, kendi durumlarının farkındadır ve konuşmalarının nasıl devam edeceğine dair dinleyiciden daha fazla fikir ve bilgi sahibidirler. Dinleyici tarafından hissettirilen baskı ya da sabırsızlık, kekeleyen bireyi daha hızlı konuşma çabası içinde bulunmaya itebilir. Düşüncelerini belirtmek için daha fazla zamana ihtiyacı olan kekeme bireyin, daha hızlı konuşma çabası akıcısızlığını daha da artırabilir. Bu nedenle dinleyicilerin, sabırlı ve kekelemeyen bireylere gösterdikleri tavırdan farksız davranmaları gerekir. Kekeleyen bireylerle konuşurken, yapılabilecek en doğru tavırlardan biri, söyleyeceği şeyi tamamlayana kadar bireye zaman vermektir. Yardım etmek amacı ile de olsa, dinleyici konuşmadaki boşlukları doldurmamalı, bireyin tümcelerini tamamlamamalıdır.

Kekeleyen bireyler, kekelemeyen bireylerde olduğu gibi farklı kişilik özelliklerine sahiptir. Bu nedenle kekemeliklerini ele alış biçimleri farklılık gösterebilir. Bazıları, sosyal ortamda rahatken, bazıları rahat olmayabilir. Eğer, dinleyen kişi nasıl davranacağı konusunda emin olamayıp bocalarsa, kekeleyen kişiye “konuşmanızın akışında bir problem olduğunu hissettim. Sizinle konuşurken nasıl davranmamı istersiniz?” şeklinde sorarak destekleyici ve iletişim niyetinde ciddi olduğunu gösteren bir tavır sergileyebilir.

Ses bozuklukları

Ses bozukluğu, kişinin yaşına, cinsiyetine, kültürel kimliğine, yaşadığı coğrafyanın özelliklerine uygun olmayan perde, şiddet ve kalitede ses üretiminin ortaya çıkmasıdır.

Ses bozuklukları yapısal ve fonksiyonel olmak üzere iki farklı grupta sınıflandırılabilir. Yapısal ses bozukluklarının nedenleri ses teli ya da çevresinde fiziksel bir problem olması, kronik hastalıklar (hormonal sorunlar, solunum problemleri, alerjiler, mide problemleri, vb.), nörolojik bozukluklar (Parkinson hastalığı, multiple skleroz (MS), ses teli felci, vb.), tıbbi sebepler (tiroid ameliyatı, kalp ameliyatı, vb.) olabilir. Fonksiyonel ses bozuklukları ise kişinin ses suistimaline bağlı olarak yapısal herhangi bir problem olmadan gözlenen ses bozukluklarıdır.

Ses bozuklukları için iletişimde uyarlamalar

Ses bozukluğu olan öğrencinin ses suistimali olması mevcut tabloyu daha ağır bir hale getirebilir. Sınıf içinde öğretmen, öğrencinin ses bozukluğu olduğu durumlarda, öğrenciyi bir kulak burun boğaz hekimine ve dil ve konuşma bozuklukları uzmanına gitmesi yönünde yönlendirebilir. Ses sağlığını korumak için dikkat edilmesi gereken hususlardan bir bölümü aşağıda yer almaktadır. Sınıf içinde uzun süre ders anlatan öğretmenlerin de ses sağlıklarına dikkat etmesi gerekmektedir.

- Ses tellerinin ihtiyacı olan nemi karşılayabilmek için bol su tüketiniz.
- Boğaz temizleme ve öksürme hareketlerinden kaçınınız.
- Kısa cümleler kullanarak, kısa süreli konuşmalar yapınız. Yorgunluk hissettiğinizde konuşmayı bırakınız.
- Mentollü/ naneli şeker, sakız, vb. tüketiminden kaçınınız.
- Sesinizi yüksek tonda kullanmayınız.
- Bağırmayın, odadan odaya iletişim kurmak yerine kişinin yanına gidiniz.
- Telefonla konuşma sürenizi azaltınız.
- Bulduğunuz ortamın tozlu ve kuru olmamasına dikkat ediniz.
- Eğer mide ve/ya da boğazda yanma, ağrı problemi yaşıyorsanız doktora gidiniz.
- Eğer sesinizle ilgili şikayetiniz 10 günden uzun süre devam ederse bir kulak burun boğaz hekimine gidiniz.

Motor konuşma bozuklukları

Motor konuşma bozuklukları, konuşmada işlev gören kasları ya da konuşma hareketlerinin motor programlamasını etkileyen bir nöropatoloji

sonucunda ortaya çıkan konuşma bozukluklarıdır. Konuşma hem işitsel hem motor bir süreçtir. Solunum, fonasyon, rezonans, artikülasyon ve dilin bütün ögeleri nöro-motor sorunlar nedeniyle farklı derecelerde ve tiplerde bozulmaktadır. Dizartri ve apraksi olmak üzere iki ayrı tipte görülebilir.

Dizartri

Çevresel ya da merkezi sinir sistemi hasarına bağlı olarak konuşma mekanizmasının kontrolünde yer alan kas kontrolünün bozulmasıdır. Sözel iletişim becerilerinde zayıflık, koordinasyon bozukluğu, felç, anormal güç, hız, ton bozukluklarına bağlı olarak problemler gözlenir. Konuşmanın solunum, fonasyon, rezonans, artikülasyon ve prozodik özellikleri etkilenir. Konuşma özellikleri üzerinde görülen bu bozukluklar, kişinin anlaşılabilirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Yutma problemleri tabloya eşlik edebilir.

Konuşma Apraksisi

Konuşma apraksisi, bir motor konuşma bozukluğudur. Kas güçsüzlüğü, felç, hareket bozukluğu, ton ve postürde bozulmanın olmadığı durumlarda, beceri gerektiren hareketlerin yapılamamasıdır. Yani, konuşma apraksisi konuşmanın planlanmasında gözlenen motor bozukluktur. Hem çocukluk çağında hem de yetişkinlerde gözlenebilir. Bazı durumlarda dizartri ve afazi ile beraber görülür.

Birey, dudaklarını/dilini, sesleri doğru çıkartabilecek şekilde doğru yere doğru hareket ettiremez. Kas güçsüzlüğü yoktur. Konuşma apraksisi olan bireyler, ne söylemek istediklerinin bilincindedir. Fakat söylemek istedikleri sözcükleri sesletirken kas koordinasyonunda problem yaşarlar. Üretim şekilleri bu nedenle farklılık gösterir. Ses hataları, bir sesin yerine farklı bir ses koyma, benzer sözcük söyleme gibi konuşma çıktıları gözlenebilir. Konuşma apraksisi olan bireylerde görülebilecek diğer konuşma özellikleri arasında, düşük konuşma hızı, konuşmanın ritminin, bütünsel ögelerinin bozulması, sesleri ve sözcükleri taklit edememe de yer alabilir.

Konuşma apraksisi olan bireylerin, ek bir problemi yoksa söylemek istediklerinin bilincinde oldukları, iletişim partneri tarafından unutulmamalıdır.

Motor konuşma bozuklukları için iletişimde uyarlamalar

Konuşma apraksisi ve/ya da dizartrisi olan bireyler, dil ve konuşma bozuklukları uzmanına yönlendirilmelidir. Konuşma apraksisi ve /ya da dizartrisi olan bireylerle iletişime geçen kişilerin dikkat etmesi gereken noktalar,

- İletişim sırasında dikkati dağıtabilecek unsurları ve arka plan seslerini azaltınız.
- Dikkatinizi vererek ve dikkatinizi bireye yönelttiğinizi hissettirerek dinleyiniz.
- Birey konuşurken onunla göz teması kurunuz.
- Eğer iletilen mesajı algılamadıysanız, anlaşılan kısmını tekrarlayarak, bireyin sadece anlaşılmayan kısma odaklanmasını sağlayınız.
- Mesaj hiç anlaşılmadıysa, evet/hayır soruları sorarak ya da mesajın yazılı olarak iletilmesini isteyerek iletişimi sürdürünüz.

Dil bozuklukları

Afazi

Afazi, beyinde özellikle sol yarı kürede beynin dilden sorumlu alanlarında meydana gelen hasarlanma sonucunda görülen dil bozukluğudur. Sağ tarafında felç olan bir hastanın dil becerilerinin bozulması örnek olarak gösterilebilir. Afazinin nedenleri arasında inme, travmatik beyin hasarı, beyin tümörleri, beyin ameliyatları, beyinde meydana gelen enfeksiyonlar ve diğer nörolojik hastalıklar yer alır.

Afazide dile yönelik gözlenen bozukluklar, dilin birden fazla

bileşeninde farklı derecelerde gözlenebilir. Ayrıca okuma ve yazmada da bozulma olabilmektedir. Özellikle geçirilmiş felç sonrasında konuşmasında değişiklikler gözlenen bireyler dil ve konuşma terapistine yönlendirilmelidir.

Afazi için iletişimde uyarlamalar

Afazisi olan bireyler ile iletişime geçerken, konuşmalarının anlaşılmaz, az ya da bozuk olmasının, her durumda konuşulanları da anlamayacakları anlamına gelmediği unutulmamalıdır. Bu nedenle bu kişilerle kurulan karşılıklı iletişimde dikkatli olunmalıdır.

Afazili bireylerle iletişime geçerken dikkat edilmesi gereken noktalar:

- İletişimi kesintiye uğratabilecek arka plan gürültüsünü azaltın
- Sesinizi normal sınırlarda tutun. Siz çok bağırınca daha iyi anlamayacaklar. Sesinizi sadece afazisi olan birey daha yüksek sesle konuşmanızı isterse yükseltin
- Konuşma hızınızı azaltın.
- Basit tümcelerle konuşun ama bunu yaparken bir yetişkin ile konuştuğunuzu unutmayın.
- Konuşmaya başlamadan önce afazisi olan bireyin dikkatini çekmeye çalışın.
- Göz teması kurmaya ve göz temasını korumaya çalışın.
- Afazisi olan bireyin vücut hareketlerini, jestlerini ve mimiklerini takip edin.
- Afazisi olan bireye size cevap vermesi için zaman tanıyın. Tümcesini bitirmesi için cesaretlendirin.
- Konuşmaya ek olarak, resim, mimik, jest ve yazıdan faydalanın. Bireyi bu yönde cesaretlendirin.

- Açık uçlu sorular yerine evet/hayır sorularını tercih edin.
- Konuşma girişimlerini destekleyin, konuşmadaki yanlışlara odaklanmayın.

Kaynaklar

- American Speech-Language-Hearing Association. (2016). *Scope of practice in speech-language pathology*. Erişim Adresi: <https://www.asha.org/uploadedFiles/SP2016-00343.pdf>
- Fogle P. T. (2008). *Foundations of communication sciences & disorders*. USA: Thomson Delmar Learning.
- Cangöççe Yaşar, Ö., Maviş, İ. ve Özbabalık, D. (2016). Hafif Alzheimer demansı olan ve olmayan 60-80 yaş arası yaşlıların dil işlevlerinin karşılaştırılması. *Samsun Sağlık Bilimleri Dergisi*. 1,1. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/jshs/issue/24525/259861>
- Hedge, M.N. (1996). *Pocket guide to assessment in speech-language pathology*. USA: Singular Publishing.
- Owen, R. E.Jr. (1999). *Language Disorders*. USA: Allyn & Bacon
- Paul, R. (2001). *Language disorders; from infancy through adolescence*. USA: Mosby.
- Roth, F.P. ve Worthington, C.K. (2005). *Treatment resource manual for speech language pathology*. USA: Thompson Delmar Learning.
- Rubin, S.C. ve Fabus R. (2012). *A guide to clinical assessment and professional report writing in speech-language pathology*. USA: Delmar Engage Learning.
- Shames, G.H., Wigg, E.H. ve Secord, W.A. (1994). *Human communication disorders*. USA: Macmillan Publishing Company.
- Shipley, K.G. ve McAfee, J.G. (2009). *Assessment in speech-language pathology*. USA: Delmar Learning.

BÖLÜM 9

ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÖĞRENCİLER

Giriş

Özel eğitim alanında meydana gelen gelişmeler ve yasal düzenlemeler sonucunda genel eğitim sınıflarında eğitim gören özel eğitim gerektiren bireylerin sayısı hızla artmaktadır. Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim kurumlarında daha nitelikli eğitim almaları ve toplumla bütünleşmeleri için eğitim kurumlarının fiziksel, sosyal ve eğitimsel açıdan düzenlenmesi gerekmektedir. Kitabın bu bölümünde özel eğitim gerektiren bireylerden zihinsel yetersizliği olan bireylerin tanımlarına ve eğitim ortamlarında yapılması gereken düzenlemelere yer verilmiştir.

Tanım ve sınıflama

Zihinsel yetersizlik; zihinsel fonksiyonlar, kavram-beceri edinimi, toplumsal ve uyumsal davranışlarda sınırlılıklar ve bu sınırlılıkların gelişim dönemi içerisinde ortaya çıkan durum olarak tanımlanmaktadır.

Ülkemizde ise zihinsel yetersizliği olan bireyler; zeka bölümü olarak standart sapmanın gerisinde olan, bu duruma bağlı olarak kavram-beceri ediniminde, toplumsal ve uyumsal davranışlarda sınırlılıkları olan, bu sınırlılıkları gelişim dönemi içerisinde ortaya çıkan, özel eğitime ve destek hizmetlere gereksinimi olan birey olarak tanımlanmaktadır.

Dünya sağlık örgütü ise zihinsel yetersizliği;

1. Hafif derecede
2. Orta derecede
3. Ağır derecede
4. Çok ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler şeklinde sınıflandırmıştır.

Hafif derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler: Zihinsel fonksiyonlar ile kavram edinimi, toplumsal ve uygulamaya yönelik uyum becerilerinde hafif derecedeki yetersizliği nedeniyle özel eğitime ve destek eğitim hizmetlerine sınırlı miktarda gereksinimi olan bireylerdir.

Ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler: Zihinsel fonksiyonlar ile kavram edinimi, toplumsal ve uygulamaya yönelik uyum becerilerindeki yetersizliklerinden dolayı öz bakım becerilerinin öğretiminin de dahil olduğu ömür boyu süren, yaşamın her alanında sürekli ve yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan bireylerdir.

Çok ağır derecede zihinsel yetersizliği olan bireyler: Bireyin zihinsel yetersizliğine ek olarak diğer alanlarda da yetersizliği olmasından dolayı öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri edinmemesinden dolayı ömür boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan bireylerdir.

Özellikleri

Zihinsel yetersizlikle ilgili tanımlama ve sınıflamalar bulunmakla birlikte zihinsel yetersizlikle ilgili genellemelerden kaçınılmalıdır. Zihinsel yetersizliği olan bireyler bireysel özellikleri ve yeterlikleri açısından birbirlerinden anlamlı derecede farklılık gösterebilmektedir. Sağlanacak hizmetler ve yaklaşımlarda bu bakış açısı temel alınarak gerçekleştirilmelidir.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin dikkatini odaklayıp devam ettirmeyle ilgili problemleri bulunmaktadır. Ayrıca bilgileri uzun ve kısa dönemli belleğe aktarmakta ve bu bilgileri geri çağırılmakta problem yaşamaktadırlar. Bu problemlerden kaynaklı olarak öğrenmeleri zor ve sınırlı olmaktadır.

Motivasyonlarının düşüklüğüne, dikkat ve bellek problemlerine bağlı olarak akademik becerilerin ediniminde sorun yaşamaktadırlar. Bu durum akranlarından daha düşük akademik başarı sergilemelerine neden olmaktadır.

Zihinsel yetersizliği olan öğrenciler dil becerilerinin ediniminde de

güçlükler yaşamaktadır. Kendine söylenenleri anlama (alıcı dil) ve kendi ilgi, istek ve düşüncelerini karşı tarafa anlatma (ifade edici dil) becerilerinde sınırlılıklar göstermektedir. Bunlara ek olarak konuşma için uygun sesi çıkarma, tonlama ve vurgulamada, düzgün cümleler oluşturmada da sınırlılıkları vardır.

Davranışsal bağlamda bakıldığında kendi yaşına, cinsiyetine, bulunduğu ortama ve toplumsal yapıya uygun davranışlar geliştiremedikleri görülmektedir. Bu davranışları dolayısıyla toplumdaki diğer bireyler tarafından kolayca fark edilebilmektedirler. Çevreye ve akranlarına uygun davranışlar geliştirmekte yaşadıkları problemler bu bireylerin topluma uyumunu sınırlandırmaktadır.

Zihinsel yetersizliği olan bireylerin fiziksel özellikleri açısından incelendiğinde yetersizliğin düzeyi ve türüne göre farklılıklar görülebilmektedir. Hafif düzeyde yetersizliği olan bireylerin fiziksel görünümünde ve sağlık özelliklerinde ciddi farklılıklar görülmeyebilir. Yetersizliğin derecesi arttıkça kas ve iskelet sistemlerinde ki bozukluklara bağlı olarak fiziksel görünümleri bozulabilmekte ve bu bireyler ciddi sağlık sorunları yaşayabilmektedir. Özellikle down sendromlu bireylerde ciddi derecede sağlık sorunları görülebilmektedir. Ayrıca down sendromlu bireyler fiziksel görünümleri itibariyle kolayca tanınabilmektedir.

Uyarlamalar

Zihinsel yetersizliği olan bireyler öğrenme ve davranış edinim süreçleri açısından akranlarına benzer özellikleri taşırlar. Ancak öğrenme hızı ve miktarı açısından akranlarından farklılık gösterirler. Eğitim süreçlerinde yapılacak bazı düzenlemeler bu bireylerin öğrenmelerine olumlu katkılar sağlamaktadır.

Eğitsel uyarlamalara ilişkin uyarlamalar

Değerlendirme sürecine yönelik uyarlamalar

- Zihinsel yetersizliği olan bireylerin eğitsel açıdan değerlendirilmesi

sürecinde formal testlerden çok informal değerlendirme süreçlerine yer verilmelidir. İnfomal değerlendirmeler eğitimin düzenlenmesi ve yapılan öğretimin değerlendirilmesi açısından verimlidir. Özellikle informal değerlendirme süreçleri içerisinde yer alan ekolojik, otantik, portfolyo, müfredat ve performans temelli değerlendirmeler gibi alternatif değerlendirmelere daha çok yer verilmelidir. Bu değerlendirmeler öğrencinin var olan performans düzeyi ve ilerlemeleri hakkında değerli bilgiler edinmemize katkı sağlayabilir.

- Bu öğrencileri değerlendirmek için yapacağımız sınavlarda ortam, süre, soru ve cevap vermeyle ilgili düzenlemeler yapmamız gerekebilir. Sınav sorularında ve yönergelerinde uyarlamalar yapılabilir. Daha kısa anlaşılabilir sorular sormak, kısa cevaplı ya da çoktan seçmeli sorular sormak, göstermeye ve söylemeye yönelik sorular sormak şeklinde düzenlemeler yapılabilir. Yazma ve cevaplama hızları düşük olmasından dolayı ek sınav süresi verilebilir. Ortamlar açısından öğrencinin dikkatini dağıtmayacak ve motivasyonunu artıracak ortamlar düzenlenebilir.

Öğretim sürecine yönelik uyarlamalar

- Zihinsel yetersizliği bulunan bireylerin öğrenmeleri geç ve yavaş gerçekleşmektedir. Zihinsel yetersizliği olan bireylere geleneksel öğretim yöntemleriyle ve materyalleriyle yapılan öğretimin istenilen etkiyi yaratmadığı bilinmektedir. Bu bireylerin öğrenmelerini artırabilmek için daha çok tekrara, somut materyallere, etkili öğretim stratejilerine ve yöntemlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretim materyallerinin ve süreçlerinin düzenlenmesi bireylerin öğrenmelerini ve toplumla bütünleşmelerini olumlu bir şekilde etkilemektedir. Eğitimle ilgili tüm süreçlerin alanla ilgili uzmanların desteğiyle hazırlanıp yürütülmesi gerekir. Bu süreçler düzenlenirken öğrenciyle ve ailesiyle işbirliği yapılarak ve onların görüşleri doğrultusunda düzenlemeler yapılmalıdır.

Öğrencilere etkili öğretim yapabilmek için yapılması gereken düzenlemeler;

- ▶ İçeriği yeniden düzenlemek
- ▶ Bireysel eğitim ve öğretim planları hazırlamak
- ▶ Öğrenciye işlevsel görevler ve etkinlikler vermek
- ▶ Öğrencinin ön koşullara sahip olup olmadığını değerlendirmek
- ▶ İçeriği kolay öğrenilebilir parçalara ayırmak
- ▶ Amaçları gerçekleştirebilmek için etkili öğretim yöntem ve stratejileri kullanmak
- ▶ Gerektiği kadar ve gerektiği düzeyde ipuçları sağlamak
- ▶ Öğretimden sonra çok fazla alıştırma yapmak
- ▶ Düzeyine uygun ödevler vermek
- ▶ Öğrencilerin hatalı ya da doğru davranışlarına olumlu dönütler sağlamak
- ▶ Öğrenmelerinin genellenebilmesi için farklı ortam ve farklı materyallerle öğrendiklerini tekrarlatmak
- ▶ Doğal ortamlarda öğretim yapmak
- ▶ Öğretimi küçük gruplar halinde ya da bireysel olarak yürütmek
- ▶ Yaşantı sağlayıcı etkinlikler yapmak
  - √ Geziler
  - √ Gözlemler
  - √ Deneyler
- ▶ Öğretim için etkili materyaller kullanmak
  - √ Maket ve resimler
  - √ Video ve slaytlar
  - √ Düzenlenmiş kitaplar

- √ Düzenlenmiş metinler
- √ Çalışma kağıtları
- ▶ Akran öğretimi gibi işbirlikçi öğretimlerle destekler sağlamak
- ▶ Öğrencinin dikkatini ve motivasyonunu artıracak etkinliklere yer vermek
- ▶ Teknolojik cihazlar kullanırmak
  - √ Bilgisayar
  - √ Tablet
  - √ Kaydetme ve dinleme cihazları
- ▶ Planlamalarda ilgili uzmanlardan yardım almak (Engelli Öğrenci Birimi ve Özel Eğitim Bölümü)

Sınıf ve davranış kontrolüne yönelik uyarlamalar

Zihinsel yetersizliği olan bireylerde çok sık olarak problem davranışlara rastlanmaktadır. Normlara uygun olmayan bu davranışlar bireylerin toplumla uygun etkileşimi gerçekleştirip toplumla bütünleşmesini olumsuz etkilemektedir. Özellikle kendi akran grubuyla sağlıklı bir iletişim ve arkadaşlık ilişkileri geliştirmesini engellemektedir. Bu sürecin doğal bir sonucu olarak bu bireylere karşı toplum ve arkadaşları olumsuz tutum geliştirerek toplumdaki dışlayabilmektedir. Bu olumsuz durumların önüne geçebilmek için bu bireylere topluma uyumlarını kolaylaştıracak davranışları edindirirken toplumdaki dışlanmasına neden olan davranışları da söndürmeliyiz. Bunu başarabilmenin yolu bilimsel yöntemlerden faydalanmayı gerektirir. Özellikle bu bireylerin yeni davranışlar edinmesinde ve olumsuz davranışlarının azaltılmasında etkili olduğu pek çok araştırmayla kanıtlanmış uygulamalı davranış analizi yöntemlerini kullanmamız gerekmektedir. Sınıfında zihinsel yetersizliği bulunan öğrencilerle çalışan öğretim elemanının etkili sınıf yönetimi stratejilerini de kullanması gerekmektedir.

- ▶ Öğrenci performansına uygun ve işlevsel öğretim amaçları

belirlenmelidir.

► Etkinlik ve çalışmalara başlamadan önce öğrenciye kurallar hatırlatılmalıdır.

► Öğrencinin hoşuna giden etkinlikler belirlenmelidir.

► Öğrenciye olumlu rol model olunmalıdır.

► Öğrencinin olumsuz davranışları eleştirilmemeli ve bu davranışlar görmezden gelinmelidir.

► Öğrencilerin olumlu davranışlarına odaklanılmalıdır.

► Öğrencilerle ve diğer eğitimcilerle işbirliği geliştirilmelidir.

Fiziksel düzenlemelere yönelik uyarlamalar

Zihinsel yetersizlik beraberinde görme, işitme ve iskelet kas sistemiyle ilgi birçok yetersizliğe neden olabilir. Bu yetersizliklerinden dolayı bu bireyler pek çok alanda sınırlılık gösterebilir. Eğitim ortamlarının hem erişilebilirliği hem de bu bireylerin etkili bir şekilde eğitilebilmesi için düzenlenmesi gerekir. Bu yetersizliğe sahip olan bireylerin dikkatleri çok çabuk dağılabilmektedir. Yer yön kavramlarıyla ilgili problemler yaşayabilmektedir. Tehlikelerin farkına varamadıkları için çok sık bir şekilde ev ve okul kazaları yaşayabilmektedir. Bu öğrenciler için ortamların fiziksel olarak düzenlenmesi yeterli olmayabilir. Bu bireylerin çevresiyle olumlu ilişki geliştirebilmesi için ortam düzenlemelerinde aşağıdakilere dikkat edilmelidir;

► Sınıf içerisindeki yürüme alanları, oturma sıraları, öğretmen masa ve kürsüleri, dolaplar, çöp kovası, sınıf kapıları engelleyici olmamalıdır.

► Olumlu davranışları destekleyecek sınıf ortamları oluşturulmalıdır.

► Hatırlatıcı notlar asılmalıdır.

► Sınıf ve koridorlara dikkat çeken yönlendirici işaretler

konulmalıdır.

► Öğrencilerin dikkatini dağıtabilecek uyaranlar ortamdandır kaldırılmalıdır.

► Öğrenciyle göz kontağı kurabileceğiniz ve fiziksel olarak müdahale edebileceğiniz uygun ortamlar oluşturulmalıdır.

► Öğrencinin fiziksel özelliklerine uygun sıra ve masalar kullanılmalıdır.

► Öğretim yapılan ortamın ses, ışık ve ısı durumu ayarlanmalıdır.

Sosyal etkileşime yönelik uyarlamalar

Özel gereksinimli ve olağan gelişim gösteren öğrencilerin yalnızca fiziksel birlikteliklerinin sağlandığı durumlarda, öğrencilerin birbirleri ile sosyal etkileşimlerinin sınırlı kaldığı ve karşılıklı sosyal ve duygusal kazanım etkileşimlerinin kendiliğinden oluşmadığı görülmektedir. Bu bireylerin toplum hayatla bütünleşebilmeleri için akranları ile uygun etkileşim sağlayacak sınıf ve toplumsal ortamlar oluşturulmalıdır. Akranlarının bu bireylere olumlu tutum geliştirebilmesi birlikte var olabilmeleri için çok önemlidir. Öğretim elemanlarının sergilediği olumlu tutum bu öğrencilerin akranlarıyla karşılıklı olarak etkileşim geliştirmelerinin önünü açabilir.

Bunlar;

► Sınıf içinde öğrenciye karşı kabul edici olumlu bir sınıf iklimi oluşturulmalıdır. Öğrenciyi kabul edici bir tutumla karşılayarak sınıfa benimsetilmelidir. Öğrencilere karşı olumlu tavırlarda bulunularak sohbet edilmelidir.

► Akranlarına öğrencinin yetersizliği ile ilgili bilgi verilmelidir.

► Bireysel farklılıklarla ilgili tartışmalar yapılmalıdır.

► Akranlarına bu bireylerin hayatını kolaylaştırıcı projeler hazırlatılmalıdır.

► Olumlu davranışsal destek programları hazırlayıp uygulanmalıdır.

Kaynaklar

- Akalın, S. (2016). Zihinsel yetersizliğin tanımı, sınıflandırılması, yaygınlığı ve nedenleri. İ. H. Diken ve H. Bakkaloğlu (Ed), *Zihinsel yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu* içinde (s. 2-23). Ankara,: Pegem Akademi.
- Aykut, Ç. (2014). Öğretimde planlama ve uygulama. E. R. Özmen (Ed), *Zihinsel engellilerde öğretmenlik uygulaması-öğrencilikten öğretmenliğe geçiş* içinde (s. 192-224). Ankara: Pegem Akademi.
- Banu, A. (2012). Engel türüne göre materyal uyarlama, hazırlama ve kullanımı. A. Ataman (Ed), *Temel eğitim öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim* içinde (s.141-169). Ankara: Vize Yayıncılık
- Batu, S. (2011). Kaynaştırma ve destek özel eğitim hizmetleri. İ. H. Diken (Ed), *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde (s.91-106). Ankara,: Pegem.
- Diken, İ. H.ve Batu, S. (2010). Kaynaştırmaya giriş. İ. H. Diken (Ed), *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (s.2-23). Ankara,: Pegem Akademi.
- ICD-10 (2016). *International statistical classification of diseases and related health problems (ICD-10)-WHO Version for. 10th Revision*. Erişim Adresi: <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2016/en#/F70-F79>
- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018, 7, 7) *Resmi Gazete* (Sayı: 30471). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm>
- Özmen, E. R. (2014). Öğretim stratejileri. E. R. Özmen (Ed), *Zihinsel engellilerde öğretmenlik uygulaması-öğrencilikten öğretmenliğe geçiş* içinde (s. 228-262). Ankara: Pegem Akademi.
- Sucuoğlu, B. (2013). Zihinsel engelin tanımları, sınıflandırma ve yaygınlık. B. Sucuoğlu (Ed), *Zihin engelliler ve eğitimleri* içinde (s. 48-82). Ankara: Kök Yayıncılık.

BÖLÜM 10

PSİKOLOJİK SAĞLIK SORUNU OLAN ÖĞRENCİLER

Sağlık, Dünya Sağlık Örgütü'ne göre bedensel, ruhsal ve sosyal açıdan tam bir iyi olma hâli olarak tanımlanmaktadır. Bir bireyin sağlıklı olabilmesi için bedensel sağlığı kadar ruhsal sağlık ve sosyal iyilik hali de önemsenmelidir. Her üç kişiden biri yaşamının bir döneminde, psikiyatrik tedavi veya psikoterapi görmesi gereken bir dönem yaşamaktadır. Psikiyatrik tedavi veya psikolojik destek alınmadığı takdirde, bireyin günlük yaşamda çevresiyle uyumu bozulabilir. Ayrıca okul, aile, iş ve arkadaş çevresinde kendinden beklenen görevleri ve sorumlulukları yerine getirmekte zorluk yaşayabilir. Bu nedenle psikolojik sağlığı bozulmuş olan bireyin fark edilmesi, yetkili bir kuruma ve yetkin bir uzmana yönlendirilmesi gerekmektedir. Genç yetişkinlik döneminde olan üniversite öğrencileri ise kişisel, sosyal veya duygusal etkenler nedeniyle psikolojik sorunlar yaşayabilmektedir. Bu süreçte ortaya çıkabilecek psikolojik sağlık sorunlarının fark edilmesi ve öğrencinin tedaviye yönlendirilmesi, ileriki yaşamlarında ortaya çıkabilecek daha önemli sorunların önlenmesi açısından oldukça önemlidir.

Bu bölümde, psikolojik sorunlar yaşayan üniversite öğrencilerine yönelik uygun müdahalelerde bulunulabilmesi açısından bazı psikolojik bozukluklar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Kaygı bozuklukları, duygudurum bozuklukları, kişilik bozuklukları, şizofreni ve madde bağımlılığının belirtileri, tanılama ve yönlendirme süreçleri hakkında bilgiler ve öneriler bulunmaktadır.

Psikolojik sağlık

Psikolojik sağlık, bireyin kendisiyle ve çevresiyle uyum ve denge içerisinde olmasını ve duygu, düşünce ve davranışları arasında bir tutarlılık olmasını gerektirmektedir. Psikolojik sağlığı bozulan kişi, genellikle duruma uygun olmayan, tutarsız duygu, düşünce ve davranışlar sergiler. Her insan bu tür belirtileri zaman zaman sergileyebilir ve bu durum geçici olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tür belirtilerin sürekli yaşanması dolayısıyla

da kişinin günlük rutinini ve sosyal ilişkilerini bozacak düzeyde olması psikolojik rahatsızlık olarak değerlendirilir.

Psikolojik yönden sağlıklı birey:

- **Kendini olduğu gibi algılar ve kabul eder.**
- **Özgüveni ve özsaygısı yeterlidir.**
- **Sorumluluk alır ve sorumluluklarını yerine getirir.**
- **Diğer insanları anlayabilir, kişiler arası ilişkileri tatmin edicidir.**
- **Yaşadığı toplumun kültürel değerlerine uyum sağlar, uyum sağlayamadığında ise bu çatışmayı sağlıklı bir şekilde çözebilir.**
- **Benlik bütünlüğü vardır, hayal ve gerçeği ayırt eder.**
- **Yeniliklere açıktır ve farklılıklara saygı gösterebilir.**
- **Çevresini biçimlendirir ya da içinde bulunduğu çevreye uyum sağlar.**
- **Hemcinsleriyle ve karşı cinsle sağlıklı ilişkiler kurar.**
- **Başarısızlıklarını kabul eder ve sorunlarını çözümlenebilir.**

Psikolojik sağlığı etkileyen pek çok faktör vardır. Ev, şehir veya iş değiştirme, sevdiği bir insandan ayrılma gibi hayatın akışını değiştiren bir olay kadar, büyüme ve gelişme dönemindeki yanlış tutum ve davranışlar gibi ailesel etkenler, kalıtımsal özellikler ve yaşanan sosyal çevre gibi etkenler psikolojik sağlık üzerinde etkili faktörlerdir. İnsanların psikolojik sağlığı bedensel sağlığa göre daha az önemsedikleri ve tedavi için gönülsüz davrandıkları gözlenmektedir. Hatta psikolojik sağlığı bozulmuş olan

bireylerin yardım almaya yönlendirilmesi bir yana çevreden saklandığı da görülmektedir. Bu duruma etki eden temel faktörler ise şunlardır:

- Bireyin yaşadığı psikolojik soruna ilişkin farkındalığının olmaması, sorunu anlamlandırılmaması ve nereye başvuracağını bilememesi,
- Psikolojik rahatsızlık yaşayan bireylerin toplum tarafından dışlanması ve toplumda var olan “Psikoloğa/psikiyatriste gidenler delidir” algısına bağlı olarak bireyin “etiketlenmekten” korkması,
- Psikolojik tedavi sürecine ilişkin yanlış ve olumsuz yargılar (“Psikiyatristler her önüne gelene ilaç veriyor” gibi).

Bu olumsuz yargılar psikolojik sağlığı bozulmuş olan bireylerin uygun tedavi ortamlarına yönlendirilmesini engellemektedir. Dolayısıyla birey sorunlarıyla baş başa kalmaktadır. Bu süreçte psikolojik sağlığı bozulmuş olan üniversite öğrencilerinin hayatlarının ilerleyen dönemlerinde daha uyumlu bireyler olabilmeleri için erken tanı ve tedavi imkânlarından yararlanmaları önem taşımaktadır. Psikolojik bozukluklara ilişkin belirtileri, öğrencinin çevresindeki kişiler daha iyi gözlemleyebilir. Bu nedenle üniversitede görev yapan personelin öğrencilere ilişkin gözlemleri önemlidir. İzleyen başlıklarda üniversite öğrencileri arasında karşılaşılma ihtimali daha çok olan psikolojik bozuklukların belirtileri ve bu öğrencilerle karşı karşıya kalındığında nelere dikkat edilmesi gerektiği hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler psikolojik bozukluklarla ilgili genel bilgileri içermektedir. Her öğrencinin bireysel farklılıkları olabileceği ve bu belirtilerin kişiden kişiye farklılık göstereceği unutulmamalıdır.

Yaygın kaygı bozukluğu

Kaygı bozukluğu yaşayan birey, gündelik yaşamda karşılaştığı durumlarla ilgili olarak, engelleyemediği düzeyde aşırı endişe ve kuruntulu beklenti (evham) içindedir. Normal bir insan, gün boyunca çeşitli olaylar karşısında kaygı yaşayabilir (örneğin; karşı cinsten hoşlandığı biriyle

konuşurken veya sınava girmeden önce vb.). Kaygının ruhsal hastalık belirtisi olması için, kişinin iş hayatında veya sosyal hayatta işlevselliğini bozuyor olması, kaygı yaratan ortam veya duruma yönelik normalden daha şiddetli ve daha uzun süreli kaygı yaşanması, kaygının sıklığının fazla olması gerekmektedir.

Yaygın kaygı bozukluğu olan kişilerde aşağıdaki belirtiler görülebilir:

- Kötü bir şeyler olacağı korkusu ve beklentisi, nedeni belirsiz bir endişe, sıradan gündelik olaylar karşısında bile yoğun kaygı yaşanması.
- Gergin ve huzursuz bir görünüme sahip olması, sinirli, tedirgin ve yerinde duramama görülmesi,
- Kas gerginliğinden kaynaklanan titremeler, seğirmeler, kas ağrıları, ağız kuruluğu, yutma güçlüğü, el titremeleri, avuç içlerinde terleme, ateş basması, soluk almada güçlük, boğulma hissi, çarpıntı, bulantı görülmesi.
- Düşüncelerini yoğunlaştırmada, uykuya dalmada ya da uykuyu sürdürmede zorluk çekilmesi.

Yaygın kaygı bozukluğu olan öğrenci;

- √ Ders esnasında veya sınavlarda titremeler, terleme, yutkunma, çarpıntı, bulantı gibi kaygının bedensel belirtilerini sergileyebilir.
- √ Uyku bozukluğu nedeniyle ders esnasında uyuyabilir.
- √ Derste söz aldığı anda düşüncelerini yoğunlaştırıp soruya cevap vermekte zorluk çekebilir.

Sosyal kaygı bozukluğu

Sosyal kaygı bozukluğu, kişinin küçük duruma düşeceğini ve utanç duyacağını düşünerek sosyal etkileşimlerde belirgin ve sürekli bir korku duyması durumudur. Birçok insan kalabalık önünde konuşma, otorite

konumundaki kişilerle görüşme, sosyal toplantılara katılma, yabancılarla konuşma gibi sosyal durumlarda geçici olarak kaygı yaşayabilmektedir. Bu nedenle yaşanan kaygının şiddeti, sosyal etkinliklerde ortaya çıkan kısıtlamalar ve sosyal yaşantının etkilenme düzeyi dikkate alınmalıdır.

Sosyal kaygı bozukluğu olan kişilerde yaygın olarak görülen belirtiler:

- Dikkatlerin üzerinde toplanabileceği korkusuyla sosyal ortamlarda bulunmaktan kaçınır.
- Başkalarının önünde konuşamama, sorulan soruları yanıtlanamama korkusu olabilir. Başkalarının yanında herhangi bir işi yapmak bile aşırı derecede kaygı oluşturur ve bu kaygı topluluk içine girmekten kaçınmalarına neden olabilir.
- Bakışları üzerinde hissedecekleri durumlardan uzak dururlar. Örneğin, bir sınıfa herkes oturup yerini aldıktan sonra girmek istemezler. Ancak, her ne kadar kaçınmaya çalışsa da bu tür ortamlara girmek zorunda kaldıklarında aşırı kaygı yaşarlar.
- Belli sosyal ortamlarda kızarma, terleme, titreme gibi bedensel belirtilere sık rastlanır. Diğer taraftan da bu kaygı belirtilerinin diğer insanlar tarafından fark edilmesinden ve gülünç duruma düşmekten korkarlar.

Sosyal kaygı bozukluğu olan öğrenci;

- ✓ Derse geç kaldığında bakışları üzerinde hissedeceği için sınıfa girmekten kaçınabilir.
- ✓ Derste söz hakkı almak istemeyebilir. Sorulan sorunun cevabını bilmesine rağmen gülünç duruma düşeceği endişesiyle cevap vermekten kaçınabilir.
- ✓ Derste başarısız olmak pahasına bile olsa sınıf karşısında sunum yapmak istemeyebilir.

Travma sonrası stres bozukluğu

Kişiyi aşırı derecede korkutan, çaresiz olduğunu hissettiren, çoğu kez olağandışı ve beklenmeyen olayların yol açtığı etkiler ruhsal travma olarak tanımlanmaktadır. Kaza ve ihmaller, doğal afetler, bir yakının ani kaybı, savaş, fiziksel, duygusal ve cinsel şiddet, ruhsal travmalara neden olan temel etkenlerdir. Bu etkenlerin ortak özelliği beklenmedik biçimde ve kişinin kontrolü dışında ortaya çıkması, kişide çaresizlik duygusuna neden olmasıdır. Bu tür durumlarda birey yoğun stres ve aşırı kaygı yaşayabilir, travmayla ilgili uyarıcılardan kaçınabilir veya aksine duygusal tepkileri azalabilir.

Travma sonrası stres bozukluğu olan kişilerde yaygın olarak görülen belirtiler:

- Travma yaşantısı istemediği halde, kontrolsüzce bireyin tekrar tekrar aklına gelir. Travma yaşantısını yeniden yaşama (flashback) sırasında kişi olayı gerçekte yaşar gibi hisseder ve kaygı duyar.
- Travma yaşantısını rüyalarında görebilir, uykuya dalmada ve uykuyu devam ettirmede zorluk yaşayabilir.
- Dikkatini toplamakta zorlanabilir. Aşırı uyarılmış olma ve irkilme tepkileri gösterebilir.
- Yoğun korku, çaresizlik hissedebilir. Travmayı hatırlatıcı etkinlikler, yerler ya da kişilerden uzak durmaya çalışabilir. Etkinliklere karşı ilgisi ya da katılımı önemli ölçüde azalabilir.

Travma sonrası stres bozukluğu olan öğrenci;

- ✓ **Derste anlatılan bir konudan dolayı travma yaşantısı aklına gelip abartılmış irkilme tepkileri sergileyebilir.**
- ✓ **Travma ile ilgili anıları uyandıran ders veya etkinliklerden uzak durmaya çalışabilir.**
- ✓ **Uyku bozukluğu nedeniyle ders esnasında uyuyabilir veya derse aşırı yorgun gelebilir.**

Panik bozukluk (panik atak)

Panik bozukluğunda görülen panik ataklar, beklenmedik bir anda ortaya çıkar, kötü bir şeyler olacağı endişesi ile ani olarak başlar ve yoğun bir korku hissedilir. Ataklar genellikle on-on beş dakika içinde yatışmakla birlikte, bazen birkaç saat de sürebilir. Atak yatışsa bile hemen ardından, yeni bir atak geçirme korkusu ortaya çıkar. Panik bozukluğu olan kişilerde yaygın olarak görülen belirtiler:

- Panik atağı sırasında nefes almada zorluk, boğulma hissi, göğüs ağrısı, çarpıntı, baş dönmesi, baygınlık hissi, titreme, ürperme, uyuşma, bulantı ve sıcak basması gibi bedensel belirtiler ortaya çıkar.
- Panik atağı geçiren kişiler, bedensel yakınmaları nedeniyle sıklıkla kalp krizi geçirdiklerini düşünürler.
- Ölüm, delirme ya da kontrolü kaybetme korkusu yaşayabilirler. Kaygının yoğun yaşandığı durumlarda, kendini ya da çevresini gerçek dışı olarak algılayabilir.

Panik bozukluğu olan öğrenci;

- ✓ **Ders esnasında panik atak geçirebilir.**
- ✓ **Atak sırasında, nefes almada zorluk, titreme, çarpıntı, göğüs ağrısı gibi bedensel belirtiler sergileyebilir.**
- ✓ **Okulda veya ders esnasında atak geçirme korkusu ile sık devamsızlık yapabilir.**

Obsesif kompulsif bozukluk

Obsesif kompulsif bozukluk yaşıyan bireyin aklında ısrarlı ve kontrol edilemeyen düşünceler yoğunlaşır ya da kişi bazı davranışları tekrar tekrar yapma zorunluluğu hisseder. Obsesyonlar, kişi tarafından saçma ve mantık dışı olarak görülmekle birlikte kişinin isteği dışında devamlı aklına gelen düşünce, dürtü ya da imgelerdir. Kompulsiyonlar ise kişinin obsesyonlarına bağılı olarak sergilediği yineleyici törensel davranışlardır. Obsesyona eşlik eden kaygıyı gidermek ve korku yaratan bir durumu önlemek üzere kompulsiyonlar yapılır. Yineleyici düşünce ve davranışların obsesyon ve kompulsiyon olarak değerlendirilebilmesi için, kişinin günlük rutinlerini ve sosyal ilişkilerini ciddi anlamda olumsuz etkiliyor olması beklenir.

En sık rastlanan obsesyonlar kirlenme/bulaşma, kuşku, simetri ve düzen obsesyonlarıdır.

- Kirlenme/bulaşma obsesyonları olan kişiler, kirli olduğu düşünülen yerlerden mikrop bulaşabileceği endişesi yaşar. Bu nedenle eşyalara dokunmaktan ve insanlarla el sıkışmaktan kaçınabilirler. Kirlenme/bulaşma obsesyonlarının oluşturduğu kaygı, sık ve tekrarlayıcı tarzda el yıkamalar gibi temizleme kompulsiyonları ile önlenebilir.
- Kuşku obsesyonu ise kişinin bir eylemi yaptığında emin olamaması durumudur. Bu tür obsesyonu olan bir kişi, ütüyü prizden çekip çekmediği veya kapıyı kilitleyip kilitlemediği konusunda emin olamaz. Bu obsesyon genellikle tehlike durumlarıyla ilgili olduğu için güvenliği sağlamakla ilişkili kontrol etme kompulsiyonları görülür. Kontrol etme kompulsiyonlarına, ütüünün fişinin veya kapının kilidinin yineleyici tarzda kontrol edilmesi, örnek olarak verilebilir.
- Simetri ve düzen obsesyonları olan kişiler ise, nesnelere belirli bir düzen ve konumda olmasını ya da eşyaların tam bir simetri içinde bulunmasını ister. Bu tür obsesyonlara yanıt olarak simetri/düzenleme kompulsiyonları ortaya çıkar ve kişi eşyaları belirli bir sıra ve düzen içinde tutmaya çalışır.

Obsesif Kompulsif Bozukluğu olan öğrenci;

- ✓ Anlatacağı konuya tam hâkim olmadığı zaman konu anlatımını ertelemek isteyebilir.
- ✓ Sorulan soruya tam cevap veremeyeceği durumlarda hiç söz hakkı almamayı tercih edebilir.
- ✓ Obsesyonun kaynağına ilişkin kompulsif davranışlar sergileyebilir.

Örneğin,;

- Kuşku obsesyonu olan öğrenci okula gelirken defalarca eve dönüp kapıyı kilitlediğini kontrol etme ihtiyacı duyabilir ve derse geç kalabilir.
- Kirlenme obsesyonu olan öğrenci sınıfın kapısını eliyle açmak istemeyebilir veya tokalaşmaktan kaçınabilir.
- Düzen obsesyonu olan öğrenci, dağınık bir sıraya tahammül edemeyebilir ve ders esnasında sürekli masasını düzenleme ihtiyacı duyabilir.

Depresif bozukluk (majör depresyon)

Depresif bozukluk yaşıyan birey, yoğun bir üzüntü, endişe, sıkıntı, suçluluk ve değersizlik hissedebilir, uyku bozuklukları, iştah ve cinsel istek kaybı yaşayabilir, her zamanki günlük faaliyetlere karşı isteksizleşebilir ve diğer insanlardan uzaklaşabilir. Çoğu insan, zaman zaman farklı faktörlere bağlı olarak kendini çökkün hissedebilir, ancak sürecin depresyon olarak nitelenebilmesi için belirtilerin uzun süreyle ve yoğun olarak görülmesi gerekir.

Majör depresif bozukluğu olan kişilerde yaygın olarak görülen belirtiler:

- Enerji azlığı, yorgunluk, bitkinlik yaşayabilir, basit günlük işleri

yapamaz duruma gelebilir. Önceden keyif aldığı etkinliklere karşı ilgisi azalabilir.

- İştah azalması, kilo kaybı ya da artışı, uykuya dalmada ve sürdürmede zorluk, ya da aşırı uyku görülebilir.
- Değersizlik, suçluluk duygusu, üzüntü, huzursuzluk ve iç sıkıntısı yaşayabilir.
- Düşüncelerini odaklamakta zorlanabilir. Akademik başarı düşebilir ve okul devamsızlığı artabilir.
- İntihar düşüncesi, maddenin kötüye kullanımı, antisosyal davranışlar ve rastgele cinsel aktiviteler eşlik edebilir.

Depresif bozukluğu olan öğrenci;

- ✓ **Derste içine kapanık, mutsuz, çevresiyle ve dersle ilgisiz bir tutum sergileyebilir.**
- ✓ **Uyku bozukluğu nedeniyle ders esnasında uyuyabilir veya derste uykulu olabilir.**
- ✓ **Akademik başarısı azalabilir ve sık devamsızlık yapabilir.**

Bipolar bozukluk (manik-depresif bozukluk)

Bipolar bozuklukta birey, ruh halinde maniden (aşırı taşkınlık, coşku) depresyona (çökkünlük) kadar uzanan aşırı değişimler yaşamaktadır. “Manik” dönemde birey enerjik, konuşkan, aşırı hareketli, dürtüsel ve umursamaz davranışlar sergilerken sonra birdenbire tam aksine depresif ruh haline bürünebilir. Depresif dönemde yoğun üzüntü, değersizlik hissi, ağlama, enerji kaybı ve uyku problemleri yaşar. Depresif dönemde görülen belirtiler depresif bozukluğun belirtileriyle temelde aynıdır. Bu belirtiler için “Depresif Bozukluklar” başlığına bakınız. Kişi bu iki uç duygu durumu arasında gelgitler yaşar.

Bipolar bozukluğu olan kişilerde manik dönemde yaygın olarak görülen belirtiler:

- Gerçek durumla uygunsuz biçimde kendini çok iyi hissetme, aşırı mutluluk ve coşku hali yaşayabilir.
- Benlik değeri duygusu ve kendine güven abartılı yükselir.
- Uyku gereksinimi azaldığından az uyur ama dinç uyanır. Bazen hiç uyumadan birkaç gün geçirebilir.
- Her zamankinden daha fazla konuşur ya da konuşmasını durduramaz ve karşısındakine konuşma fırsatı tanımaz.
- Çağrışımların çok hızlanması nedeniyle bir fikirden ilişkisiz görünen başka bir konuya geçen dağınık bir konuşma ortaya çıkabilir.
- Sosyal ilişkiler, iş/okul ya da cinsel etkinlik alanlarında girişim ve aktivite artar ya da agresif davranışlar sergiler.
- Sonuçlarını düşünmeden yaşamdan haz almaya yönelik etkinliklere yönelme, giyimde değişimler, toplumsal normların dışında yaşanan cinsel deneyimler, dürtüsel olarak para harcama görülebilir.

Bipolar bozukluğu olan ğrenci;

- ✓ **Manik dönemde ise,**
  - **Kendini çok iyi hissedebilir, aşırı neşe ve coşku hali yaşayabilir.**
  - **Derste ğretim elemanının sözünü sıklıkla kesip konuşabilir, ideallerinden, fikirlerinden ve planlarından bahsedebilir.**
  - **Her zamankinden daha fazla konuşabilir ve karşısındakine konuşma fırsatı tanımayabilir.**
- ✓ **Depresif dönemde ise, derste içine kapanık, mutsuz, çevresiyle ve dersle ilgisiz bir tutum sergileyebilir.**

Kişilik bozuklukları

Paranoid kişilik bozukluğu olan bireylerde, sürekli güvensizlik ve kuşkuculuk görülmektedir. Başkalarının davranışını hep kötü niyetli olarak yorumlar, sömürüldüğünden, aldatıldığından, kendisine zarar verildiğinden kuşkulandır. Haksız yere partnerinin sadakatsizliğiyle ilgili kuşkulara kapılır. Karakterine ve itibarına saldırıldığı düşüncesine kapılır ve öfkeyle ani tepkiler verir.

Şizoid kişilik bozukluğu olan bireylerde, sosyal ilişkilerden uzaklaşma ve diğer insanlarla birlikte olunan ortamlarda duyguları anlatmada sınırlılık görülür. Duygusal soğukluk ya da tekdüze bir duygulanım dikkati çeker. Yakın ilişkilere girmeyi de istemezler, ailesi dışında yakın arkadaşları yoktur. Aşırı uyarılardan kaçınırlar, zevk aldıkları etkinlikler azdır. Başkalarının övgülerine ve eleştirilerine karşı kayıtsız görünürler.

Antisosyal kişilik bozukluğu, yasalara uygun toplumsal davranış biçimine ayak uyduramama, tutuklanmaya neden olan eylemlerin tekrarlanmasıyla kendini gösterir. Yalancılık, sahtecilik, dolandırıcılık, kendi çıkarı ve zevki için başkalarını kandırma ve dürüst olmama tipik özelliğidir. Dürtüsellik, bir işi sürdürememe, sorumsuzluk, kendisinin ve başkalarının güvenliği konusunda duyarlı olmama, tekrarlayan kavga-dövüş ve saldırganlık, gelecek için uzun soluklu planlar yap(a)mama ya da mali sorumluluklarını yerine getirememe diğer belirtilerdir.

Histrionik kişilik bozukluğu olan bireylerde aşırı duygusallık ve ilgilenilme arayışı görülür. Gösteriş ve yapmacıklık yine ilgi arayışının ifadesidir ve konuşma biçimleri aşırı düzeyde başkalarını etkilemeye yöneliktir. İlgi odağı olmadığı durumlarda rahatsızlık hissederler. Daha yakın ilişkilerinin olması gerektiğini düşünürler.

Narsisistik kişilik bozukluğu olan bireylerde düşlemlerde veya davranışlarda marazi bir üstünlük duygusu, beğenilme arzusu ve empati kuramama, çok önemli ve değerli olma duygusu, gerçek ya da kurgusal başarı ve yeteneklerin abartılması, kendisinin "özel" ve eşsiz olduğu düşüncesi gözlenir.

Kaçıngan kişilik bozukluğu olan bireylerde temelde yetersizlik duyguları hakimdir ve bu nedenle olumsuz değerlendirilmekten çekinirler. Başkaları tarafından beğenilmeme, eleştirilme ve dışlanma korkuları yaşayarak yakın ilişki gerektiren etkinlik ve ortamlardan kaçınırlar. Sevildiğinden emin olmadığı zaman insanlardan uzak durma, mahcup olma endişesiyle yakın ilişkilerde tutukluk, yetersizlik duyguları yüzünden yeni ilişkilerde aktif olamama, küçük düşme korkusuyla kişisel girişimlerden kaçınma diğer belirtilerdir.

Bağımlı kişilik bozukluğu, sahiplenilme ihtiyacı ile kendini gösterir. Birey sahiplenilme ihtiyacı ile aşırı uysal ve yapışkan davranabilir. Bağımlı kişilikler, gündelik kararlarını verirken ve yaşamda önemli konularda sorumluluk almak için devamlı başkalarının desteğine ve yönlendirmesine ihtiyaç duyar. Başkaları ile aynı görüşü paylaşmasa bile, onların desteğini kaybedeceği ya da onlar tarafından reddedileceği korkusuyla kendi görüşünü söyleyemezler. Bağımlı olduğu bir ilişki bittiğinde bakım ve destek kaynağı olarak hemen başka ilişki aramaya başlarlar.

Pasif-Agresif kişilik bozukluğu olan bireylerde, toplumsal ve mesleki ortamlarda, rutin görevlerde yeterli performans için taleplere yaygın olumsuz tutum ve direnç görülür. Yanlış anlaşıldığı ve değerinin bilinmediği duygusu vardır. Somurtkan ve kavgacı olabilir, haksız yere otoriteyi eleştirir ve küçümser, kişisel şanssızlığı konusunda abartılı ve ısrarlı yakınmalar dile getirir ve düşmanca karşı gelme ile suçluluk duyguları arasında kalırlar.

Kişilik bozukluğu olan öğrenci, kişilik bozukluğunun türüne bağlı olarak derste bazı belirtiler gösterebilir. Örneğin;

- ✓ **Paranoid kişilik bozukluğu olan öğrenci, öğretim elemanının veya arkadaşlarının sözlerinden veya davranışlarından gerçek dışı çıkarımlarda bulunabilir.**
- ✓ **Antisosyal kişilik bozukluğu olan öğrenci, sınıf ve ders kurallarına uymayabilir.**
- ✓ **Histrionik kişilik bozukluğu olan öğrenci, ilgi odağı olmak için dikkat çekecek davranışlar sergileyebilir.**
- ✓ **Kaçıngan kişilik bozukluğu olan öğrenci, eleştirilme, beğenilmeme, dışlanma korkuları ile derse katılmayabilir.**
- ✓ **Bağımlı kişilik bozukluğu olan öğrenci, grup ödevlerinde bağımlı oldukları arkadaşlarını seçebilir ve başka öğrencilerle grup çalışmasına katılmak istemeyebilir.**
- ✓ **Pasif-agresif kişilik bozukluğu olan öğrenci, dersin işlenişini veya öğretim elemanını sıklıkla eleştirebilir.**

Kişilik bozukluğunu akademik ortamlarda gözlemlemek zor olabilir. Bu nedenle öğrencinin sosyal ortamlarda sergilediği davranışlar daha doğru bilgiler sunabilir. Bu belirtiler yukarıda verilmiştir.

Şizofreni

Düşünce, algı ve dikkat, duyguda ve davranışta bozukluklar görülen şizofreni hastalığında birey, gerçek ile gerçek olmayanı ayırt etmede, duygularını kontrol etmede, normal düşünce akışını korumada ve normal olarak davranmada zorluk yaşar.

Şizofreni hastası olan kişilerde yaygın olarak görülen belirtiler:

- Konuşmanın içeriğinden alakasız olaylardan bahsetme, kurulan cümlelerin anlamsız ve kuralsız olması gibi konuşmada düzensizlikler,
- Davranışlarının başkaları tarafından kontrol edildiğine veya bir kişi tarafından kendisine özel mesajlar gönderildiğine inanma gibi sanrılar,
- Gerçekte var olmayan nesnelere-kişileri görme, kokuları hissetme veya sesleri duyma sanrıları,
- Konuşma ve düşünceleri ile uyuşmayan bir duygu-durum,
- Düşünceyi mantıklı bir şekilde sürdürmedeki eksiklik,
- Olağan dışı hareketlilik veya hareketsizlik,
- Sosyal becerilerin zayıflığı, günlük faaliyetlere ve başkalarıyla vakit geçirmeye ilişkin ilgisizlik.

Şizofreni hastası olan öğrenci;

- ✓ **Konuşmanın içeriği ile alakasız olaylardan bahsedebilir.**
- ✓ **Anlamsız ve kuralsız cümleler kurabilir.**
- ✓ **Var olmayan sesleri duyabilir.**
- ✓ **Gerçekte orada olmayan nesnelere veya kişileri görebilir ve onlarla konuşabilir.**

Alkol ve madde bağımlılığı

Madde, herhangi bir yolla vücuda alınabilen, kişinin hoşuna giden ve bağımlılığa yol açabilen her şeydir. Zararlı sonuçlarına rağmen madde kullanımına devam etme durumu, bağımlılığın özünü oluşturur. Bağımlılıkta, madde alımının kesildiği veya azaltıldığı zamanlarda yoksunluk belirtileri ortaya çıkar. Bağımlılar bazı dönemlerde madde kullanmaya ara verebilir ancak ara verse de ya da maddeyi kullanmadan durabilse de, o kişinin bağımlı olmadığı söylenemez. Çünkü tekrar madde almaya başladığında az miktarda kullanımı devam ettiremez ve miktar yine artar.

Madde bağımlısı olan bireyler, işte, okulda ya da evdeki sorumlulukları yerine getirmede zorluk çekmekte, fiziksel olarak tehlikeli durumlarda bile yineleyici biçimde maddeyi kullanmakta, maddenin neden olduğu toplumsal ya da insanlar arası sorunlar yaşamaktadır.

Madde bağımlılığı olan öğrenci;

- ✓ **Derse alkollü gelebilir.**
- ✓ **Gözaltları morarmış olabilir.**
- ✓ **Aldığı maddenin etkisiyle derste uyuyabilir veya aşırı hareketli olabilir.**
- ✓ **Dersle ilgili alması gereken sorumlulukları almakta zorluk çekebilir ve ödevleri unutabilir.**
- ✓ **Sigara bağımlısı olan öğrenci, dersin blok halinde ara verilmeden yapılmasına karşı çıkabilir.**

Tanımlama ve Yönlendirme

Yukarıda açıklanan belirtiler, kişide psikolojik sağlık sorunu olduğunu belirlemek için yeterli değildir. Psikolojik sağlık sorunlarının tanısı yetkili kurum ve yetkin uzmanlar tarafından konulabilir. Bu nedenle bazı belirtilerin olduğu, akademik başarının ve sosyal ilişkilerin olumsuz etkilendiği düşünülen öğrencilerin psikiyatri kliniğine yönlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca psikolojik sağlık sorunu olduğu düşünülen öğrencilerin medikal tedavinin yanı sıra psikolojik destek almaları da gerekmektedir. Eğer üniversite bünyesinde öğrencilere psikolojik destek sunan Psikolojik Danışma Birimi varsa psikolojik sorunlar yaşayan öğrencileri bu birim hakkında bilgilendirebilir ve bu birime yönlendirebilirsiniz. Eğer böyle bir birim yoksa en yakın hastanedeki bir psikiyatri kliniği ya da psikoloğa yönlendirebilirsiniz.

Doğru yönlendirme ve etkili iletişim için öneriler

- Psikolojik bozukluğu olduğunu düşündüğünüz öğrencileri doğru tanı ve uygun tedavi imkânlarından yararlanabilmeleri için psikiyatri kliniğine yönlendiriniz. Bu süreçte öğrenciye yaşadığı sorunla ilgili herhangi bir yorumda bulunmayınız. Bu görüşmenin öğrencinin akademik danışmanı veya iyi ilişkiler kurduğu bir öğretim elemanı tarafından yapılması daha uygun olacaktır.
- Psikolojik sağlık sorunu olduğu belirlenen öğrencinin medikal tedavinin yanı sıra psikolojik destek alabilmesi için eğer üniversite bünyesinde varsa Psikolojik Danışma Birimi hakkında öğrenciyi bilgilendiriniz ve bu birime yönlendiriniz.
- Psikolojik bozukluklar ve bu bozuklukların öğrencinin akademik hayatını nasıl etkileyebileceği hakkında bilgi sahibi olunuz. Bu belirtiler yukarıda verilmiştir. Psikolojik bozuklukların öğrencilerin akademik yaşantısını nasıl etkileyebileceği hakkında bilgi sahibi olmak, öğrenciyi, öğrencinin yaşadığı sorunu, sorunun bireydeki etkisini anlayabilmek

için önemlidir. Bu doğrultuda psikolojik bozukluğu olan öğrencilerle iletişiminizi biçimlendirmeniz gerekebilir.

- Psikolojik bozukluğu olan öğrencilerin devam zorunluluklarının yasal olarak diğer öğrencilerle aynı olduğu, sıkıntılı süreçlerde devamsızlık yapma ihtimallerine karşılık devamsızlık haklarını dikkatli kullanmalarını hatırlatınız.
- Psikolojik bozukluğu olan öğrencilerin sorunlarının çözümüne yönelik girişimlerden kaçınınız. Şizofreni hastası öğrencinin sanrılarının gerçek olmadığını yüzleştirmek veya sosyal kaygı bozukluğu olan öğrenciye zorla derste sunum yaptırmak en çok karşılaşılan hatalardandır. Bu girişimler öğrencinin sorununu çözmez, aksine öğrencide daha yoğun problemler oluşmasına neden olabilir.
- Eğitim ortamında öğrenciye kendisinden beklentilerinizi açıklayınız, kendisiyle ilgili kararlara katılımını sağlayınız.
- Tüm öğrencilerin kurallara uyumunda eşit davranışlar sergileyiniz. Pozitif ayrımcılığın sistematik edilmesine imkân vermeyiniz, aksi takdirde sorunun ikincil kazançlarından dolayı tedavi sürecine girmeyi erteleyebilir.
- Öğrenci ile güvenli ilişki geliştirmek için öğrenciye verdiğiniz sözleri tutunuz, sakınca oluşturacak şeyler için söz vermeyiniz. Örneğin, öğrenci tanı ve tedaviye yönlendirilirken, tedavi olursa devamsızlıktan bırakılmayacağını söyleyerek öğrenciyi ikna etmeye çalışmak uygun değildir.
- Öğrenci hakkında edindiğiniz veya öğrencinin sizinle paylaştığı özel bilgileri (adli vakalar hariç) onun izni olmaksızın başkalarıyla paylaşmayınız. Bunun yerine öğrenciyi yardım almaya ikna etmeye çalışınız.
- Öğrencinin zamanını boşa geçirmemesi için iş, etkinlik ve kurslara yönlendiriniz.

- Psikolojik sorunlar yaşadığını düşündüğünüz öğrenci hakkında daha ayrıntılı ve doğru bilgi almak için arkadaşlarıyla ve diğer öğretim elemanlarıyla görüşmeniz gerekebilir. Öğrencinin arkadaşlarını ve diğer öğretim elemanlarını öğrencinin yaşadığı zorluklar açısından bilgilendirebilir ve onların da desteğini alabilirsiniz. Ancak bunu yaparken öğrenciyi etiketlemeyiniz ve gizliliği ihlâl etmeyiniz. Örneğin, “Arkadaşınızda sosyal kaygı bozukluğu var” demek yerine “Arkadaşınızın grup önünde konuşurken kaygılandığını görüyorum” demek daha uygun olacaktır.

Öğretim elemanlarının sorumluluğu öğrenciyi ve öğrencinin yaşadığı sorunu anlayabilmek ve ona temel rehberlik desteğini sunmaktır. Bunun için en önemli şart, öğrenci ile sağlıklı ve etkili iletişim kurmaktır. Sağlıklı iletişimin kurulmasında personelin göstereceği tutum ve davranışlar şunlardır:

- Öğrencinin sorunlarını anlayabilmek için görüşme sürecinde gözlem yapabilir, öğrenci hakkında bilgi toplayabilir ve gerekirse yönlendirilebilirsiniz.
- Görüşmenin verimli olması için öğrenciye karşı ilgili olunuz. Öğrenciyle konuşurken başka şeylerle ilgilenmek, telefonla konuşmak veya esnemek gibi davranışlardan kaçınınız. Öğrenci ile görüşürken karşılıklı oturmak, bedenin öğrenciye dönük olması ve göz kontağı kurmak iletişimde olumlu beden dili ifadeleridir.
- Öğrenciyle iletişimde fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden sınırların korunmasına dikkat ediniz. Öğrenciyle arkadaşça konuşmak yapıcı olabilir, ancak asıl amacın arkadaşlık kurmak olmadığını unutmayınız. Bu öğrencinin yalnız olmadığını, anlaşıldığını ve kendisine yardım edilmek istendiğini fark etmesini kolaylaştırır.
- İletişim sırasında öğrenci ile fiziksel mesafeyi iyi kullanınız. Çok yakın mesafe, bireyden 45 santimetreye kadar olan mesafedir ve günlük hayatta

samimi olmayan kişilerin çok yakın mesafeye girmesi, kişiyi huzursuz edebilir. Hastalık veya kriz durumlarında müdahale edebilmek için çok yakın mesafeye girmeniz gerekebilir. Normal durumlarda iletişim kurarken ise kişisel mesafeyi koruyunuz. Bireyden 165 santimetreye kadar olan kişisel mesafe, bireyin uygun gördüğü kişilerin girmesine izin verdiği alandır. Bireyden 360 santimetreye kadar olan mesafe ise, sosyal mesafedir. Bazı öğrenciler öğretim elemanı ile iletişim kurarken sosyal mesafeyi korumak isteyebilir. Bu durumlarda öğrencinin kişisel mesafesine girmeyiniz.

- İletişim sırasında öğrenciye saygılı davranınız. Saygı, bireye değer verildiğini gösterir ve öğrenciye çeşitli şekillerde gösterilebilir. Örneğin, öğrenciye verilen sözü tutmak, öğrenciye adı ile seslenmek, konuşmaya başlamadan önce “Konuşabilir miyiz?” veya “Konuşmak ister misin?” diye sormak, öğrenciye saygı duyulduğunu hissettirir.

Öğrenciyi dinlerken konuşmaya devam etmesini destekleyen söz ve davranışlarda bulununuz. Öğrenciyi dinlerken “evet, hı hı,” gibi sözel ifadeler ve başını sallama, gülümseme gibi bedensel mesajları kullanmanız, öğrencinin kendisiyle ilgilenildiğini fark etmesini sağlar. Duygularını açıklamasına olanak sağlayabilirsiniz. Açık uçlu sorular sorabilir, öğrencinin söylediklerini veya duygularını farklı bir cümleyle tekrar öğrenciye ifade edebilirsiniz. Bu tutum, öğrencinin duygularını rahat açıklamasına olanak sağlar, öğrenciye güven verir ve kendisine değer verildiğini hissettirir. Aşağıda bu durumu örnekleyen bir iletişim bulunmaktadır.

- Öğrenci: Çok çalıştım ama sınavım çok kötü geçti. Birçok sınavda benzer oluyor. Böyle giderse okulum uzayacak. Ne yapacağımı bilemiyorum.
Siz: Başarılı olmak için gösterdiğin çabanın karşılığını alamadığını düşünüyorsun. Okulu bitirme konusunda endişelisin.
- Öğrenci tehdit ediyor veya saldırgan davranışlar sergiliyorsa ona sınır koyun ve “Kendini kontrol etmekte zorluk yaşıyor gibisin, sakinleşince görüşelim” gibi ifadeyle öğrencinin sıkıntısını anladığınızı belirtiniz.
- Öğrencideki değişimleri ve gelişmeleri fark ediniz, başarılarını

onaylayınız. Örneğin, öğrencinize “Son zamanlarda derse katılımının arttığını görüyorum” veya “Başarılı olmak için çaba sarf ettiğinin farkındayım.” şeklinde yanıtlar verebilirsiniz.

Kaynaklar

- Akçamete, G. (2012). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (4.bs)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Ataman, A. (2009). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş (7.bs)*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, J. B. ve Nolen-Hoeksema, S. (2000). *Psikolojiye giriş (3. bs)*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Aydın İl Emniyet Müdürlüğü (2014). *Ruh sağlığı kavramı ve psikolojik bozukluklar*. Erişim Adresi: <http://www.aydin.pol.tr/Duyurular/Documents/RPDA.pdf>
- Cüceloğlu, D. (2007). *İnsan ve davranışı: Psikolojinin temel kavramları (7.bs)*. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Diken, H. İ. (2010). *Özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim (3.bs)*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kaplan, H. I. ve Sadock, B. J. (1998). *Birinci basamak psikiyatri el kitabı (2. bs)*. İstanbul: Turgut Yayıncılık.
- Karataş, F. ve Karataş-Güner, A. (2012). *Ruh sağlığı ve psikiyatri*. Ankara: Korza Yayıncılık.
- Kulaksızoğlu, I. B., Tükel, R., Üçok, A., Yargıç, İ. ve Yazıcı, O. (2009). *Psikiyatri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi.
- Kum, N. (1996). *Psikiyatri hemşireliği el kitabı*. İstanbul: Birlik Ofset.
- M.E.B. (2013). *Hasta ve yaşlı hizmetleri alanı: Hasta psikolojisi*. Erişim Adresi: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Hasta%20Psikolojisi.pdf M.E.B. (2013). *Hemşirelik: Ruh sağlığı ve hastalıklarına giriş*. Erişim adresi: <http://megep.meb.gov.tr>
- Özbay, H., Göka, E. ve Kılıç, E.Z. (1997). *Ruh sağlığı hastalıkları ve bakımı*. Ankara: Somgür Yayınları.
- Özgen, F. ve Aydın, H. (1999). Travma sonrası stres bozukluğu. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 2(1), 34-41.
- Öztürk, O. (2002). *Ruh sağlığı ve bozuklukları (9.bs)*. Ankara: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Soykan, A. (2001). *Psikiyatriye giriş el kitabı (1.bs)*. Ankara: Girişim Yayıncılık.
- Tükel, R. (2000). *Anksiyete bozuklukları (1.bs)*. Ankara: Çizgi Tıp Yayınevi.

BÖLÜM 11

DİKKAT EKSİKLİĞİ VE HİPERAKTİVİTESİ OLAN ÖĞRENCİLER

Zaman zaman birçoğumuz içinde bulunduğumuz duruma ya da ortama uygun olmayan davranışlar sergileriz. Yerimizde otururken sallanabilir, birisi konuşurken başka şeyler düşünebilir, birden sinirlenebilir, evden işe giderken telefonumuzu evde unutabilir ya da bir metin yazarken bazı hatalar yapabiliriz. Ancak yaşadığımız bu durumlar sürekli olmadığından bizim sosyal hayatımızı, okul hayatımızı ya da iş hayatımızı çok da etkilemez. Ancak Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu (DEHB) yaşayan bireyler bu gibi durumları hayatlarındaki birçok alanı (okul, iş, evlilik ve arkadaşlık gibi) etkileyecek boyutta daha sık ve şiddetli bir biçimde yaşayabilirler. Bu durumları bu kadar sık yaşayan çocuklarda DEHB'nin görülme sıklığının %3-7 arasında değiştiği, yaklaşık 2/3 oranında çocukluktan yetişkinliğe geçtiği ve yetişkinlikte de devam ettiği görülmektedir. O halde yükseköğrenime devam eden yetişkin DEHB olan bireylerle üniversite öğretim elemanlarının sınıflarda karşılaşma ihtimali her zaman olacaktır. Bu bölümde, böyle öğrencilerle karşılaşıldığında ne yapabiliriz? sorusunun yanıtını vermek için DEHB'nin ne anlama geldiği (tanım), nasıl sınıflandırıldığı, yetişkinlerde belirtilerinin neler olduğu, böyle bir öğrenci ile karşılaşıldığında eğitsel, fiziksel ve sosyal iletişime yönelik nasıl uyarlamalar yapılması gerektiği üzerinde durulacaktır.

Tanım

DEHB, dikkat dağınıklığı, aşırı hareketlilik ve dürtüsellik olarak kendini gösteren, bu belirtilerin en az altı ay ev, iş, sosyal ya da okul ortamlarının birkaçında gözlemlendiği ve yedi yaşından önce ortaya çıkan çoğu zaman bilişsel ve davranışsal belirtilerin eşlik ettiği bir bozukluk olarak tanımlanır.

Sınıflama

DEHB, Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fifth

Edition (DSM-V) de belirtildiği gibi **dikkat eksikliğinin baskın olduğu, hiperaktivite ve dürtüselliğin baskın olduğu** ve her ikisinin bir arada görüldüğü **karmaşık tip** olmak üzere üç ayrı tipte karşımıza çıkar.

Dikkat eksikliğinin baskın olduğu tip: Bu tipin gözlendiği bireyler bir etkinlik üzerinde uzun süre çalışamazlar, dışarıdan gelen uyarıların (gürültü, ışık, eşya vb.) etkisine açıklardır. Genellikle kendilerine söylenenleri dinlemiyor ya da işitmiyor izlenimi verirler. Yönergeleri yerine getirme, kurallara uyma ve öğretmenleri ya da diğer kişileri dinlemede güçlük yaşarlar. Ayrıntılara dikkat etmezler ve genelde unutkanlıklar, sıklıkla eşyalarını kaybederler ve başladıkları işleri tamamlamada sıkıntı yaşarlar.

Hiperaktivite ve dürtüselliğin baskın olduğu tip: Bu tipin gözlendiği bireyler sürekli hareket halindedir ve uzun süre yerinde oturmada güçlük yaşarlar. Yerlerinde otursalar bile elleri ayakları sürekli hareket halinde olan bireylerdir. Okullarda bu tür davranışlar problem davranış olarak ele alındığından öğretmenler ve arkadaşlarıyla sorunlar yaşanılması kaçınılmaz hale gelir. Ders zamanının büyük bir bölümünde böyle davranışlar sergilediklerinden müfredatı takip etmede sorunlar yaşar ve bu durum akademik performanslarının düşmesine sebep olur. Bu durum küçük çocuklarda aşırı hareketlilik, sürekli koşma ve tırmanma gibi kendini gösterirken daha yetişkin bireylerde huzursuzluk ve kıpır kıpır olma ile kendini gösterir. Bu tipin gözlendiği bireyler, hiperaktivite belirtisiyle beraber engellenmenin ortadan kalkma duygusunu (dürtüselliği) da beraber yaşarlar. Bu nedenle sürekli konuşur, düşünmeden cevaplar verir, dersi ya da konuşmaları yarıda keser, diğerlerinin yaptıklarına sürekli karşır ve akranları ile sorun yaşarlar.

Karmaşık tip: Dikkat eksikliği ile birlikte sürekli hareket halinde olma ve dürtüselliğin bir arada gözlendiği bir yetersizliktir. Bu nedenle karmaşık tipin gözlendiği bireyler iki alt tipin gösterdikleri özellikleri bir arada sergilerler. Furman (2005), DEHB tanısı alan bireylerde son yıllarda en yaygın gözlenen ve giderek artış gösteren bir durum olduğunu belirtmektedir.

DEHB'nin Yetişkinlikteki Belirtileri ve Özellikleri

Gençlik dönemi, kimliğin kazanıldığı, karşı cinsle ve arkadaşlarla ilişkilerin güçlendiği, hedeflerin belirlendiği, okul ve iş seçiminin yapıldığı zor bir dönemdir ve sorunların yaşanması kaçınılmazdır. Bu duruma bir de DEHB'nin eşlik ettiği düşünülürse bu sorunlar daha da artabilmektedir.

DEHB'nin çocuklukta görüldüğü belirtiler sınıflama başlığı altında verilmiştir. Bu belirtiler bazı çocuklarda yetişkinliğe geçtiklerinde kaybolurken bazılarında devam edebilmektedir. Bu nedenle yetişkinlikteki DEHB belirtileri, uzun yıllar boyunca çocuklukta belirtilerin bir uzantısı olarak kabul edilmiştir. Ancak Wender (1995), çocuklukta belirtilen tanı kriterlerinin yetişkinler için uygun olmadığını belirterek WURS (Wender Utah Rating Scale) isimli bir ölçek geliştirmiştir. Bu ölçekte yetişkinler için yedi tane ölçüt belirlemiştir. Bunlar: *Dikkatsizlik, hareketlilik, duygu durumlarında ani değişiklik, alınganlık-sinirlilik, stresle baş edememe, dürtüsellik ve düzensiz olmadır (organize olamama).*

Yetişkinlikte DEHB olup olmadığı araştırılan bireylerin çocukluk özgeçmişi mutlaka araştırılmalıdır. Bireyin çocukluğunda yakınında bulunan (anne-baba, büyükanne-dede gibi) kişilerle görüşülmeli ve çocuklukta DEHB'ye ilişkin bulguların olup olmadığı belirlenmelidir. Çünkü bu tanı koymada önemli bir göstergedir. Bu bireylerin çoğunda dışarıdan gelen uyarıcıya düşünmeden hızlı cevap verme, abartılı tepkiler, ani öfke, kendine zarar verme, planlama yapamama, sonuçlarını düşünmeden hareket etme, sürekli bir huzursuzluk hali ve sabırsızlık gibi belirtiler görülmektedir. DEHB olan bir gencin bu tür davranışsal özelliklerinden dolayı (dinleme, okuma, okuduğunu anlama, yazılı ifade becerilerinde ortaya çıkan) akademik zorluklar yaşaması kaçınılmazdır. DEHB olan yetişkinler, dikkatini yoğunlaştırması gereken işler (üniversite dersleri, iş toplantıları vb.) sırasında hayallere dalma ve fikirlerin zihninde sürekli dolanması sebebiyle dikkat dağınıklığı yaşarlar. Genelde yetişkin DEHB'liler sosyal ilişkilerinde zayıf olarak tanımlanırlar. Bunun devamı olarak kişilerde anksiyete ve depresyon

belirtileri daha sıklıkla gözlenir. Ayrıca bu durum yalnızlaşma ve elini eteğini hayattan çekme duygularını artırır.

Sonuç olarak çalışma grubu ilk yetişkinlik dönemindeki gençler olan üniversite öğretim elemanlarının çocuklukta başlayan ve bazı vakalarda yetişkinlikte de devam eden DEHB olan öğrencilerle karşılaşma olasılığı her zaman vardır. O halde öğretim elemanlarını böyle bir öğrenciyle karşılaştığında neler bekleyebilir? Yetişkin DEHB olan birey belki çocukluk döneminde olduğu kadar sınıf içinde gezmeyebilir. Ancak sınıf düzenini bozan birtakım davranışlar sergileyebilir. Bunlar:

- Oturduğu yerde de kıpır kıpır sürekli bir hareket halinde olabilir.
- Oturduğu yerde dersi dinlemek yerine cep telefonuyla oynayabilir.
- Anahtarlık ya da kalemi sıraya vurabilir, sürekli arkasına dönerek ya da yanındaki arkadaşına bir şeyler fısıldayabilir.
- Aniden ayağa kalkıp dışarı çıkabilir ya da olmayacak bir zamanda söz alıp dersle ilgisi olmayan konuşmalar yapabilir.
- Çevredeki uyaranlara açık olduğu için ders sırasında meydana gelen farklı bir durum kolayca dikkatinin dağılmasına yol açabilir ve tekrar derse dönmesi için yardım gerekebilir.
- Öğretmenin sorularına ya da öğretmenin ve arkadaşlarının yapmış olduğu herhangi bir yoruma düşünmeden hızlı bir şekilde tepkide bulunabilir.
- Çok sık olmamakla birlikte ani öfke krizleri yaşayabilir, kendine ve etrafındakilere zarar verebilir.
- Sürekli bir huzursuzluk hali vardır. Sırada bacaklarını sallama, titreme vb. davranışları sergileyebilir.

Sınıf düzenini bozma davranışlarının yanı sıra kendi eğitsel performansını yani akademik başarısını olumsuz yönde etkileyecek şu tür

davranış özelliklerine de sahip olabilir:

- Genellikle düzenli ve planlı ders çalışma alışkanlıkları yoktur.
- Ders dinleme, not tutma, planlama yapma gibi çalışma davranışları zayıftır.
- Ders sırasında öğretim elamanının yönergelerini takip etmede güçlükler yaşayabilir.
- Bir etkinlik ya da çalışmaya uzun süreli odaklanamazlar.
- Ders notlarını biraya getirme, sınıflama vb. gibi planlama becerileri zayıftır.

Öğrencilerin sergiledikleri bu davranışlarda ve sergilenme biçimlerinde bir öğrenciden diğerine farklılıklar olabileceğini hiçbir zaman unutmayınız. İzleyen bölümde bu tür davranışları sergileyen öğrenciler için yaşanan sorunları en aza indirgeyebilmeniz amacıyla fiziki, eğitsel ve sosyal etkileşime ilişkin genel anlamda önerilerde bulunulmuştur. Öğrencilerdeki bireysel farklılıklardan ötürü bir öğrenci için iyi olan bir uygulamanın bir diğeri için uygun olmayabileceğini dikkate alınız.

Uyarlamalar

Fiziki düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Öğretim ortamlarının (sınıf, laboratuvar, atölye vb.) fiziki şekli öğrencilerin dikkatlerini en az düzeyde dağıtacak şekilde düzenlenmelidir. Uygun düzenlenmiş bir ortam, öğrencilerin öğrenme süresinde yaşayacakları kaybı önemli ölçüde azaltır. Bu nedenle, çöp kutusu, askılar, öğretmen masası, bilgisayar, deney tüpleri, makineler, müzik aletleri vb. gibi sınıf içinde zorunlu bulunması gereken eşyaları dikkati en az dağıtacak şekilde konumlandırılmalı ve mümkün olduğu sürece yerlerini değiştirmemelisiniz.
- Ortamdaki ışığı, okumaya, öğretmenin tahta sunumunu ve projeksiyon

yansılarını görmeye uygun olacak şekilde ayarlamalısınız.

- DEHB olan bireyler daha öncede belirtildiği gibi dış uyarıcılara oldukça açık olduğundan dikkatleri çok kolay dağılabilir. Bu nedenle öğrencinin sınıfın arka sıralarında değil de ön sıralarda oturmasını sağlayacak bir oturma düzeni belirleyiniz. Ancak bunu sadece o öğrenci için yaparsanız öğrenci akranları tarafından farklı olarak algılanabilir. Bu nedenle yeni oturma düzeni sınıfta yer alan tüm öğrencileri kapsayacak şekilde planlanmalıdır.

Eğitsel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

DEHB'nin sağaltımına yönelik olarak tıbbi ve eğitsel olmak üzere iki yaklaşım bulunmaktadır. Tıbbi yaklaşımlar davranış bozukluklarını en aza indirmek amacıyla (gerekli gördüğü durumlar için) ilaçla tedavi önerir. Ancak ilaçla tedavi tek başına yeterli değildir. Bunun yanı sıra eğitsel yaklaşımlardan da mutlaka yararlanılmalıdır. DEHB olan bireyler için daha çok davranışçı ve bilişsel yaklaşıma dayalı eğitim modelleri ön plana çıkmaktadır. Bu başlık altında verilen öneriler bu modeller çerçevesinde oluşturulmuştur.

- Sınıfında DEHB öğrencisi olan bir öğretim elemanını en fazla uğraştıracak olan şey öğrencilerin daha önceden belirtilen türde sınıf düzenini bozan davranışlar sergiliyor olmalarıdır. Bu davranışlar disiplin sorunlarının çıkmasına neden olduğu için size böyle bir öğrenci sevimsiz ve itici gelebilir. Eğer sınıfta böyle bir öğrenciniz varsa bu tür durumlara karşı sabırlı ve esnek olmalısınız.
- Öğrencinin sınıf düzenini bozan davranışlarına ilişkin sözlü ya da işaretlerle yapılan uyarılar, davranışın o an için durmasına ama ilerleyen zamanda giderek daha da güçlü bir şekilde sergilenmesine yol açabilir. Bu davranışlarla ilgilenmek yerine öğrencinin sınıftaki olumlu davranışları ile ilgilenmek olumsuz davranışların azaltılmasında ve olumlu davranışların artırılmasında bir çözüm yolu olabilir.
- Öğrencilerinizin derste uymasını beklediğiniz kurallarınız mutlaka

vardır. Kurallar öğrencilere kısa ve yalın bir şekilde betimlenmelidir. Uzun kurallar listesinden kaçınılmalıdır. Özellikle dönemin ilk haftalarında öğrenciler kazanana kadar bu kuralları üst üste öğrencilere hatırlatınız. Ancak derste uyulması gereken kurallar, öğrencinin yapmaması gerekeni değil, yapması gerekeni belirten ifadelerle hatırlatılmalıdır (derse geç kalmayın yerine, derse zamanında gelin gibi). Hatta bu kurallar öğrencilere dönem başında yazılı olarak da verilebilir.

- Derse başlamadan sunulan konunun işlevselliği (neden öğrenmeleri gerektiği) ve sunum sırası hakkında öğrencileri bilgilendiriniz. Konuları gruplayarak ve bir sıraya sokarak sununuz. Gerekirse akış şemaları, şekiller vb. görsellerden yararlanabilirsiniz.

- Ders sırasında sunumla ilgili kümülatif (birikimli) tekrarlar yapmanız öğrencilerin konuyu daha iyi anlamalarını sağlayacaktır.

- Ders anlatırken öğrencinin yakınında bulunmaya özen gösteriniz ve ders sırasında öğrenciyi gözleyiniz. Böylelikle öğrencinin ders dinleme davranışını daha iyi kontrol edebilir ve dağıldığını hissettiğiniz anda parmak şaklatarak ya da cevaplayabileceği basit bir soru sorarak derse tekrar dönmesini sağlayabilirsiniz.

- Mümkünse birden fazla basamağı olan yönergeleri vermekten kaçınınız. İzlenecek basamakla ilgili yönergeleri kısa, tek tek ve açık söyleyiniz. Bir basamağı tamamlamadan diğerine geçmesine izin vermeyiniz. Eğer yapabiliyorsanız, izlenecek basamakları yazılı olarak ta verebilirsiniz. Aynı zamanda basamağı tamamlayabilmesi için hatırlatmalar yapabilir ya da cesaretlendirebilirsiniz.

- Duruma ve öğrencinin yaşına uygun olarak öğrencinin güçlü yanlarını sınıfta herkesin duyabileceği şekilde betimleyiniz. Bu öğrencinin olumlu davranışlarının artmasına neden olduğu kadar diğer öğrencilerinde olumlu çalışma davranışları geliştirmelerini sağlayacaktır.

- Dersin başından sonuna kadar aynı şekilde sunu yapmak öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasına neden olabilir. Bu nedenle sunumlar sırasında anlatılan konuların özelliğine göre sunum tekniklerini değiştirebilirsiniz. Düz anlatımla yaptığınız bir sunum şeklinden soru cevapla yapılan sunuma geçebilirsiniz. Derste bir tekniği nasıl uygulamaları gerektiğini anlatınız. Hemen arkasından sınıftan öğrencileri görevlendirip o tekniği uygulamaları için öğretmen ve öğrenci rolü yaptırabilirsiniz. Ya da hızlıca küçük gruplar oluşturup o tekniğin uygulama basamakları ile ilgili bir uygulama planı hazırlatabilirsiniz.
- Ders sırasında yapılacak olan sunum sırasına ilişkin bilgi vermek öğrencinin öğrenme etkinliklerine katılımını önemli derecede etkileyecektir. Dersin başında o günkü sununun başlıklarını sözlü verebileceğiniz gibi tablolaştırarak ya da yazılı metin şeklinde de verebilirsiniz.
- DEHB olan öğrencilerin akademik başarıyı artıran dersi dinleme, not tutma, verilen ödevleri tamamlama ve planlama yapma gibi çalışma davranışları zayıftır. Öğrencinin yardım almadan bu becerileri sergilemesi için kendini düzenleme stratejileri öğretebilirsiniz. Örneğin öğrenciye bir okuma ödevi verdiniz. Bir kendini kontrol listesi (Tablo 1'e bakınız) hazırlayabilirsiniz. Öğrenci ödevle ilgili yapılması gerekenleri sırasıyla yapıp yapmadığını bu kontrol listesine işaretleyebilir.
- Öğrencinin derste not tutması için ses kaydedici kullanmasına izin verebilirsiniz. Öğrencinin neyi, ne zaman ve nasıl yapacağını not ettiği bir not defteri ya da akıllı telefon ya da bilgisayar programı kullanmasını teşvik edebilirsiniz.
- Ders sırasında öğrenciye size yardımcı olması için sorumluluklar verebilirsiniz. (Öğrencilere fotokopileri dağıtmak, projeksiyonu ve bilgisayarı hazırlamak, ödevleri toplamak gibi)

Tablo 1. Okuma Kendini Kontrol Listesi

Bildirimler	Evet	Hayır
1. Bölümü okudum.		
2. Önemli yerlerin altını çizdim.		
3. Gerekli yerlerde notlar aldım.		
4. İlgili soruları yanıtladım.		
5. Anlamadığım bilgiyle ilgili öğretmene sormak üzere sorular hazırladım		
6. İkinci konuyu okudum.		

- Ders sırasında sözlü ya da sözsüz önemli ipuçları verebilirsiniz. Bu öğrencinin derse olan dikkatini artıracaktır (“Şimdi önemli bir konu geliyor”, “Bu basamağa dikkat edin” gibi sözlü; el çırpma, masaya vurma gibi sözsüz).

Sınav uygulamaları

- Dönem içinde yapılan ara sınav ve final sınavlarına hazırlanması için bir plan hazırlamasını isteyebilir ve bu planı inceleyerek önerilerde bulunabilirsiniz. Yine kendini düzenleme stratejilerinden yararlanmasını sağlayabilirsiniz.
- Sınav sırasında yanında bulundurması gereken araçları (kitap, cetvel, hesap makinesi vb.) mutlaka önceden hatırlatmalısınız. Mümkünse yazılı olarak vermeniz daha iyi olacaktır.
- Uzun süreli yapılan sınavlar öğrencinin başarısını düşürebilir. Kısa sürede daha çok ve daha işlevsel bilgiyi ölçen sınavlar yapabilirsiniz.

Sosyal etkileşime ilişkin öneriler

- DEHB olan öğrencilerin daha öncede belirtilen belirgin davranış

özelliklerinden ötürü zaman zaman sosyal ilişkilerde güçlük yaşadıkları da gözlenebilmektedir. Onlar akranlarından daha sesli, daha hızlı, daha hareketli ve sosyal değişiklikler konusunda daha isteklidirler. Bu davranışları genellikle çevresindeki diğer kişileri rahatsız eden ve onaylanmayan davranışlardır. Bu nedenle arkadaşlık kurmada sorunlar yaşayabilir ve yalnız kalabilirler. Örneğin bir grup ödevi yapılacaksa kimse onunla aynı grupta olmak istemeyebilir. Ya da yanına oturmak istemeyebilir. Eğer böyle durumları gözlediyseniz, sınıf arkadaşları ile olumlu ilişkiler kurması için yönlendirmeler yapabilirsiniz.

√ Sınıf içinde grupla bir çalışma ya da etkinlik yapılacaksa grup üyelerini siz belirleyebilirsiniz.

√ Üniversite bünyesinde yer alan öğrenci kulüplerine (öğrencinin ilgileri doğrultusunda) yönlendirebilirsiniz.

√ Sportif ya da sanatsal faaliyetlere yönlendirebilirsiniz.

√ Okuması için kişisel gelişimini artıracak dergi, kitap gibi zamanını nitelikli kullanacağı etkinlikler önerebilirsiniz.

• Bazen yaşadıkları yalnızlık duygusu öğrencilerin psikolojik sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir. Bu durumda kitabın 10. bölümü olan “Psikolojik Sağlık Sorunu Olan Öğrenciler Bölümü”nde yer verilen öneriler kısmından yararlanabilirsiniz.

Kaynaklar

Amerikan Psikiyatri Birliği (2014). Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal Elkitabı, Beşinci Baskı (DSM-V-TR). Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı’ndan çev. Köroğlu, E. Ankara: Hekimler Yayın Birliği.

Austin, V. L. (2012). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu. M. Özkes (Çev. Ed.). *Çocuk ve ergenlerde duygusal ve davranışsal bozukluklar* içinde (s.86-119). Ankara: Nobel Yayın.

Barkley R.A., Biederman J. (1997). Towards a broder definition of the age of onset criterion for attention deficit hyperactivity disorder. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 36,1204-1210.

doi: <https://doi.org/10.1097/00004583-199709000-00012>

- Fischer M, Barkley RA, Smallish L ve Fletcher K. (2006). Young adult follow up of hyperactive children: Adaptive functioning in major life activities. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45, 192- 202. doi: 10.1207/s15326942dn2701_5
- Faraone S.V., Biederman J., Spencer T. ve diğerleri (2000). Attention deficit hyperactivity disorder in adults: An overview. *Biological Psychiatry*, 48, 9- 20. doi: [https://doi.org/10.1016/S0006-3223\(00\)00889-1](https://doi.org/10.1016/S0006-3223(00)00889-1)
- Furman, L. (2005). What is attention-deficit hyperactivity disorder (ADHD)? *Journal of Child Neurology*, 20, 994-1002. doi: 10.1177/08830738050200121301
- Hardman, M., Drew, C., ve Egan, M. (2008). *Human exceptionality: Society, school, and family*. Boston: Allyn & Bacon.
- Hoftstra M.B., Van der Ende J. ve Verhulst F.C. (2000). Continuity and change of psychopathology from childhood into adulthood: A 14 year follow up study. *Journal of American Academy Child Adolesc Psychiatry*, 39, 850- 858.
- Macid, A. M. (2010). Öğrenme bozukluğu, dikkat eksikliği/hiperaktivite bozukluğu, duygu ve davranış bozukluğu. İ. H. Diken (Ed.). *İlköğretimde kaynaştırma* içinde (s.90-117). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Manuzza S. ve Klein R.G. (2000). Long term prognosis in attention deficit hyperactivity disorder. *Child Adolescent Psychiatry Clinics of North America*, 9, 711-726. doi: 10.1016/S1056-4993(18)30114-7
- Öktem, F. (2009). Dikkat eksikliği ve hiperaktivite güçlüğü olan çocukların eğitimi. G Akçamete (Ed.). *Genel eğitim okullarında özel gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim* içinde (s. 477-499). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Özmen, E.R. (2012). Öğretim ilkeleri ve öğretimsel uyarlamalar. A. Ataman (Ed.). *Temel eğitim ve öğretmenleri için kaynaştırma uygulamaları ve özel eğitim* içinde (s.177-210). Ankara: Vize Yayın.
- Özyürek, M. (2007). *Olumlu sınıf yönetimi. (2. bs)*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Scholazman, S.C. ve Scholazman, V.R. (2000). Chaos in the classroom: Looking at ADHD. *Educational Leadership*, 58(3), 28-33.
- Smith, D.D. (2007). *Introduction to special education: Making a difference*. Boston, MA: Pearson Allyn&Bacon.

- Şengül, C.B., Şengül, C., Telci, Ş. ve Dilbaz, N. (2004). Erken erişkinlikte tanı konan iki dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olgusu. *Klinik Psikiyatri*, 7, 51-56. Erişim adresi: https://www.journalagent.com/kpd/pdfs/KPD_7_1_51_56.pdf
- Torun, N.Y., Aytekin, Ö. ve Sütçügil, L. (2009). Dikkat eksikliği ve hiperaktivitenin yetişkinlikteki yansımaları. *Klinik Psikiyatri*, 12, 43-50.
- Turgay A (1998). Erişkinlerde dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu (DEHB): Sınıflandırma, tanı ve tedavi de yenilikler. Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu. *Ege Psikiyatri Sürekli Yayınları*, 459-494.
- Wender P.H. (1995). *ADHD: Attention deficit hyperactivity disorder in children and adults*. Oxford: Oxford University Press.
- Wender P.H, Wolf L.E., ve Wasserstein J. (2001). Adults with ADHD. An overview. *Annals New York Academy of Sciences*, 931, 1-16. Erişim adresi: <https://nyaspubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1749-6632.2001.tb05770.x>

BÖLÜM 12

ÖĞRENME GÜÇLÜĞÜ OLAN ÖĞRENCİLER

En yaygın olarak görülen özel gereksinim gruplarından biri olan öğrenme güçlüğü, çocukların anlaşılmaz ve çoğu zaman çelişkili davranışlarıyla kendini karakterize etmektedir. Öğretmenler tarafından sıklıkla zihinsel yetersizlikler ile karıştırılan öğrenme güçlüğüne sahip çocukların zekâ seviyeleri (IQ) normal ya da normalin üstünde bir seviyededir. Bu çocuklar normal veya normalden yüksek zihinsel performansa sahip olmalarına rağmen, sıklıkla okulun çok zor olduğunu düşünmektedirler. Zihinsel bir yetersizlikleri olmamasına rağmen, öğrenme güçlükleri teriminin ima ettiği gibi bu çocuklar, öğrenme konusunda hayat boyu devam eden zorluk yaşarlar ve genellikle okulda başarılı olmalarına yardımcı olmak için ek desteğe ihtiyaç duyarlar.

Tanım

Bir kavramın anlamının doğru bilinmesi, o kavramın doğru şekilde kullanılmasına ve öğretimsel planlamaların çerçevesinin hazırlanmasına hizmet etmektedir. Öğrenme güçlüğü terimi yerine sıklıkla, “özgül öğrenme bozukluğu/güçlüğü, disleksi, öğrenme yetersizliği, öğrenme bozukluğu” gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu kavramlar öğrenme güçlüğü ile ilişkili olsa da aynı anlama gelmemektedir. Öğrenme güçlüğü terimi, anlamayı veya dili -yazılı ya da sözlü- kullanmayı da içeren bir ya da daha fazla temel psikolojik süreçlerdeki bozukluk anlamına gelir. Bu bozukluk, dinlemede, düşünmede, konuşmada, yazmada, hecelemede ve matematik hesaplamalarındaki eksik becerilerle kendini göstermektedir. Diğer bir deyişle, kişinin zekâsının normal ya da normalin üstünde olmasına rağmen, yaşı, zekâsı ve verilen eğitim düzeyine göre beklenen düzeyde öğrenememesi öğrenme güçlüğü olarak tanımlanır. Öğrenme güçlüğü, öğrenmenin belirli alanlarında kendini gösteren nörolojik kökenli, gelişimsel bir bozukluktur.

Tanımlama ve Sınıflama

Öğrenme güçlüğünün nörolojik bir temeli olduğu varsayımı tartışılmaktadır, ancak bir öğrencinin öğrenme güçlüğü olup olmadığı konusunda karar vermeye çalışırken “nörolojik anormallikleri” kanıt olarak kullanmak öğretmenler için zor olmaktadır. Bu nedenle öğrenme güçlüğünü tanılamaya yönelik başka değişkenlerin kullanılması gerekmektedir. Öğrenme güçlüğünün varlığını belirlemek için zihinsel performans (IQ) ve başarı ve/veya yetenekler arasındaki tutarsızlığa bakmak gerekmektedir. Birçok öğrenci bu tutarsızlıklara bağlı olarak öğrenme güçlüğü tanısı almaktadır. Tutarsızlığı belirleyebilmek için IQ ve başarı/performans arasındaki farkın ölçülebilecek kadar açılması gerekmektedir. Bu durum çocuğun öğrenmede önemli oranda bir başarısızlık deneyimlemesiyle sonuçlanmaktadır.

Öğrenme güçlüğü tanısı, bireye uygulanan standartlaştırılmış testlerde, norm grubu ile karşılaştırıldığında ve ölçümlenen zekâ düzeyi ve aldığı eğitim göz önünde bulundurulduğunda, okuma, matematik ve yazılı anlatım becerilerinde ortalamanın altında olmasıyla konmaktadır. Öğrenme güçlüğü olan bireyin tanılanması ve değerlendirilmesi, dil ve konuşma terapisti, öğrenme güçlüğü ve okuma becerisi konusunda uzman öğretmen, odyolog, sınıf öğretmeni, nörolog, göz doktoru, psikolog ve psikiyatrist gibi multi-disipliner bir çalışma ile gerçekleştirilmektedir. Multi-disipliner ekibin yaptığı formal değerlendirmenin dışında ayrıca, öğrenme güçlüğü olan çocuğu değerlendirmede öğretmen ve ebeveyn gözlemleri, çocuğun sınıftaki ürünleri, çocuğun görme ve işitme becerileri, öğretmen görüşleri, davranış değerlendirme araçları ve doğrudan gözlem gibi değerlendirme süreçlerine de yer verilmektedir.

Öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilerin öğrenme özellikleri dikkate alındığında heterojen bir grup olduğu görülmektedir. Öğrenme güçlükleri, çocukların akademik ve dil becerilerindeki işlevsel güçlüklerine göre sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda öğrenme güçlüğü, disleksi (okuma güçlüğü), disgrafi (yazma güçlüğü), diskalkuli (hesaplama güçlüğü)

ve başka türlü adlandırılmayan öğrenme güçlüğü olarak dört başlıkta sınıflandırılmaktadır.

Disleksi, dil temelli bir öğrenme güçlüğü olan disleksi, bireylerin heceleme, yazma ve kelimeleri telaffuz etme gibi özel dil becerilerinde zorluk çekmesiyle sonuçlanan bir belirtiler kümesi olarak tanımlanmaktadır.

Disgrafi, bireyin yaşı itibarıyla, belirlenen zekâ seviyesi dikkate alındığında, akranlarına göre yazma becerilerinin beklenenin önemli derecede altında olması ile betimlenmektedir.

Diskalkuli, bireyin yaşı itibarıyla, belirlenen zekâ seviyesi dikkate alındığında, akranlarına göre matematik becerilerinin beklenenin önemli derecede altında olması ile açıklanmaktadır.

Başka türlü adlandırılmayan öğrenme güçlüğü, bireyin yaşı itibarıyla, belirlenen zekâ düzeyi ve aldığı eğitim göz önünde bulundurulduğunda, okul başarısını önemli ölçüde etkileyen her üç alandaki (okuma, yazma, matematik) sorunları kapsayan güçlük olarak açıklanmaktadır.

Uyarlamalar

Özel gereksinimli bireylerin eğitsel davranışlarını ve öğrenim süreçlerini desteklemek amacıyla tüm eğitim kademelerinde olduğu gibi yükseköğretimde de eğitsel, fiziksel ve sosyal uyarlamalarda bulunmak gerekmektedir. Yükseköğretimde özel gereksinimli çocukların eğitim ve sosyal yaşamı ile ilgili uyarlamaların ne şekilde yapılacağına ve bu uyarlamaların neleri kapsayacağına dair yasal ve yönetsel bir düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle bu kısımda önerilen uyarlama çalışmaları alan yazındaki referanslar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Unutulmamalıdır ki, yükseköğretimde, bu bireyler ile ilgili uyarlamaların yapılabilmesi akademik ve idari personelin inisiyatifindedir. Bu bağlamda yükseköğretimde eğitim alan özel gereksinimli çocuklar için yapılacak uyarlamaların öğrencilerin lehine sonuç oluşturması ve sorumlulukların belirlenmesi amacıyla yasal ve yönetsel düzenlemeler yapmaya gereksinim bulunmaktadır. Özel gereksinimli

öğrenciler ile ilgili eğitsel, fiziksel ve sosyal yönden uyarlamaların sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için üniversite genelinde hizmet alanlarının tamamında ihtiyaç analizlerinin yapılması gerekmektedir.

Fiziksel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Fiziksel düzenlemeler bağlamında, öğrenme güçlüğü olan öğrencilerin öğrenme süreçleri ile bilgi girdilerini olumsuz yönde etkileyen ses düzeyi gibi uyarılar bakımından fiziksel ortamın düzenlenmesi ve dersin takibini kolaylaştırmak amacıyla bu öğrencilerin ön sıralarda oturtulmalarının sağlanması gerekmektedir.
- Ayrıca, öğrenme güçlüğü olan öğrenciler için ders materyalleri bilginin organizasyonu (bilginin işlenmesi) için uygun renk ve görüntü ortamında sunulmalıdır.
- Özel gereksinimli bireyler için yapılan diğer fiziksel düzenlemeler öğrenme güçlüğü açısından pozitif yaşantılar oluşturacaktır. Takip ettikleri programın dersleri ve diğer öğrencilik hizmetleriyle ilgili kuralların ve işlemlerin açık ve sınırlarının belirgin olması, onların bu sürece uyum sağlamasını kolaylaştıracaktır.

Eğitsel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Öğrenme güçlüğüne sahip öğrenciler ile ilgili eğitsel uyarlamaları yapabilmek için, öğretim elemanlarının bu çocukların bilgi işleme modelini bilmeleri gerekmektedir. Öğrenme güçlüğüne sahip çocukların bilgi işleme süreçlerine bakıldığında, girdi ile ilgili işleme; işleme ile ilgili hafıza, sınıflandırma, ilişkilendirme, kıyaslama ve değerlendirme; çıktı ile ilgili olarak da konuşma, yazma ve sosyal etkileşim alanlarında güçlük yaşadıkları görülmektedir. Dolayısıyla öncelikli olarak bu alanları destekleyecek eğitsel uyarlamaların yapılması gerekmektedir. Bir öğrencinin öğrenme süreçlerindeki güçlüklerine, dinleme ve not alma gibi duyuşal bütünleştirmede yaşanan işlev bozukluğu örnek verilebilir, çünkü bu işlev, işitsel algı ve dokunma eylemlerini

birleştirmeyi gerektirmektedir.

- Bu bağlamda öğretim elemanları derslerinde duyuşal girdileri destekleyecek materyaller seçmeli ve video örnekleriyle etkili sunumlar yapmalıdır.
- Bu çocuklarda bilgiyi işlemede, birincil olarak düşünme etkilendiğinden, bilgiyi anlamlı bir şekilde organize etmeyle ilgili zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Öğretim elemanları derslerinde, bilginin işlenmesini kolaylaştıracak kavram haritaları, kavram ağları, kavram diyagramları gibi bilgiyi organize eden yapılar aracılığıyla sunumlarını desteklemelidir.
- Ayrıca bu çocuklara bilgiyi kısa süreli bellekten uzun süreli belleğe aktarmada yardımcı olmak amacıyla stratejiler öğretilir. Ders öncesinde konuya hazırlık amacıyla küçük bir beyin fırtınası yapılarak konunun tartışılması sağlanabilir.
- Büyük fikirler, kavrama dayalı öğrenme, üst-bilişsel stratejiler, öğrenme stratejileri ve çalışma becerilerinin desteklenmesi öğrenmeyi güçlendiren diğer unsurlar arasındadır. Bilginin işlenmesinde yaşanan sorunlar, öğrencinin davranışlarını, sosyal etkileşimlerini ve konuşmalarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Bu bağlamda öğretim elemanlarının öğrencilerin çıktıklarına dair geri bildirimde bulunmaları, öğrencilerin davranışlarını düzenlemelerine fırsat verebilir.
- Ayrıca öğretim elemanlarının öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilere karşı pozitif bir iletişim biçimi tercih etmeleri de bu öğrencileri eğitsel yaşantıları için motive edebilir.
- Öğretim elemanlarının dersler ile ilgili uyarlamaları yapabilmemesinin koşullarından biri de üniversite yönetimlerinin ders uyarlamalarını destekleyen gerekli araç-gereç ve teknolojik teçhizatın alınmasını sağlamasıdır. Öğrenme güçlüğüne sahip olan öğrencilerin öğrenme durumlarını destekleyen hizmetlere ve araçlara erişiminin kolay olması

da önemli konulardan bir diğeriştir.

- Bu öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesinde sınav süresinde (süreyi uzatma gibi), sınavda sorulan soruların niteliğinde (kavramsal ağırlık yerine açık ifadelerin kullanılması gibi) ve değerlendirme biçimlerinde (sözlü sınav gibi) uyarlamalar yapmak gerekebilir.
- Bilindiği gibi öğrenme güçlüğüne sahip bireylerin bir diğer özelliği de dikkat becerilerinin zayıf oluşudur. Bu nedenle, dikkat problemi, dürtüsellik, ataklar veya sağlık problemlerine bağlı olarak kişinin sınav içerisinde ara vermesi gerekiyorsa, bu aralar sınav süresine dâhil edilmemelidir.
- Son olarak öğretim elemanlarının uygun hızda, yapılandırılmış ve açık sunumlar yapmak, sık tekrarlara yer vermek, not tutma için yeterli zamanı tanımak gibi düzenlemelere gitmeleri önerilmektedir.
- Öğrenme güçlüğü olan bireylerin öğrenme olasılıklarını artırmak amacıyla, çok duyulu öğretim yaklaşımlarının benimsenmesi ve bu bağlamda farklı uyaranları içeren ve birden çok duyuya hitap eden eğitim ortamları önerilmektedir.

Sosyal etkileşime ilişkin uyarlamalar

- Öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilerin dil ve konuşma becerilerindeki güçlük ve akademik başarılarındaki yetersizlik, onların akranlarıyla birlikte etkili iletişim kurmalarını engellemekle birlikte sosyal uyumunu da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle öğrenme güçlüğüne sahip öğrencilerin sosyal etkileşimlerini güçlendirmeye yönelik grup çalışmaları planlanabilir.
- Öğrencilerin birlikte çalışma becerileri desteklenerek etkinlikler ve projeler planlanabilir ve yürütülebilir.
- Öğrenme güçlüğü gösteren öğrencilerin yetenekleri çerçevesinde üniversitenin sportif, müzikal ve sanatsal çalışmalarına yönlendirilmesi

sağlanabilir.

- Bu öğrencilerin öğrenci kulüplerinde etkin rol almaları teşvik edilebilir.

Kaynaklar

Kirk S., Gallagher, J. ve Coleman, M. R. (2017). *Educating exceptional children (14th ed.)*. (S. Rakap ve S. Kalkan, Çev.Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Orjinal basım 2015).

Melekoğlu, M. A. ve Sak, U. (Ed.). (2017). *Öğrenme güçlüğü ve özel yetenek*. Ankara: Pegem Akademi.

BÖLÜM 13

OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN ÖĞRENCİLER

Otizm, sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde hayat boyu devam eden ve bireyin davranışlarını olumsuz yönde etkileyen gelişimsel yetersizlik olarak görülmektedir. Yayınlığı (1/68 kişi) dünya genelinde hızlı bir şekilde artan otizmin kendine özgü, sınırlı ilgi, tekrarlanan davranışlar, taklit ve ortak dikkat becerilerindeki zayıflık, tekrarlayıcı davranışlar, mutizm (hiç konuşmama), algısal tutarsızlıklar, konuşmaları tekrarlama-yankılı konuşma (ekolali) ve bağlamına uygun olmayan davranışlar gibi bir takım karakteristik özellikleri bulunmaktadır.

Tanım

Otizm, genellikle üç yaşından önce ortaya çıkan ve ömür boyu süren, bireyin sosyal ilişki ve iletişim becerilerini olumsuz yönde etkileyen, sınırlı ilgi ve tekrarlanan davranışlara neden olan gelişimsel bir özel gereksinim türüdür.

Tanımlama ve Sınıflama

Otizmlı bireylerin tanılanması tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de klinik ortamlarda nöroloji uzmanları veya psikiyatristler tarafından DSM-V kriterleri dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir. DSM- IV'te otizm spektrum bozuklukları şemsiyesi altında beş temel bozukluk (Otizm, Asperger Sendromu, Çocukluk Dezentegratif Bozukluğu, Rett Sendromu ve Başka Türü Adlandırılmayan Yaygın Gelişimsel Bozukluk) yer alırken DSM-V ile birlikte bu beş bozukluğa sahip olan ve sosyalleşme, iletişim ve davranışlar bağlamında benzer özellikler gösteren çocuklara otizm spektrum bozukluğu tanısı konulmaya başlamıştır.

Uyarlamalar

Otizm spektrum bozukluğuna sahip çocuklar arasından genellikle yüksek işleve sahip olanlar üniversite eğitimlerine devam edebilmektedirler.

Her ne kadar yüksek işleve sahip olsalar da otizmin birçok karakteristik özelliğini taşıdıklarından, bu öğrenciler öğrenme ve sosyal yaşantılarıyla ilgili olarak çeşitli uyarlamalara gereksinim duymaktadır. Otizmliler, sosyal ilişkilerde güçlük, iletişim becerilerinde zorluk ve sınırlı ilgi, yineleyici ve rutin davranışları olmak üzere üç temel özelliği bulunmaktadır. Uyarlamalar bu üç temel özellikte birlikte otizmlilerle bilgileri işleme süreçlerini dikkate alınarak yapılmalıdır.

Fiziksel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

- Otizmliler normal gelişim gösteren bireyler ile kıyaslandıklarında algılama ve uygun tepkiler göstermede güçlükler yaşamaktadır. Bu nedenle otizmlilerle hizmet aldığı öğrenci işleri, yemekhane, yurt ve diğer sosyal alanlarda, bu öğrencilerin doğru tepkilerde bulunmasını kolaylaştırmak için yönlendirici görsellerin ya da levhaların olması gerekmektedir.
- Otizmlilerle öğrencilerin kampüs içi ulaşımının sağlanmasını kolaylaştırmaya yönelik, kampüsün belirli yerlerine kiosklar (bilgilendirme amaçlı kullanılan ekranlar) ya da görsel uyarılar ile erişimini artıracak ipuçları yerleştirilebilir.
- Kampüs içinde birimlere ve sosyal alanlara erişim sağlamak amacıyla yerleştirilen yön levhalarında görsellere yer verilebilir.

Eğitsel düzenlemelere ilişkin uyarlamalar

Yükseköğrenime devam eden otizmliler için eğitsel uyarlamaları planlamadan önce öğrencinin özelliklerini bilmek ve otizmin hangi karakteristik özelliklerini taşıdığını belirlemek gerekmektedir. Otizmlilerle bilgileri işleme süreçlerinde (girdi, işleme ve çıktı) önemli güçlükler yaşadığı bilinmektedir. Otizmlilerle duyusal uyarılara aşırı duyarlılık gösterirler. Duyusal uyarılara aşırı hassasiyet görme ve işitme ile ilgili bilgi girdi süreçlerinde güçlük yaşamalarına neden olmaktadır. Bu nedenle;

- Öğretim elemanları öncelikle, işitme ve görme ile ilgili olarak duyuasal hassasiyete neden olan ve algısal tutarsızlık oluşturan durumları kontrol altına almalıdırlar.
- Bilgi işlemeyi dolayısıyla öğrenmeyi kolaylaştıracak kavram diyagramları, kavram haritaları, üst bilişsel strateji öğretimi gibi bilgiyi organize eden yapılar kullanılarak öğrenme durumları desteklenmelidir.
- Özellikle bilgi işleme sürecinde muhakeme yapma ve bilginin değerlendirilmesi konusunda desteklenmeli ve öğrenciye geri bildirimlerde bulunulmalıdır.
- Ayrıca yüksek işleve sahip otizmlili bireylerin özel yetenekleri ve ilgi alanları çerçevesinde zenginleştirmeler yapılarak öğrenme süreçleri desteklenmelidir.
- Ders sunumlarında otizmlili bireylerin öğrenmelerini desteklemek amacıyla yardımcı teknoloji araçlarına yer verilmeli ve otizmlili bireylerin yardımcı teknoloji araçlarını kullanmalarına izin verilmelidir.
- Otizmlili bireylerin çoğu zaman günlük dilde kullanılan atasözlerini, deyimleri ve mecazları anlamadıkları ve bu kullanımlara uygun tepkiler vermekte güçlükler yaşadıkları unutulmamalıdır. Bu nedenle gerek öğretim elemanlarının derslerde gerekse akranlarının sosyal ilişkilerde ve etkileşimde mecaz ve deyim gibi anlamayı zorlaştıracak ifadeleri kullanmamaları yönünde çaba göstermeleri önemlidir.
- Dersliklerde ve sosyal ortamlarda bu öğrencilerin katılımlarını destekleyici rutinlerin oluşturulması öğrencinin uyumu için yararlı olacaktır.

Sosyal etkileşime ilişkin uyarlamalar

Otizmlili öğrencilerin sosyal etkileşim ve iletişim becerilerinde önemli sınırlıklar olduğundan, akranları ve diğer sosyal çevresiyle uyumunu ve etkileşimini artırıcı sosyal destekler sunulmalıdır. Otizmlili bireylere sunulan

sosyal destekler, bu öğrencilerin etkinliklere ve diğer sosyal ortamlara katılımlarını, uyumlarını ve motivasyonlarını artırabilir. Bu nedenle;

- Öğretim elemanlarının bireylerde duygusal olarak hassasiyet oluşturacak davranışlarda ya da sözel ifadelerde bulunmamaları gerekmektedir.
- Diğer öğrencilerin de bu tarz davranışlarda bulunmasını engelleyecek ya da biçimlendirecek girişimler öğretim elemanları tarafından gerçekleştirilmelidir.
- Uygun sosyal ve duygusal tepkilerin ortaya çıkması amacıyla, otizmli öğrencileri, buldukları ortamda rahatsız edecek uyaranların kontrol altına alınması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Rakap, S. (Ed.). (2017). *Türkiye’de otizm spektrum bozukluğu ve özel eğitim*. İstanbul: Tohum Otizm Vakfı.
- Kirk S., Gallagher J. ve Coleman M. R. (2017). *Educating exceptional children (14th ed.)*. (S. Rakap ve S. Kalkan Çev.Ed.). Ankara: Nobel Yayıncılık. (Orjinal Basım 2015)
- Cavkaytar, A. (Ed.). (2016). *Otizm spektrum bozukluğu*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

BÖLÜM 14

BAŞVURU KAYNAKLARI VE YÖNLENDİRME

Akdeniz Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi

Akdeniz Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi (AÜEÖB), özel gereksinimli öğrencilerin idari, fiziksel, barınma ihtiyaçları ile sosyal ve akademik alanlarla ilgili ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu ihtiyaçların karşılanması için yapılması gerekenleri belirleyip, yapılacak çalışmaları planlamak, uygulamak, geliştirmek ve yapılan çalışmaların sonuçlarını değerlendirmek üzere kurulmuş Rektöre bağlı bir birimdir. AÜEÖB ilk olarak 2009 yılında, Sağlık Kültür Spor Daire Başkanlığı bünyesinde faaliyetine başlamış, 2016 yılına kadar özel gereksinimli öğrencilerimize bu yapıyla hizmet vermiştir. 2016 yılı başında yeniden yapılanma ile doğrudan Rektörlüğe bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir. AÜEÖB, Ana Ofis ve Yardımcı Teknolojiler Birimi olmak üzere iki alt birimden oluşmaktadır. Ana ofiste bir idari personel ve bir kısmi zamanlı öğrenci tarafından başvuru, kayıt vb. idari işler yürütülmektedir. Yardımcı Teknolojiler Birimi'nde ise özellikle görmeyen ve az gören öğrencilerimizin basılı kaynaklara dijital olarak ulaşabilmelerini sağlamak üzere kitap tarama, öğrencilere körcül teknolojileri kullanma becerisi kazandırma, ders notlarının dijital formata dönüştürülmesi gibi hizmetler birim çalışanı ve kısmi zamanlı bir öğrenci tarafından gönüllülerimizin de desteği ile verilmektedir.

AÜEÖB'nin hizmetleri arasında, özel gereksinimli öğrencilerimizin daha erişilebilir ve eşit koşullarda eğitim almalarını sağlamak üzere;

- özel gereksinimli öğrencilerin akademik olarak desteklenmesine yönelik uygulamaların planlanması ve uygulanması, (Bireysel Uyarılma Mektubu hazırlama, gönüllü öğrencilerden oluşan akran desteği hizmetleri vb.)
- üniversitemiz akademik ve idari personeline yönelik bilgilendirme, rehberlik, vb. hizmetler,

- farkındalık geliştirme, bilgilendirme amaçlı etkinliklerin düzenlenmesi, görme engelli, az gören ve okuma güçlüğü çeken bireyler için, elektronik doküman oluşturma ve sağlama hizmetleri,
  - konu ile ilgili üniversitemizdeki yasal düzenlemelerin hazırlanması,
  - kampüs içinde binaların ulaşılabilir duruma getirilmesi ile ilgili tespit hizmetlerini planlama,
  - kampüs içi dijital harita ve navigasyon hizmetleri,
  - yardımcı destek teknolojileri eğitim hizmetleri (yüz yüze ve uzaktan eğitimle),
  - yardımcı destek teknolojileri ve erişilebilir kütüphane oluşturulması hakkında rehberlik ve bilgilendirme hizmetleri,
- gibi hizmetler sunmaktadır.

Akdeniz Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi Yönergesi

Akdeniz Üniversitesi Engelli Öğrenci Birimi Yönergesi, Üniversitemiz Senatosunun 09.11.2016 tarih ve 20/151 sayılı kararıyla yürürlüğe girmiş olup, yönergeye AÜEÖB web sayfasından ya da <http://yazi.akdeniz.edu.tr/retorluk-ust-yonetim/> sayfasında yer alan Yönetmelik ve Yönergeler listesinden ulaşılabilir. Yönergede ifade edildiği üzere AÜEÖB yönetim kurulu, sorumlu Rektör Yardımcısı başkanlığında, Birim Koordinatörü, Öğrenci İşleri Daire Başkanı, Sağlık Kültür ve Spor Daire Başkanı ile Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanı ile Engelli Öğrenci Danışmanları arasından Rektör tarafından görevlendirilen üç üye ve Engelli Öğrenci Temsilcisinin katılımıyla dokuz üyeden oluşmaktadır.

Yönerge gereği birimin işleyişi, sorumlu Rektör Yardımcısı başkanlığında yürütülmektedir. Birimin çalışmalarının koordinasyonunu sağlamak üzere, Rektör tarafından AÜEÖB Koordinatörü görevlendirilir. Koordinatör, birimin bağlı olduğu Rektör Yardımcısına karşı sorumludur.

Üniversitedeki engelli öğrencileri temsilen, öğrencilerin kendi aralarından iki yıl süre ile Engelli Öğrenci Temsilcisi seçilir. Temsilci, Birim yönetim kurulu toplantılarına oy hakkı olmaksızın katılır.

Yönerge gereği, üniversitenin tüm akademik birimleri yönetim kurullarınca (fakülte, enstitü, yüksekokul, meslek yüksekokulu ve Rektörlüğe bağlı bölüm başkanlıkları), Engelli Öğrenci Danışmanı görevlendirilir. Engelli Öğrenci Danışmanı, çalıştığı akademik birimdeki özel gereksinimli öğrencilerin istek ve önerilerini tespit eder, gerekli danışmanlık hizmetini verir, öğrencilerin sorunlarını takip eder ve çözmek için gereken çalışmaları yapar. Üniversitemiz akademik birimlerince görevlendirilmiş olan Engelli Öğrenci Danışmanlarının listesine AÜEÖB web sayfasından ulaşabilirsiniz.

Akdeniz Üniversitesi Ders İşlemleri, Sınav ve Başarı Değerlendirme Yönergesi

Akdeniz Üniversitesi Ders İşlemleri, Sınav ve Başarı Değerlendirme Yönergesi, üniversitede öğrenim gören tüm öğrencilerin ders işlemleri, sınav ve başarı değerlendirmeye ilişkin usul ve esasları düzenlemek üzere 11.01.2017 tarih ve 01/05 sayılı Senato Kararı ile yayınlanmıştır. Yönerge üniversitemizde öğrenim gören tüm öğrenciler için düzenlenmiş olup, özel gereksinimli öğrenciler için gerekli hususları da ayrıca bir bölüm olarak içermektedir.

Yönergede öğretim elemanları açısından, engelli öğrencinin, dersin amaçlarını akranlarıyla eş değer düzeyde kazanabilmesini sağlamak üzere, engelin doğasından kaynaklanan sınırlılıkların en aza indirilmesi için gerekli önlemleri alması; eğitim ortamı, yöntemi, materyaller gibi öğrenmeyi etkileyen faktörlere ilişkin gerekli düzenleme ve uyarlamaları Engelli Öğrenci Birimi'nin önerilerini dikkate alarak yapması gerektiği ifade edilmektedir.

Bireysel uyarlama mektubu

Bir dersi ya da bir programı daha erişilebilir kılmak için, öğrencilerin ihtiyaçlarına ve yetilerine dayanarak makul uyarlamalar yapmak

gerekebilir. Bireysel uyarlama mektubu (BUM), ihtiyaç duyan öğrencilerin, gereksinimlerine göre ders ve sınav uygulamalarında yapılabilecek akademik uyarlamaları içeren bir formdur. Özel gereksinimli öğrenci yarıyıl başında dersin öğretim elemanıya görüşür. Dersin gereklilikleri, ödevleri ve sınavları hakkında öğretim elemanından bilgi alır ve dersi başarması için ihtiyaç duyduğu hususlar konusunda bilgi verir. Öğrenci BUM doldurmak üzere Engelli Öğrenci Birimi'ne başvurur. BUM 3 nüsha hazırlanır ve öğretim elemanı, AÜEÖB koordinatörü ve öğrenci tarafından imzalanır ve her birinde bir nüshası saklanmak üzere kalır. Yönergede yer bulan ilgili maddeye istinaden ilk kez 2017-2018 eğitim-öğretim yılında BUM uygulamasına başlanmıştır.

Muafiyet

Engelli öğrenciyi, engeli nedeniyle katılması mümkün olmayan dersler, uygulamalar, birim içi ve birim dışı çalışmalardan muaf tutmak yerine öncelikle, dersin gerekliliklerini, ölçme yöntemlerini öğrencinin gereksinimine göre uyarlamak yoluna gidilir. Uyarlama konusunda AÜEÖB'den gerek görülürse bilgi alınabilir. Uyarlamanın mümkün olamadığı durumlarda ise birim yönetim kurulu kararı ile öğrencinin akranlarıyla eş değer yeterlilikte mezun olma imkânını verecek eşdeğer bir kuramsal ders, uygulama ya da çalışma verilir. Eşdeğer ders yok ise alternatif bir dersin verilmesi bölüm kurulunun önerisi birim yönetim kurulunun kararı ile sağlanır. Bu süreçte hedef özel gereksinimli öğrencilerin akranlarıyla asgari düzeyde aynı yeterliklerle mezun olmalarını sağlamaktır.

Sınav Uygulamaları.

Engelli öğrencinin ölçme ve değerlendirmeye tabi tutulmasında, öğrencinin talebi doğrultusunda, engelin doğasından kaynaklanan sınırlılıkların gerektirdiği koşulları taşıyan mekânda ve refakatçi öğretim elemanı ile sınava girmesi ayrıca gerekli diğer tedbirlerin alınması ve düzenlemelerin yapılması sağlanır.

Gerekli tedbirler ve düzenlemeler, üniversitenin mevcut olanakları kullanılarak;

a) Engelli öğrencinin sınavlara engeline uygun yardımcı araçlarla girmesi ve sınavlarda ek süre almasının sağlanması,

b) Sınav ve ders içeriklerinin engel durumuna uygun şekilde erişilebilir formatta sunulması,

c) Görme engelli öğrenciler için ders ve sınav materyallerinin yardımcı destek teknolojileriyle uyumlu formatta (pdf, doc, ppt, docx,pptx, html) sunulması ve talebi doğrultusunda sınav uygulamalarının okutman, araştırma görevlisi veya idari bir personel gözetiminde gerektiğinde görme engelliler salonunda sınav yapılması,

ç) Az görenler için A3 kağıda büyük punto dokümanlar hazırlanması,

d) Fiziken ulaşılabilir bir ortamda sınav uygulamalarının gerçekleştirilmesi,

e) Yazı yazmada güçlüğü olan öğrencilerin bilgisayar ile sınav yapılması ya da sözlü sınava alınması,

f) Öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu olan öğrencilerin sınavlarına sessiz ve dikkat dağıtıcı unsurların olmadığı ortamlarda girmelerinin sağlanması ve gerektiğinde sözlü sınava tabi tutulması gibi şekillerde yapılır.

Dolayısıyla öğretim elemanlarının ve idari personelin kitabın farklı bölümlerinde yetersizlik grupları için aktarılan uyarlamaların bir kısmının, Akdeniz Üniversitesi Ders İşlemleri, Sınav ve Başarı Değerlendirme Yönergesi'nde yer aldığı görülmektedir. Yapılacak her türlü düzenlemenin, uyarlamanın ya da işlemin, bir zorunluluktan öte özel gereksinimli öğrenciler için hak temelli yaklaşımın gereği olduğunun akılda tutulması gerekmektedir.

Özel Gereksinimli Öğrenciyi Yönlendirme

İlk kayıt sırasında

Özel gereksinimli öğrenci, üniversite sınavına başvuru aşamasında özel gereksinimini belgeleriyle birlikte sunması durumunda, öğrencinin özel gereksinimli olduğu sisteme kaydedilmekte ve kazandığı üniversiteye de bu bilgiler iletilmektedir. Dolayısıyla öğrenci kayıt hakkı kazandığı bölüme gittiğinde ilgili idari personelin de bilgisi olmaktadır. Her ne kadar bu bilgi iletilse de, kayıt için gelen tüm öğrencilere, herhangi bir engel durumlarının olup olmadığının sorulması, yine de yararlı olacaktır. Öğrencinin özel gereksinimli olduğu anlaşıldıktan sonra ilgili akademik birime kayıt işlemi yapılmalı ve ardından mutlaka Engelli Öğrenci Birimine gitmesi için yönlendirilmelidir. Kayıt işlemi sırasında iletişim güçlüğü yaşayan bir öğrenci (örn. işaret dili kullanan) ile iletişimde güçlük çekilmesi durumunda işaret dili desteği sağlama konusunda AÜEÖB'ye danışabilirsiniz.

Öğrenim devam ederken

Öğrenimi devam ederken herhangi bir sorunla karşılaşıldığında, öğrencinin ilk olarak kayıtlı olduğu akademik birimdeki Engelli Öğrenci Danışmanına ulaşması ve sorununu iletmesi gereklidir. Sorunun özelliğine göre akademik birimi ilgilendiren bir sorunsu öğrencinin sınıf danışmanı, akademik birim yetkilileri ile görüşülerek sorun öncelikle akademik birim içinde çözülmeye çalışılmalıdır. Akademik birim içinde çözülemeyen durumlarda öğrenci AÜEÖB ile iletişime geçerek bilgi, rehberlik ve/veya yönlendirme talebinizi iletebilirsiniz.

Akdeniz Üniversitesinde Öğrenim Gören Özel Gereksinimli

Öğrenciler İçin İş Akışı

► Öğrenci e-devlet sisteminden ya da bizzat kazandığı akademik birime gelerek üniversite kaydını yapar

► Akademik birim öğrenci işleri bizzat gelerek kayıt olan öğrenciye, Engelli Öğrenci Danışmanı hakkında bilgi verir ve kendisiyle tanışmasını sağlar. Aynı zamanda öğrenciyi AÜEÖB'ne yönlendirir.

► AÜEÖB'ne gelen öğrenci henüz doldurmamışsa birim web sayfasında yer alan Engelli Öğrenci Başvuru Formu'nu doldurur. Formun çıktısı alınır ve öğrenci tarafından imzalanıp ilgili kayıt dosyasına kaldırılır. Öğrenciye ders kayıtları, uyarılama talepleri, barınma talepleri, Engelli Öğrenci Danışma bilgisi, burs imkanları, Akdeniz Üniversitesinin sağladığı diğer hizmetler konusunda bilgilendirme yapılır.

► Öğrenci, her ders döneminde ekle-sil haftasında gereksinim duyduğu her ders için ayrı olmak üzere Bireysel Uyarılama Mektubu'nu AÜEÖB yetkilisiyle birlikte doldurur. Formları kendisi ve AÜEÖB koordinatörü imzaladıktan sonra dersin öğretim elemanına da imzalatır. Bir nüsha dersin öğretim elamında, bir nüsha kendisinde kalır, birini de AÜEÖB 'ne teslim eder.

► Dönem içinde, oluşan sorunlar ilgili birim ve kişilerle işbirliği yapılarak AÜEÖB 'nce çözülmeye çalışılır.

Sıkça Sorulan Sorular

Dersimde özel gereksinimli bir öğrenci olduğunu öğrendim. Ne yapmalıyım?

Öğrenci, dersin gerekleriyle ve dersi daha iyi takip edebilmesi için gerekenlerle ilgili olarak aldığı dersin öğretim elemanına her zaman ulaşabilmelidir. Bu konuda tüm öğretim elemanlarımızdan destek beklemekteyiz. Girdiğiniz tüm sınıflarda, ilk hafta ilk derste özel gereksinimleri olan öğrencilerin sizinle iletişime geçmesini yazılı ve sözlü olarak iletmelisiniz. Bu durumda öğrencilerin size ulaşması daha kolay olacaktır. Öğrenci siz bu duyuruyu yaptıktan sonra size ulaştığında, kendisiyle tanışmalı, yetersizliğinin ne tür bir yetersizlik olduğu, ne tür sınırlılıklar taşıdığı gibi bilgileri kendisinden almalısınız. Ayrıca bu kılavuzun ilgili bölümünü okuyarak da bilgi edinmeniz yararlı olacaktır. Öğrenciyle görüşükten sonra dersi takip edebilmesi, hedeflerini gerçekleştirebilmesi için uyarlamalara ihtiyaç duyacağını bildirirse ya da siz bunun olması gerektiğine kanaat getirirseniz öğrenciyi AÜEÖB'ye yönlendirmeniz yeterli olacaktır. Öğrenci size talep ettiği uyarlamaları işaretlediği mektubu incelemeniz ve onaylamanız için getirecektir. Öğrenci için yapılabilecek ortam, program, öğretim ve sosyal uyarlamalara ilişkin bu kitabın ilgili bölümlerinde yer alan açıklamaları okumalısınız.

Öğrencim dersten muaf olmak istiyor. Ne yapmalıyım?

Öğrencilerin muafiyet taleplerini, öğrenim gördükleri akademik birimin yönetimine gerekçeli şekilde dilekçe ile iletmeleri gereklidir. Akdeniz Üniversitesi Ders İşlemleri, Sınav ve Başarı Değerlendirme Yönergesi gereğince, öğrencinin dersten hemen muaf edilmesi yaklaşımı yerine, öncelikle dersin öğretim elemanı ile görüşülerek dersin gereklerini uyarlama yoluna gidilmesi gereklidir. Verilen dersin tüm gereklerinin, materyallerinin, ödevlerinin ve sınavlarının, bu kitabın önceki bölümlerinde anlatıldığı şekilde öğretim elemanı tarafından, öğrencinin özel gereksinimine göre uyarlanmış olması durumunda, öğrenci büyük ihtimalle muafiyet talebinde bulunmayacaktır. Burada genel ilke, muafiyet yerine akranlarıyla aynı yeterlilikle mezun olmasını sağlamaktır. Bunun için öncelikle uyarlama, olmuyorsa eşdeğer ders verilmesi o da mümkün değilse eşit kredide başka ders verilmesi yollarına gidilmelidir.

Ders kaydı, derse devam, harç yatırma, vb. öğrenci işleri gibi konularda engelli öğrenciler için kim/kimler sorumludur?

Öğrencilerin ders kaydı, harç yatırma, para iadesi, vb. bireysel taleplerini öncelikle akademik birim öğrenci işleri personeli; birimde görevli bölüm elemanlarından sınıfına atanmış olan sınıf danışmanı ve birim yönetim kurulunca görevlendirilmiş Engelli Öğrenci Danışmanı ile görüşerek çözmesi,

çözölemeyen durumlarda AÜEÖB'ye öğrencinin başvurmasının sağlanması gereklidir. AÜEÖB ekibi, bu tür konularda her zaman bilgi vermeye ve yol göstermeye hazırdır.

Öğrenci engelli olduğunu söylüyor ancak görünürde bir sorunu yok gibi. Ne yapmalıyım?

Kılavuzun önceki bölümlerinde bahsedilen bazı yetersizlik türleri görünür olmayabilir (örn. şeker, epilepsi gibi bazı kronik rahatsızlıkları olanlar; işitme cihazı farkedilmeyen işitme kaybı olanlar). Ancak bu yetersizlik öğrenciye yaşam kalitesini, öğrenme özelliklerini ya da iletişimini olumsuz etkileyen bazı güçlükler yaşatabilir. O nedenle öğrenciye hemen bir tepkide bulunmadan önce kendisinden resmi belge talep edebilir ya da AÜEÖB'den bilgi talep edebilirsiniz.

Akdeniz Üniversitesinde özel gereksinimli öğrenciler için ne tür kolaylıklar sağlanıyor?

Akdeniz Üniversitesinde özel gereksinimli öğrenciler başvurmaları durumunda yemekhaneden öğle yemeklerini ücretsiz alabilmekte; spor tesislerinden indirimli yararlanabilmekte; talep etmeleri durumunda gönüllü işaret dili çevirmeni desteği verilmekte; kampüs içi ring araçları ile ücretsiz ve engelsiz şekilde kampüs içinde dolaşım sağlanabilmekte; kütüphane kaynaklarına engelsiz erişim sağlanabilmekte; kampüs içi navigasyon sistemi ile bağımsız dolaşım yapabilmektedir.

Makul uyarılama ne demektir?

Özel gereksinimli kişinin özel gereksinimi olmayanların sahip olduğu performans seviyesine erişmesi için ders, program, hizmet, iş, etkinlik veya fırsatlar üzerinde değişiklik veya düzenlemeler yapılmasıdır. Örneğin, sınavlarda ek süre verilmesi, akran not tutucuları kullanma, bilgisayar kullanımı ve işaret dili tercümanları sağlama gibi akademik uyarlamaları içerebilir.

Bir öğrenci hangi durumlarda uyarlamaya uygun olur?

Uyarlamaya uygun olmak için öğrencinin özel gereksinimini belgelendirmiş ve bu gereksiniminden dolayı üniversiteye uyarılama talebini bildirmiş olması gereklidir. Bunun için öğrencinin dersin öğretim elemanı ile görüştükten sonra Engelli Öğrenci Birimi ile iletişime geçmesi, BUM formunu doldurması ve onaylatması gereklidir.

Akdeniz Üniversitesi çalışanı olarak özel gereksinimli bireylerle ilgili gönüllü hizmetlerde bulunabilir miyim?

Akdeniz Üniversitesi'nde çalışan akademik ve idari personel,

hizmetlerimizi gerçekleştirirken destek olmak üzere gönüllü olabilir. Bunun için AÜEB web sayfasında Başvuru İşlemleri linkindeki “Gönüllü Olmak İstiyorum” linkinde yer alan başvuru formunu doldurmanız yeterlidir.

Özel Gereksinimli Bireyler ile İlgili Yararlanılabilecek Basılı ve Çevrim İçi Başvuru Kaynakları

Özel gereksinimli bireyleri ilgilendiren genel yasal düzenlemelere ilişkin kaynaklar

Karaaslan E. (2014). Engelli hakları. Antalya: BEKAD

<http://www.eyh.gov.tr/duyurular/201607-sayili-erisilebilirlik%C2%A0izleme%C2%A0ve%C2%A0denetleme%C2%A0formlari-hakkinda-genelge>

<http://www.tavas.gov.tr/2022-sayili-kanun>

<http://www.gib.gov.tr/yardim-ve-kaynaklar/yararli-bilgiler/engellilik-indirimi-tutarlari>

<http://www.gib.gov.tr/gibmevzuat>

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/01/20170113-21.htm>

Akademik kaynaklar

Özel gereksinimli bireylere ilişkin başvurulabilecek kaynaklar aşağıda verilmektedir. Bu kaynakların birçoğu yaşamımızın her anında farklı yetersizlik grubundan bireylerle karşılaşmak olası olduğu için, her yaş grubuna hitap edecek türde başvuru kaynaklarıdır.

47. Kromozom Down Sendromu Bülent Üstündağ. Yeni Asya Yayınları

Anne Baba ve Eğitimciler İçin : Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu. Eyüp Sabri Ercan Cahide Aydın Pupa Yayınları

Asperger Sendromu Prof. Dr. Barış Korkmaz Adam Yayınları.

Biraz Hiperaktif Galiba : Hiperaktivite, Dikkat Eksikliği ve Öğrenme Güçlüğü'nün ABC'si. M. Kemal Hayta. Timaş Yayın.

Çocuklarda Dikkat Eksikliği. Herbert G. Klaus. Çev. İlayda Özbaş

Çocuklarda Öğrenme Yetersizliği Sylvia Farnham - Diggory. Çev: Hatice Günayer Şenel. Ankara Üniversitesi Basımevi.

Dikkat Eksikliği Bozukluğu. Thomas E. Brown. Çev. Esra Çetintaş Sönmez. ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları.

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Ana-Baba ve Öğretmen El Kitabı. Dr. Özlem Sürücü. Ya-Pa Yayınları

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Eyüp Sabri Ercan Doğan Kitap.

Dikkat Eksikliği - Hiperaktivite Bozukluğu Selahattin Şenol Elvan İşeri Aylin İlden Koşar . HYB.

Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu : Bebeklikten Erişkinliğe. Z. Bengi Semerci ,Atilla Turgay. Alfa Yayınevi.

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Öğretmen Kitabı Figen Karaceylan Çakmakçı. Nobel Dağıtım

Engelli Çocuklar ve Eğitimi : Özel Eğitim. İskender Özgür. Karahan Yayın

Engellilerle 360° İletişim Kızıлтаş M. Ankara: Elma.

Farklı Gelişen Çocuklar Prof. Dr. Adnan Kulaksızoğlu Epsilon Yayınları.

Hiperaktif Çocuk ve Ergen Okulda Öğretmenler, Psikolojik danışmanlar, rehberlik servisleri ve ana babalar için temel bilgi ve öneriler. Yankı Yazgan. Doğan Kitap

Hiperaktivite ve Hayat Masaldan eğitime yolculuk. Laura Wolmer Çev: Arzu Birkan doğan kitap 2011.

İşitme Engelli Çocukların Eğitiminde Temel İlkeler Yazan: Mesude Atay Özgür Yayınları

Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim Uygulamaları Yrd. Doç.Dr. Arzu Tanrıverdi Kış. Nobel Yayınları

Otizm Spektrum Bozukluğu. Gönül Kırcaali İftar. Daktylos.

Otizm ve Otistik Çocuklar Prof.Dr.Nilüfer Darıca - Dr.Ülkü Abidoğlu - Dr.Şebnem Gümüşçü. Özgür Yayınları

Otizm ve Otistik Zeka Dr. Selvi Borazancı Persson. Yuka Kids.

Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi Ahmet Güneş. İlya Yayınları.

Otizmde İlk Adım Aydan Aydın. Epsilon Yayınları.

Otizm El Rehberi Devrim Koçer. Doğan Yayıncılık.

Otistik Çocuk Dahi mi, Engelli mi? İsmail TUFA. İletişim Yayınları.

Öğrenme Yetersizliği. Belkıs Halim Vassaf. Alfa Basım Yayım Dağıtım.

Özel Eğitime Gereksinimi Olan Çocuklar ve Özel Eğitim Editör: İbrahim H. Diken Pegem Yayıncılık

Özel Gereksinimli Çocuk Prof.Dr.Stanley I. Greenspan - Psikolog Serena Wieder - Robin Simons Özgür Yayınları

Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim Yrd. Doç. Dr. Özlem Ersoy - Dr. Neslihan Avcı. Ya-Pa Yayınları

Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş. Editör: Prof. Dr. Ayşegül Ataman. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Özel Eğitim Gerektiren Çocuklar ve Özel Eğitime Giriş Prof. Dr. Neriman Aral - Doç. Dr. Figen Gürsoy. Morpa Yayınları

Özel Eğitim Hizmetleri Tanıtım El Kitabı. Komisyon. MEB Yayınevi.

Özel Eğitim Modelleri ve Uygulamaları. Anıl Adanalı, Nevin Eracar, Ümran Korkmazlar. Tc. İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları.

Sevgi Dili Konuşan Çocuklar - Down Sendromu, Otizm ve Kekemelikte Dil Gelişimi ve Bozuklukları İçin Rehber Kitap Yazan: Ayşegül Turan Sistem Yayıncılık / Eğitim Kitapları Dizisi

S.O.S Otizm ve İletişim Problemi Olan Çocukların Eğitimi İnci Vural KAYAALP. Evrim Yayınevi.

Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi Norma E.Cutts - Nicholas Moseley. Özgür Yayınları

Üstün Zekalılar : Özellikleri Tanımlanmaları Eğitimleri. Uğur Sak. Maya Akademi.

Üstün Zekalı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi. Norma E. Cutts/ Nicholas Moseley Çev. İsmail Ersevimi. Özgür Yayınları

Yağmur Çocuklar/Otizm Nedir? Doç. Dr. Barış Korkmaz Doğan Yayıncılık.

Zihin Engelliler ve Eğitimleri. Elif Tekin İftar, Gönül Kırcaali İftar, Hatice Bakkaloğlu, Sema Kaner. Kök Yayınevi.

Gerçek yaşam öyküleri.

Aşağıda yer alan listedeki kitaplar daha çok özel gereksinimli bireylerin kendileri ya da yakınları tarafından yazılmış kitaplardır. Özel gereksinimli bireylerin gereksinimin doğasından kaynaklanan özelliklerinin yaşattığı sınırlılıkları betimleyen, bu sınırlılıkları gidermek için yaptıkları mücadeleleri, karşılaştıkları engelleri anlatmaya çalıştıkları okuma kitaplarıdır. Bu kitapları öncelikle sizlere okumanız için tavsiye etmekle birlikte, tüm öğrencilerinizin, yakınlarınızın da okumasını sağlamanızı önermekteyiz. Özel gereksinimli bireyin ya da yakınının gözünden yaşamlarına girebileceğiniz, empati kurmanızı sağlayacak bu kitapların okunmasını oldukça yararlı görmekteyiz.

13 Numaralı Peron Ayşe ÖNAL - Şafak PAVEY. AD Yayıncılık A.Ş.

Annemi Ararken Sarah Weeks

Annem ve Hayatın Anlamı / Psikoterapi Öyküleri (Momma and the Meaning of Life) Yazan: Irvin D. Yalom Kabalcı Yayınevi / İnceleme Dizisi

Araba Aldım Kadın Oldum Yazan: Nazmiye Güçlü Nokta Yayınları

Başarmak Yazan: Merih Akoğlu ERA Yayınları /Fotoğraf

Başucumda Hayat - Mutlu Bir Ölümün Güncesi. Kemal Uluer Yapı Kredi Yayınları

Ben De Artık Fark Edilmek İstiyorum –Yetişkin Bir Otistiğin Güncesi. Birsen Başar. İlkim Ozan Yayınları.

Ben de varım- Ertan Doğan

Ben Mutlu Bir Down Annesiyim Yazan: Elçin Tapan Yapı Kredi Yayınları

Bitmeyen Gece Mitat Enç. Ötüken Neşriyat.

Çılgın Yazan: Benjamin Lebert Can Yayınları

Çırpınış Yazan: Gülay Arıkan İLKE Kitabevi Yayınları

Dayanacak Bir Bacak (A Leg to Stand On) Oliver Sacks. İletişim Yayınevi.

Denize Doğru. Ayla Çınaroğlu

Devam Eden Hikâyemiz Elçin Tapan. Yapı Kredi Yayınları
Dünyaca Tanınmış Engelliler. H. İbrahim Sarıkaya.Bilge Kültür
Sanat.

Engelleri Aşanlar. Yalçın T. İstanbul: Az Kitap.

Engelli Çocuk (Your Handicapped Child). Valerie Sinason. Altın
Kitaplar

Frida Yazan: Hayden Herrera Bilgi Yayınevi

Gerçek Bir İnsan Gunilla Gerland. Yuka Kids.

Hayata Dokunmak: Bir Amanın Hayata İlişkin Notları. Halis
Kuralay. SELİS yayınları

Hergün Hüzün. Christy Brown. Düş Yayınları

Herşey Su İle Başladı Helen Keller AYKIRI

Hiperaktif Ebeveyni Olmak Fırtınalı Bir Yolculuğun Hikayesi M.
Yılmaz Özalp Sistem yayıncılık

İki Kere Doğanlar Giuseppe Pontiggia. Can Yayınları.

Karanlığın Rengi Beyaz Kerim ALTINOK/Selim ALTINOK - Laika
Yayıncılık

Kardeşimm Benim. Lord C. (N. Tancı, Çev.) İstanbul: Günışığı
Kitaplığı

Kelebek ve Dalgıç Giysisi. Jean-Dominique Bauby. Arion Yayınevi.

Kendimi Engellemem- Gerald Metroz Hazırlayan:Jacques Briod
Çeviren:Berran Tözer. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Kırmızı Buğday. Berrin Ergüç. Yuka Kids.

Mavi Çocuk. Henry Bauchau. Metis Yayınları

Normaller İçin Kitap: Otizm - Biraz Yer Açar Mısınız? Nevin
Eracar ve Vildan Onur. Beyaz Yayınları.

Parmak Uçları. Demiral S. İzmir: Tudem

Petey. Mikaelen B. (A. Anar, Çev.) İstanbul: Beyaz Balina.

Sandalye Ben Büyüyünce.... Mavi olacaktım-Süleyman Akbulut.
Doğan Kitap.

Sol Ayağım- Cristy Brown. Nemesis Kitap

Spastik, Psikopat ve Zippo Çakmak. Füsün Göncü. Neden Kitap
Yayınevi

Süper İyi Günler - Ya da Christopher Boone'un Sıradışı Hayatı.
Mark Haddon. İş Bankası Kültür Yayınları

Ülkemizden Gerçek Başarı Öyküleri 1. Derleyen: Vedat Akman.
Sistem Yayıncılık

Ülkemizden Gerçek Başarı Öyküleri 2. Engellerden Zaferlere.
Vedat Akman Sistem Yayıncılık

**Onlar Güneşe Hasret Zihinsel Özür Yaşama Katkıda Bulunmaya
Engel Değildir** Selvi Borazancı Persson Sistem Yayıncılık.

Otizmle Yaşamak Birsen Başar. İlkim Ozan Yayınları.

Otizm Benim Dünyam Birsen Başar. İlkim Ozan Yayınları.

Otizm. Şart mıydı? Nerede kalmıştık. Çiğdem Ayözger Ergüvenç.
Papirüs Yayınları.

Ömrümden Uzun İdeallerim Var Suna Kıraç

**Özürlü Bir Çocuğun Annesiyim - Down Sendromlu Çocuğun
Mutluluk Çiftliği.** Dürdane Uluata. Esin Yayınevi

Resimlerle Düşünmek Otizmin İçerden Anlatımı Temple Grandin
Doğan Kitapçılık.

Sabırsız Bebeğimin Seyir Defteri. Nükhet Demiray. Epsilon
Yayıncılık

Sesleri Görmek Sağırların Dünyasına Bir Yolculuk. Oliver Sacks
Yapı Kredi Yayınları.

Sessiz Hediye. Micheal Landon JR

Sessizliğin Dili Bu İşaretin İçinde. Joanne Greenberg. Arion.

Umuda Yolculuk. İpek Pekçetin

Yalnız Değilsiniz Karikatür Yarışması, Karikatürcüler Derneği.

Yamalı Yürekli Aşk-Down Sendromu ve Otizm Hikayesi. Özlem
Türker Eruygur. Büyülüdağ

Faydalı linkler

<http://gesek.akdeniz.edu.tr/tr>

<http://www.yok.gov.tr/web/engelsizyok/anasayfa>

<http://www.yok.gov.tr/web/guest/mevzuat;jsessionid=A891440F58EE13A73A5083D853F5F07C>

<http://engelsizuniversite.org>

<http://www.eyh.gov.tr/>

<https://engelliler.gen.tr/>

<http://www.engelsizerisim.com/>

<http://www.ief.org.tr/>

<http://www.tsd.org.tr/>

<http://www.korlerfederasyonu.org.tr/index1.htm>

<http://beyazbaston.org.tr>

<http://www.altinokta.org.tr>

AÜEÖB İletişim Bilgileri

Ana Ofis Tel: 0 242 227 44 00-Dahili hat: 1375

Yardımcı Teknolojiler Birimi Tel: 0 242 310 17 12

Web Adresi: <http://engelsiz.akdeniz.edu.tr>

E-posta: engelsiz@akdeniz.edu.tr

engelliogrencidestek@gmail.com